

ΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τίτλος:

Η επίδραση της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων της Κοινωνικής Υπηρεσίας του Δήμου Ελευσίνας στην πρόληψη δυσκολιών και αντιμετώπιση κρίσεων μέσα στην οικογένεια.

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: Βούλγαρη Ευγενία
ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Κ.Ράτσικα Νικολέτα.

Ηράκλειο, Σεπτέμβριος 2012

Ευχαριστίες

*Ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όσους βοήθησαν
για την πραγματοποίηση αυτής της μελέτης*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Γενικά: Η οικογένεια είναι ένα δυναμικό σύστημα με μία πορεία ζωής. Τα μέλη της επικοινωνούν, τους ενώνουν δεσμοί αγάπης και έχουν συγκεκριμένους ρόλους. Στις σύγχρονες κοινωνίες, η οικογένεια έχει τροποποιηθεί πολύ, οι ρόλοι είναι συγκεχυμένοι και οι απαιτήσεις πολλές. Συχνά οι γονείς βρίσκονται απέναντι σε δυσεπίλυτα προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν σε σχέση με τα παιδιά τους. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι γονείς μπορεί να αναζητήσουν υποστήριξη σε κάποιον ειδικό. Η συμβουλευτική γονέων έχει στόχο να ενδυναμώσει το ρόλο κάθε γονέα ώστε ο ίδιος να είναι σε θέση να βοηθήσει το παιδί να ωριμάσει συναισθηματικά και να αυτονομηθεί. Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η εξέταση της επίδρασης της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων του Δήμου Ελευσίνας στην πρόληψη δυσκολιών και στην αντιμετώπιση κρίσεων μέσα στην οικογένεια. **Μεθοδολογία:** Το δείγμα αποτέλεσαν 20 γονείς, δημότες Ελευσίνας που συμμετείχαν από τον Οκτώβρη του 2010 έως τον Μάιο του 2011 στο πρόγραμμα Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων του Δήμου Ελευσίνας. Το δείγμα επιλέχθηκε με την μέθοδο της ποσόστωσης (Robson, 2007) ως προς το φύλο. Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις επιλέχθηκαν ως μέθοδος συλλογής των στοιχείων. Επιλέχθηκαν πέντε θεματικές ενότητες για να συζητηθούν με τους μετέχοντες. Αυτές αφορούσαν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους, τις προηγούμενες εμπειρίες και πληροφόρηση για το πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων του Δήμου Ελευσίνας, τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν και τους ώθησαν να συμμετέχουν στο πρόγραμμα Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων, τα αποτελέσματα από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα και τις αντιλήψεις των γονέων για το πρόγραμμα αυτό.

Αποτελέσματα: Από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας προκύπτουν τα εξής: Το δείγμα ως επί το πλείστον αποτελείται από γυναίκες. Η ηλικία των περισσότερων συμμετεχόντων κυμαίνεται από τα 40 – 50 έτη. Ως προς το μορφωτικό τους επίπεδο οι περισσότεροι είναι απόφοιτοι Λυκείου, ενώ όσο αφορά την οικογενειακή τους κατάσταση ο μεγαλύτερος αριθμός συμμετεχόντων είναι έγγαμοι με δύο τέκνα. Όσο αφορά στις προηγούμενες εμπειρίες και την πληροφόρηση των ερωτώμενων για το πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής του Δήμου, αξίζουν να σημειωθούν τα εξής: Ως επί το πλείστον οι ερωτώμενοι για την διαχείριση των δυσκολιών τους, προτού την ένταξη τους στο πρόγραμμα απευθύνονταν σε επαγγελματίες ψυχικής υγείας (ψυχολόγους-κοινωνικούς λειτουργούς). Οι περισσότεροι συμμετέχοντες πληροφορήθηκαν για το πρόγραμμα από φιλικό τους περιβάλλον, που είχε παρακολουθήσει πρωτίστως το πρόγραμμα, ενώ οι

πληροφορίες που πήρε η πλειοψηφία των μελών, ανέφεραν πως το πρόγραμμα αποτελεί πηγή γνώσεων για θέματα που αφορούν την οικογένεια. Η μεγαλύτερη δυσκολία των γονέων για την οποία απευθύνθηκαν στο πρόγραμμα, αφορούσε την οριοθέτηση των παιδιών τους.

Περιγράφοντας τα αποτελέσματα από την συμμετοχή των μελών στο πρόγραμμα, προκύπτει ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες έχουν παρακολουθήσει τουλάχιστον 3 θεματικές ενότητες του προγράμματος. Από την συμμετοχή τους βοηθήθηκαν ως επί το πλείστον και από το θεωρητικό αλλά και από το βιωματικό κομμάτι, ενώ ο μεγαλύτερος αριθμός των ερωτώμενων ενισχύθηκαν στην οριοθέτηση των παιδιών και στην επικοινωνία μέσα στην οικογένεια.

Όσο αφορά στις στάσεις και τις αντιλήψεις των γονέων για το πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής χαρακτηριστικά είναι τα εξής. Η πλειοψηφία των ερωτώμενων δήλωσαν πως μετά από κάθε εβδομαδιαία συμμετοχή τους αισθάνονταν χαρούμενοι εξαιτίας της ένταξης τους στο ομαδικό κλίμα. Επιπλέον ο μεγαλύτερος αριθμός συμμετεχόντων ανέφερε πως ίσως χρειάζεται να γίνουν κάποιες αλλαγές στο πρόγραμμα και κυρίως να πραγματοποιούνται περισσότερες συναντήσεις. Τέλος η πλειοψηφία του δείγματος τόνισε πως το πρόγραμμα θα μπορούσε να βοηθήσει αναμφίβολα τους γονείς στο δύσκολο ρόλο τους.

ABSTRACT

General: The family is a dynamic system with a life path. Members communicate their joining bonds of love and have specific roles. In modern societies, the family has changed a lot, the roles are confused and many requirements. Often parents are against intractable problems they face in relation to their children. In these cases, parents may seek support to someone special. The parental counseling aims to strengthen the role of each parent to himself to be able to help the child to mature emotionally and become autonomous. The purpose of this study is to examine the effect of group counseling to the Parents of Elefsina city difficulties in preventing and responding to crises within the family. Methodology: In sample were 20 parents who participated Eleusis residents from October 2010 until May 2011 Program Advisory Team Parents municipality Elefsinas. To sample was selected by the quota method (Robson, 2007) for sex. The semi-structured interviews were chosen as a collecting method . It has been chosen five topics to discuss with the participants. These included demographic characteristics, past experiences and information on the program of group counseling Parents of Elefsina, their difficulties and led them to participate in group counseling program for Parents them, the results from their participation in the program, and perceptions of parents about this program. Results: From the results of this survey show that: The most of the participants consists of women. The age ranging from 40 to 50 years old . Most of them graduated from high school , while regarding their marital status, the highest number of participants is married with two children.

As regards previous experiences and information of respondents for group counseling program of the municipality, it is worth noting this: Most of respondents to manage their difficulties before their inclusion in the program were aimed at mental health professionals (Psychologists, social workers). Most participants learned about the program from their friendly environment, which was primarily attended the program, and the information that got the majority, stated that the program is a source of knowledge about family issues .More difficult for parents who contacted the program involved the demarcation of their children.

Describing the results of the membership program, that most of participants have attended at least 3 modules of program. Participants helped mostly by the theoretical and the

experiential piece, while the largest number of respondents supported the delimitation of children and communication within the family.

As for the attitudes and perceptions of parents about the program of group counseling features are : the majority of respondents said that after each weekly participation felt happy because of their inclusion in the team . Futhermore, the largest number of respondents said that perhaps need to make some changes to the program and especially to place more . In the end the majority of the sample said that the program would definitely help their parents in their difficult role.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ (Θεωρητικό)

Κεφάλαιο Πρώτο: ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ – ΜΟΡΦΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

1.1 Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ.....	σελ.
1.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΓΟΝΕΑ.....	σελ.
1.3 ΜΟΡΦΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥΣ.....	σελ.

Κεφάλαιο δεύτερο: ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

2.1 ΣΧΕΣΕΙΣ ΖΕΥΓΑΡΙΟΥ.....	σελ.
2.2 ΣΧΕΣΕΙΣ ΓΟΝΕΩΝ-ΠΑΙΔΙΩΝ.....	σελ.
2.3 ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΑΔΕΛΦΩΝ.....	σελ.
2.4 ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΣΥΝΟΜΗΛΙΚΟΥΣ.....	σελ.
2.5 ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΧΟΛΕΙΟΥ – ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.....	σελ.

Κεφάλαιο τρίτο: ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΓΟΝΕΩΝ.

3.1 ΟΡΙΣΜΟΣ-ΣΚΟΠΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΓΟΝΕΩΝ.....	σελ.
3.2 ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΓΟΝΕΩΝ(ΚΕΑ ,ΚΕΟ).....	σελ.
3.3 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΓΟΝΕΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΕΛΕΥΣΙΝΑ.....	σελ.
3.4 Ο ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΣΤΗΝ ΟΜΑΔΑ.....	σελ.

Κεφάλαιο τέταρτο: ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΓΟΝΕΩΝ

4.1 ΔΟΜΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ.....	σελ.
4.2 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ.....	σελ.
4.3 ΣΥΣΤΗΜΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ.....	σελ.
4.4 ΓΝΩΣΤΙΚΟ-ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ.....	σελ.
4.5 ΨΥΧΟΔΥΝΑΜΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ.....	σελ.
4.6 ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ.....	σελ.
4.7 ΔΙΑΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΑ ΜΟΝΤΕΛΑ.....	σελ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ (Ερευνητικό)

Κεφάλαιο πέμπτο

5.1 ΣΚΟΠΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	σελ.
-------------------------	------

<u>5.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ .....</u>	<u>σελ.</u>
<u>5.3 ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ.....</u>	<u>σελ.</u>
<u>5.4 ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑ .....</u>	<u>σελ.</u>
<u>5.5 Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ.....</u>	<u>σελ.</u>
<u>5.6 ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ.....</u>	<u>σελ.</u>

Κεφάλαιο έκτο: : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ

<u>6.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....</u>	<u>σελ.</u>
<u>6.2 ΤΕΛΙΚΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....</u>	<u>σελ.</u>

<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (ΕΛΛΗΝΙΚΗ).....</u>	<u>σελ.</u>
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (ΔΙΕΘΝΗΣ).....</u>	<u>σελ.</u>
<u>ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ.....</u>	<u>σελ.</u>

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην κριτική:

Μαθαίνει να κατακρίνει

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην έχθρα:

Μαθαίνει να καυγαδίζει

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην ειρωνεία:

Μαθαίνει να είναι ντροπαλό

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην ντροπή:

Μαθαίνει να είναι ένοχο

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην κατανόηση:

Μαθαίνει να είναι υπομονετικό

Αν ένα παιδί ζει μέσα στον έπαινο:

Μαθαίνει να εκτιμά

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην δικαιοσύνη:

Μαθαίνει να είναι δίκαιο

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην ασφάλεια:

Μαθαίνει να πιστεύει

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην επιδοκιμασία:

Μαθαίνει να έχει αυτοεκτίμηση

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην παραδοχή και φιλία:

Μαθαίνει να βρίσκει την αγάπη μέσα στον κόσμο.

R. RUSSEL

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Οι ραγδαίες κοινωνικο-οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις μετά το τέλος του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου είχαν σημαντικές επιδράσεις πέρα από άλλους τομείς του κοινωνικού ιστού και στην οικογένεια. Με βάση τα πορίσματα της κοινωνικής και εξελικτικής ψυχολογίας οι οποίες αφιερώνουν μεγάλο μέρος του επιστημονικού τους εύρους στο ιδιαίτερο πολύπλοκο κοινωνικό σύστημα οικογένεια, άρχισε μεταπολεμικά να απασχολεί η σωστή ψυχοσωματική ανάπτυξη του παιδιού και η φροντίδα διατήρησης της καλής ψυχικής υγείας του πλέον όχι μόνο τους καθ' αυτή αρμοδίους, δηλαδή ψυχολόγους, παιδαγωγούς, κοινωνιολόγους και ψυχιάτρους, αλλά με βάση τα ερευνητικά ευρήματα των επιστημόνων, οι οποίοι αναφέρθηκαν παραπάνω και τους γονείς οι οποίοι για να υλοποιήσουν τον γονεϊκό τους ρόλο σωστά έπρεπε να εκπαιδευτούν. (Μπεχράκη,2002).

Για την ικανοποίηση αυτής της κοινωνικής ανάγκης, για την εκπαίδευση των γονέων ιδρύθηκε ο θεσμός της Συμβουλευτικής Γονέων, με σκοπό:

- Να βοηθήσει τους γονείς να επικοινωνήσουν αποτελεσματικά με το/τη σύντροφό τους.
- Να εντοπίσουν και να κατανοήσουν τις αναπτυξιακές ανάγκες των παιδιών και μέσα σ' ένα κλίμα αποδοχής και ενσυναίσθησης να αποδεχθούν τις δυνατότητές του.
- Να διαμορφώσουν ένα τέτοιο ενδοοικογενειακό κλίμα, το οποίο θα συμβάλλει στην προοδευτική ανεξαρτητοποίηση του και την ομαλή του προσαρμογή στην κοινωνία προσπαθώντας να ικανοποιήσει τις πραγματικές του ανάγκες και όχι εκείνες που έμμεσα επιβάλλει το κοινωνικοοικονομικό σύστημα.
- Να κατανοήσουν την ανάγκη προσωπικής ανάπτυξης του παιδιού.
- Να κατανοήσουν τα βασικά στοιχεία του γονεϊκού ρόλου, τα οποία έχουν δύο βασικές διαστάσεις. Η μία ορίζεται κυρίως από την συναισθηματική στάση προς τα παιδιά, της οποίας τα δύο άκρα είναι η αποδοχή ή η απόρριψη του παιδιού και η άλλη από τον τρόπο άσκησης της πειθαρχίας.(Μπεχράκη,2002).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ – ΜΟΡΦΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

1.1 Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ.

Η οικογένεια σύμφωνα με Napier, Whitaker, 1978, Touliatos, Perimutter, Straus, 1990 (στους Ζαφείρης Α, Ζαφείρη Ε, Μουζακίτης Χ, 2008). είναι ένα ψυχοκοινωνικό σύστημα με κανόνες, στόχους, δομή σχέσεις, δυναμικές αλληλεπιδράσεις και διεργασίες. Αποτελεί ένα εξαιρετικό υπόβαθρο για την εκτίμηση των ανθρώπινων προβλημάτων, των συμπεριφορών, των συμπτωμάτων και των λύσεών τους. Η αποδοχή, από την πλευρά των ειδικών, της οικογένειας ως μονάδας υπηρεσίας αυξάνει την συνείδηση και την ευαισθησία τους απέναντι στις διεργασίες αλληλεξάρτησης και αλληλοσυσχέτισης και στα μοντέλα αλληλεπίδρασης και διασύνδεσης της ζωής.

Η οικογένεια λοιπόν ως όλο είναι κάτι πολύ περισσότερο από τη συνάθροιση ατόμων, τα οποία μοιράζονται έναν ιδιαίτερο φυσικό και ψυχολογικό χώρο. Το όλο αυτό δεν περιλαμβάνει μόνο τα άτομα-μέλη που το συγκροτούν, αλλά και τις αλληλοαντιδράσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας, οι οποίες υπερβαίνουν τις δραστηριότητες κάθε μέλους χωριστά. Ενώ οι οικογένειες σήμερα παρουσιάζονται υπό διάφορες μορφές, κάθε μια οικογένεια αποτελεί ένα κοινωνικό σύστημα με τα χαρακτηριστικά του, τους κανόνες του, την ταυτότητά του, τα όρια του και την δομή του .

Είναι ένα ψυχοκοινωνικό σύστημα με προδιαγεγραμμένους και προσγραφόμενους ρόλους για τα μέλη του, έχει μια οργανωμένη δομή, παρουσιάζει διάφορες μορφές διεργασίας της επικοινωνίας μεταξύ των μελών της, επεξεργάζεται διάφορους τρόπους διαπραγμάτευσης και επίλυσης προβλημάτων και διέπεται από μια ιεραρχία..Είναι ένα δυναμικό μικροσύστημα, το οποίο λειτουργεί με βάση τα σχήματα αμοιβαίας αλληλεπίδρασης, ενώ συγχρόνως ευρίσκεται σε αλληλεπίδραση με το περιβάλλον και αναπτύσσεται με την πάροδο του χρόνου. Το δυναμικό αυτό σύστημα αποτελείται από υποσυστήματα, όπως πχ τα άτομα, το συζυγικό υποσύστημα, το γονεϊκό, το αδελφικό τα οποία αλληλοσυνδέονται επηρεάζουν συνολικά τη λειτουργία του και κανονίζουν τη συμπεριφορά των μελών της. (Μπεχράκη, 2002).

1.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΓΟΝΕΑ

«Με τη γέννηση του πρώτου παιδιού μια νέα δομή δημιουργείται στην οικογένεια. Το σύστημα των συζύγων διαφοροποιείται για να συμπεριλάβει το νέο μέλος στο χώρο της οικογένειας και για να επιτελέσει το ρόλο του στην ανάπτυξη και την κοινωνικοποίηση του μέλους αυτού». (Παππά, 2006:σελ.108).

Από τους διάφορους ρόλους που το άτομο αναλαμβάνει κατά τη διάρκεια της ζωής του ο γονεϊκός είναι από τους πιο σημαντικούς. Ο γονεϊκός ρόλος αλλάζει τον χαρακτήρα του ατόμου. Συγκεκριμένα εξετάζει τη διεργασία με την οποία η γονεϊκότητα επηρεάζει την προσωπικότητα του ενήλικου. « Η αμοιβαία αλληλεπίδραση γονέα – παιδιού επιφέρει μια βασική αλλαγή στο καθένα από τα δύο μέρη. Οι αλλαγές πραγματοποιούνται μέσα από τη διεργασία της ταύτισης. Ο γονέας μέσα από διαδικασίες ταύτισης εσωτερικεύει όχι μόνο μια εικόνα του παιδιού, αλλά επίσης τη συμπεριφορά του απέναντι στο παιδί (π.χ. καλός γονέας). Επιπλέον ο γονέας συνδέει ευχάριστες εμπειρίες από μια επιτυχή μητρότητα ή πατρότητα με τον εξής τρόπο: σωστά αναπτυγμένο παιδί = καλός γονέας ». (Παππά, 2006:σελ.109). Μέσα από ένα συνδυασμό τέτοιων διεργασιών ο γονέας ίσως πετυχαίνει μια νέα ολοκλήρωση της προσωπικότητας του και ιδιαίτερα τη λύση ενδοψυχικών συγκρούσεων που σχετίζονται με τον γονέα του ίδιου φύλου .

Κάθε κρίσιμη περίοδος της ανάπτυξης του παιδιού ξαναζωντανεύει στον γονέα δικές του αναπτυξιακές συγκρούσεις που δεν έχουν επιλυθεί (π.χ οιδιπόδειο σύμπλεγμα). Η αναβίωση τέτοιου είδους συγκρούσεων δίνει στον ενήλικο μια ευκαιρία για την επιλυσή τους. Σύμφωνα με τη συστημική προσέγγιση στη νέα μορφή της οικογένειας το υποσύστημα των συζύγων είναι σημαντικό να διευρυνθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να μη χάσει την αυτοτέλεια και την ταυτότητα του. Σ ένα λειτουργικό σύστημα γονέων τα όρια ανάμεσα στο υποσύστημα των γονέων και στο υποσύστημα των παιδιών ορίζονται κατά τρόπο που να επιτρέπουν στο παιδί να έχει πρόσβαση και στους δύο γονείς , χωρίς ωστόσο το ίδιο να παρεμβαίνει στο δικό τους ρόλο και στη δική τους σχέση. (Παπαδιώτη-Αθανασίου, 2000).

Οι ελλείψεις στο σύστημα των συζύγων, όπως αναφέρθηκε δημιουργούν προβλήματα στην οριοθέτηση του υποσυστήματος γονέων – παιδιών. Για παράδειγμα, συναισθηματική απόσταση στη σχέση των συζύγων μπορεί να οδηγήσει τη μητέρα ή τον πατέρα να διαμορφώσει με το παιδί μια σχέση η οποία δεν ανταποκρίνεται στο ρόλο γονέα – παιδιού. (Napier 1997).

Ο ρόλος των γονέων προς το παιδί – ο γονεϊκός ρόλος εκφράζει την τήρηση των ορίων στη σχέση γονέων-παιδιού. Όταν τα όρια είναι λειτουργικά υπάρχουν αλλά είναι ελαστικά. Αντίστοιχα ο γονεϊκός ρόλος είναι μεν σταθερός αλλάζει όμως με βάση το αναπτυξιακό στάδιο του παιδιού. Καθώς το παιδί περνά στο επόμενο στάδιο ανάπτυξης ο γονέας αλλάζει τον τρόπο επικοινωνίας και συνύπαρξης μαζί του. Ο ρόλος του προσαρμόζεται στην εικόνα του παιδιού που αλλάζει συνεχώς. Γονέας και παιδί αναπτύσσονται συγχρόνως.

Για να είναι ο γονέας σε θέση να ασκήσει ένα αναπτυξιακό ρόλο είναι βασικό όχι μόνο να προσαρμοστεί στην αλλαγή του παιδιού αλλά και στην εικόνα που αυτό διαμορφώνει για το γονέα σε κάθε στάδιο. Για το παιδί της προσχολικής ηλικίας για παράδειγμα οι γονείς είναι τα μυθικά παντοδύναμα πρόσωπα. Ο έφηβος τοποθετεί τους γονείς στις πραγματικές τους διαστάσεις. (Παππά 2006).

Σύμφωνα με τη συστημική θεωρία κάθε αλλαγή σε ένα σύστημα προκαλεί ανισορροπία μέχρις ότου το σύστημα αναπτύξει προσαρμοστικούς μηχανισμούς και αποκτήσει νέα ισορροπία. Με βάση την αρχή αυτή σε κάθε στάδιο αλλαγής του γονεϊκού ρόλου παρουσιάζονται εντάσεις και ανισορροπία στη σχέση γονέα-παιδιού. Καθώς οι απαιτήσεις του παιδιού και η σχέση του με τους γονείς σε κάθε στάδιο ανάπτυξης αλλάζουν οι γονείς αισθάνονται ότι είναι ανεπαρκείς και ότι απειλούνται. Μέχρι ο γονέας να ξεχάσει το παιδί του προηγούμενου σταδίου και να εξοικειωθεί με το νέο, υπάρχει μια περίοδος σύγχυσης και ανασφάλειας στο γονεϊκό ρόλο. Σύμφωνα με την Παπαδιώτη-Αθανασίου (2000), για να προσαρμόσουν το γονεϊκό τους ρόλο στο στάδιο ανάπτυξης του παιδιού, οι γονείς χρησιμοποιούν συνήθως τους ακόλουθους τρόπους.

Παρατηρούν την φυσιολογική ωρίμανση του παιδιού όπως αυτή εκδηλώνεται στην εικόνα του σώματος και στα επιτεύγματα του κάθε σταδίου.

- Ακολουθούν τις τεχνικές που επικρατούν στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον για την ανατροφή του παιδιού σε σχέση για παράδειγμα με την ηλικία απογαλακτισμού και άσκησης στην τουαλέτα, την ηλικία εισόδου στο σχολείο. κτ.ο
- Ακολουθούν τους ρόλους των δικών τους γονέων. Όσο μικρότερο είναι το παιδί τόσο περισσότερο οι γονείς στηρίζονται στην ταύτιση του ρόλου τους με αυτό των δικών τους γονέων και στη διαίσθηση για το γονεϊκό τους ρόλο.

Ο τρόπος που επιλέγει ο κάθε γονιός να ασκήσει το ρόλο του αποτελεί την γονεϊκή του στάση. Η σπουδαιότητα των γονεϊκών στάσεων στην ανάπτυξη προσωπικής και κοινωνικής συμπεριφοράς αποτελεί μια από τις βασικές αρχές στον τομέα της ανάπτυξης του παιδιού και στον τομέα της εκπαίδευσης γονέων. Οι γονεϊκές στάσεις επηρεάζονται από τον γονεϊκό τύπο που έχει υιοθετήσει ο κάθε γονέας. Οι γονεϊκοί τύποι έχουν μελετηθεί διεθνώς και η πιο γνωστή διάκρισή τους έχει γίνει από την Diana Baumrind (χχχ) στις Η.Π.Α. Η Baumrind (χχχ) διέκρινε αρχικά τρεις τύπους γονέων: τον αυταρχικό (authoritarian), τον ανεκτικό (permissive) και τον δημοκρατικό (authoritative) γονέα. Οι τρεις αυτοί τύποι διαφέρουν στο βαθμό της στοργής και στον βαθμό του ελέγχου που ασκούν .

Ο αυταρχικός γονέας είναι ιδιαίτερα ελεγκτικός, τιμωρητικός και όχι στοργικός. Στο ακριβές αντίθετο άκρο είναι ο ανεκτικός γονέας. Είναι ο μη τιμωρητικός γονέας που δεν ασκεί έλεγχο, δεν ασκεί κριτική και αφήνει το παιδί να ρυθμίζει μόνο του, ανάλογα με τις επιθυμίες του, τις δραστηριότητες του. Ο δημοκρατικός γονέας είναι αυτός που συνδυάζει αρμονικά τον γονεϊκό έλεγχο και την στοργή. Ο δημοκρατικός τύπος γονέα είναι και αυτός που προωθούν αρκετά εκπαιδευτικά προγράμματα για γονείς. (Παπαδιώτη-Αθανασίου, 2000),

1.3 ΜΟΡΦΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥΣ.

Η ελληνική οικογένεια με την πάροδο των χρόνων έχει υποστεί βασικούς μετασχηματισμούς όπως από πυρηνική οικογένεια σε εκτεταμένη, διαζευγμένη ή ανασυγκροτημένη οικογένεια από πατριαρχική οικογένεια τείνει προς συντροφικότητα, από αυτάρκες οικονομικό σύστημα έχει γίνει καταναλωτικό οικογενειακό σύστημα και από οικογένεια γέννησης πολλών παιδιών έχει φτάσει στην υπογεννητικότητα. Όλα αυτά τα δεδομένα έχουν επιφέρει επίσης μεταβολές στην εσωτερική λειτουργία της και έχουν οδηγήσει στην ανανέωση και την αναπροσαρμογή των ρόλων που αναλαμβάνουν τα μέλη της. Η ελληνική οικογένεια δεν διαφέρει ουσιαστικά από την οικογένεια των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όμως επειδή όλες αυτές οι ραγδαίες εξελίξεις δεν έχουν αφομοιωθεί εξίσου από όλα τα κοινωνικά στρώματα και όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα ,γι' αυτό και συναντά κανείς στην ελληνική οικογένεια όλα σχεδόν τα οικογενειακά χαρακτηριστικά, τα παραδοσιακά και τα σύγχρονα. (Μοριχοβίτης, 2001, Μεσσήνης, 2011)

Η Ελληνική οικογένεια εξελίσσεται δυναμικά τόσο στη μορφή όσο και στο περιεχόμενο. Σήμερα συνυπάρχουν πολλοί διαφορετικοί τύποι οικογένειας. Μία διάκριση που πρέπει

όμως αρχικά να γίνει είναι δύο τύποι οικογένειας που συνυπάρχουν σε όλους τους τύπους που θα αναλυθούν παρακάτω. Είναι η οικογένεια προσανατολισμού και η οικογένεια αναπαραγωγής. Η πρώτη είναι η οικογένεια μέσα στην οποία γεννιέται κανείς και αποτελείται από τον εαυτό του, τα αδέρφια του αν υπάρχουν και τους γονείς του. Η δεύτερη δημιουργείται όταν ένας άνθρωπος σχηματίσει μια νέα οικογένεια όπου ίσως παντρευτεί και κάνει και παιδιά.(Μεσσήνης,2011).

Αναφορικά με τους διάφορους τύπους οικογένειας που δημιουργούνται με την αλλαγή των κοινωνικών δεδομένων ή αποτελούν ήδη παραδοσιακά πρότυπα πάνω στα οποία «πατούν» οι νεότεροι άνθρωποι έχουμε τους εξής: την παραδοσιακή πυρηνική οικογένεια, που δημιουργείται με γάμο και περιλαμβάνει γονείς και παιδιά, την εκτεταμένη οικογένεια που αποτελείται όχι μόνο από τους γονείς και τα παιδιά αλλά και από άλλα συγγενικά πρόσωπα, τις μονογονεϊκές οικογένειες που προκύπτουν από διαζύγιο ή χηρεία ή πρόκειται για ανύπαντρες μητέρες, τις ανασυγκροτημένες οικογένειες που προκύπτουν μετά από διαζύγια ή περιπτώσεις χηρείας και τέλος τις «χωλές» οικογένειες όπου οι γονείς χωρίς να είναι διαζευγμένοι δεν μένουν μαζί για διάφορους λόγους .(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

❖ Η παραδοσιακή πυρηνική οικογένεια

Στις παραδοσιακές κοινωνίες έχουμε συνηθίσει την εικόνα ενός ζευγαριού και των παιδιών τους που λειτουργούν ως ομάδα σε όλα τα επίπεδα.Μια ομάδα που διαβιεί σε ένα νοικοκυριό στο οποίο ο καθένας έχει το δικό του ρόλο σύμφωνα με το φύλο του και την ηλικία του.Το κλασικό μοντέλο οικογενείας έχει σταθερές αξίες και τρόπους συμπεριφοράς που στόχος της είναι να τις μεταφέρει στις επόμενες γενεές αναλλοίωτα.

Στην πυρηνική οικογένεια ένα μέλος,το παιδί, αποκτά πρωταρχικό ρόλο, αποτελεί σκοπό και πάνω σε αυτό βασίζεται ο γάμος και η δημιουργία της οικογένειας. Η μορφή αυτή οικογένειας επιδιώκει την κοινωνική άνοδο των μελών της,καθώς μέσα από την προσαρμογή των παιδιών στις καινούριες συνθήκες της κοινωνίας, προωθείται η οικογένεια ως σύνολο.Για την επίτευξη των επιδιώξεων αυτών λοιπόν, παρατηρείται μία υπερβολική προσήλωση στην προσπάθεια για τη μόρφωση των παιδιών,μία διάχυτη αγωνία και πίεση για την επίδοσή τους στο σχολείο,καθώς η επιτυχία των παιδιών είναι στενά συνυφασμένη με την προώθηση και την ψυχολογική ανάταση των ίδιων των γονιών.

Το μοντέλο λοιπόν της πυρηνικής οικογένειας, χαρακτηρίζεται από έντονα στοιχεία αλληλεξάρτησης, τα οποία όμως τελικά καταλήγουν σε αντιφάσεις και συγκρούσεις, τόσο για τους γονείς, όσο και για τα παιδιά.Ο αγώνας για την επίτευξη των προσωπικών

επιδιώξεων,απαραίτητος όχι μόνο για την υλική ευημερία,αλλά και για τη στήριξη της προσωπικότητας,συγκρούεται μοιραία με τις προσδοκίες των άλλων μελών της οικογένειας για συντροφικότητα, υποστήριξη και φροντίδα.Όλη αυτή η αγωνία των γονιών για την κοινωνικοποίηση του παιδιού και την επίτευξη της πνευματικής τους ανέλιξης,οδηγεί αφενός τους γονείς σε συναισθήματα ευτυχίας,ικανοποίησης και κοινωνικής ανόδου και αφετέρου σε θλίψη και πόνο καθώς τα παραπάνω συνεπάγονται την απομάκρυνση του παιδιού από το σπίτι.

Από την άλλη μεριά, τις ίδιες αντιφατικές τάσεις και συναισθήματα,βιώνουν και τα παιδιά, καθώς είτε επιτύχουν είτε αποτύχουν, δε θα απελευθερωθούν από τη σύγκρουση με τους γονείς.Γνωρίζουν καλά ότι η αποτυχία εισπράττετε από τους γονείς ως προδοσία,και η επιτυχία καθώς συνεπάγεται την απορρόφηση των παιδιών σε άλλες κοινωνικές ομάδες,δεν οδηγεί και αυτή τελικά στην ολοκλήρωση και την ικανοποίηση των γονιών. Ο παιδοκεντρικός αυτός χαρακτήρας επιδρά δραστικά και στη γυναικεία ταυτότητα καθώς αισθάνεται πως ο μοναδικός άνθρωπος που την έχει πραγματικά ανάγκη είναι το παιδί της, στο οποίο και προσφέρει την απόλυτη φροντίδα και αφοσίωση, αναμένοντας μέσα από την επιτυχία και την ολοκλήρωση των παιδιών, την προσωπική της αναγνώριση.(Μεσσήνης,2011).

❖ Η εκτεταμένη οικογένεια

Η οικογένεια αυτή αποτελείται όχι μόνο από τους δύο συζύγους και τα παιδιά τους, αλλά περιλαμβάνει και άλλα συγγενικά πρόσωπα, όπως είναι οι παππούδες,οι γιαγιάδες, οι θείοι ή οι θείες και τα ξαδέρφια.Επομένως αυτή η οικογένεια περιλαμβάνει δύο ή περισσότερες πυρηνικές οικογένειες που συνδέονται με δεσμούς συγγενείας. (Γέωργας,2007).Η κλασική εκτεταμένη οικογένεια συχνά αποκαλείται «οικογένεια τριών ή τεσσάρων γενεών,διότι περιέχει τις τρεις γενιές των παππούδων,των γονέων και των παιδιών, που συνήθως ζουν αν όχι κάτω από την ίδια στέγη, πάντως στον ίδιο δρόμο ή στην ίδια γειτονιά και διατηρούν τακτική επαφή.

Η εκτεταμένη οικογένεια αποτελεί μια συνεργατική ομάδα στην οποία ανήκει από κοινού κάθε σημαντικό περιουσιακό στοιχείο και ο αρχηγός της οικογένειας,είτε πατέρας είτε αδερφός,είναι ο διαχειριστής της περιουσίας και όχι ο ιδιοκτήτης.Επίσης εξασφαλίζει στο άτομο την ένταξη σε μια σταθερή ομάδα,που ικανοποιεί όλες τις ανάγκες του.Καθώς συχνά οι ανάγκες του ατόμου ταυτίζονται με τις ανάγκες του συνόλου,το άτομο οφείλει να θέτει το συμφέρον του συνόλου ως ανώτερο και σημαντικότερο από το προσωπικό του συμφέρον, να

είναι απόλυτα αφοσιωμένο στη οικογένεια του ενώ όλα τα μέλη είναι υπεύθυνα για τις πράξεις και τη συμπεριφορά οποιουδήποτε άλλου μέλους.

Παρ' όλες τις αντιξοότητες και τις δυσκολίες τις οποίες αντιμετωπίζουν καθημερινά τα μέλη της εκτεταμένης οικογένειας προκειμένου να επιτύχουν την επιβίωση και να εξασφαλίσουν την αυτάρκεια, έχουν ωστόσο οργανωμένη τη ζωή τους με τρόπο απλό και ξεκάθαρο που διακρίνεται από κοινούς στόχους, κοινές αξίες και συμπληρωματικότητα στους ρόλους, ενώ χαρακτηριστικό της κοινωνικής δομής της εκτεταμένης οικογένειας είναι η αποτελεσματικότητά της να εξισορροπεί τις αντικρουόμενες τάσεις και επιθυμίες που υπάρχουν στην ανθρώπινη φύση. Πιο συγκεκριμένα ο σύζυγος-πατέρας είναι αδιαμφισβήτητα ο αρχηγός της οικογένειας, καθώς είναι αυτός που παίρνει τις αποφάσεις για λογαριασμό ολόκληρης της οικογένειας, αυτός που έχει την καθολική ευθύνη για όλα τα θέματα της οικογένειας. Εκπροσωπεί την οικογένεια στον έξω κόσμο, αγωνίζεται για να θρέψει την οικογένεια του, να εξασφαλίσει τα συμφέροντα τους και να τους προστατεύσει από κάθε είδους επιθέσεις. Ο ρόλος της γυναίκας από την άλλη μεριά, είναι συντονιστικός και συνδετικός, καθώς αποτελεί το σύμβολο αγάπης που δένει την οικογένεια και συμπληρώνει το ρόλο του άντρα. Παρ' όλη την υποταγή που παρουσιάζει απέναντι στο σύζυγό της, η συμβολή της στην επιβίωση της οικογένειας είναι ιδιαίτερα σημαντική. (Μεσσήνης, 2011, Νόβα-Καλτσούνη, 2003).

❖ Μονογονεϊκές Οικογένειες

Η αυξανόμενη διάσπαση της πυρηνικής οικογένειας στη δυτική κοινωνία, όπως επίσης και η ραγδαία αύξηση των διαζυγίων τα τελευταία χρόνια, αφήνουν πολλούς γονείς να αναθρέφουν παιδιά μόνοι τους και να παλεύουν να παίξουν το ρόλο δύο ανθρώπων. Πρόκειται για τις μονογονεϊκές οικογένειες που γίνονται όλο και πιο ορατές στη σύγχρονη κοινωνία. Στην μορφή της μονογονεϊκής οικογένειας καταλήγουν σε μεγαλύτερο βαθμό γονείς διαζευγμένοι όπου τα παιδιά συνήθως ζουν καθημερινά με τον ένα γονέα και βλέπουν τον άλλο περισσότερο ή λιγότερο τακτικά. (Γαλάνης, χ.χ).

Έχουμε όμως και πολλές άλλες περιπτώσεις όπως είναι μητέρες που ζουν μόνες με ένα παιδί αγνώστου πατρός όπου το παιδί σπάνια γνωρίζει τον πατέρα του σε κάποιο σημείο της ζωής του ή μητέρες που γνωρίζουν μεν τον πατέρα αλλά ο τελευταίος αρνείται να αναγνωρίσει το παιδί. Η γυναίκα αποφασίζει να κρατήσει το παιδί και να το μεγαλώσει μόνη της ενώ το παιδί θα μάθει για τον πατέρα του κάποια στιγμή της ζωής του αν το θελήσει η ίδια η μητέρα ή εάν τον αναζητήσει μόνο του. (Γαλάνης, χ.χ).

Άλλη περίπτωση είναι οι χήρες και οι χήροι όπου το παιδί μπορεί να έχει γνωρίσει τον άλλο γονέα σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό ανάλογα με την ηλικία που ήταν όταν εκείνος πέθανε και με το πόσο του μιλούν γι' αυτόν και υπάρχουν φωτογραφίες του στο σπίτι. Συμβαίνει επίσης να υπάρχει ελεύθερη σχέση μεταξύ δύο γονέων οι οποίοι έχουν αναγνωρίσει το παιδί αλλά δεν θέλουν να ζουν κάτω από τη ίδια στέγη. Το παιδί σε αυτή την περίπτωση σε αντίθεση με αυτή των διαζευγμένων γονιών έχει ζήσει ανέκαθεν με αυτόν τον τρόπο σε ένα τέτοιο περιβάλλον και δεν αποχωρίστηκαν αργότερα οι γονείς του.

Η υιοθεσία αποτελεί ακόμη έναν λόγο δημιουργίας μονογονεϊκής οικογένειας όταν ορισμένα μοναχικά άτομα αποφασίζουν να υιοθετήσουν ένα ή περισσότερα παιδιά. Παρόμοια κάποια άτομα επιλέγουν αντί να υιοθετήσουν ένα παιδί να επιλέξουν ένα σύντροφο μόνο για να κάνουν ένα παιδί χωρίς όμως να θέλουν να ζήσουν μαζί του. Σε όλες τις περιπτώσεις ο γονέας πρέπει να «χωριστεί στα δύο». Εφόσον ο ένας γονέας είναι απών ο άλλος θα πρέπει να εξασφαλίσει στο παιδί κατά κάποιο τρόπο μια διπλή γονεϊκή παρουσία. Αυτό αποτελεί μεγάλη ψυχική διαθεσιμότητα η οποία δεν διατίθεται πάντα ειδικά όταν ο γονέας είναι ευάλωτος λόγω χηρείας ή χωρισμού.

Όταν ο ένας γονέας χάνεται μετά από ένα διαζύγιο ή ένα θάνατο, αφήνει μια κενή θέση ή οποία δύσκολα καλύπτεται και ίσως με κανέναν τρόπο να είναι όπως εάν υπήρχε η παρουσία του άλλου γονέα. Ο άδειος αυτός χώρος πολλές φορές σπρώχνει το παιδί κοντά στο γονέα με τον οποίο πλέον ζει και δημιουργείται μία πολύ έντονη σχέση μεταξύ τους ιδίως όταν το παιδί δεν βλέπει πια το γονέα που έφυγε. Μια μητέρα επίσης που βρίσκεται ξαφνικά μόνη με ένα παιδί μπορεί να φτάσει στο σημείο να αφοσιωθεί ολόψυχα σε αυτό. Ορισμένα παιδιά επίσης έχουν την τάση να αναλαμβάνουν το ρόλο του συζύγου, του έμπιστου, του υποστηρικτή, ο οποίος προστατεύει το γονέα του από τα καταθλιπτικά συναισθήματα. «Ο κίνδυνος που δημιουργείται στη μονογονεϊκή οικογένεια είναι να ταυτιστεί το παιδί με τη μητέρα ή τον πατέρα και να εγκλωβιστούν και οι δύο σε ένα κόσμο δικό τους που δύσκολα χωρά τρίτους. Τα πράγματα είναι χειρότερα όταν από το οικογενειακό περιβάλλον λείπει η τακτική παρουσία άλλων συγγενικών προσώπων όπως παππούδες θείες κ.τ.λ.».

Μερικές φορές επίσης που ο γονέας είναι αδύναμος ή απογοητευμένος και αγχωμένος, το παιδί αναλαμβάνει την υποχρέωση να φροντίζει το γονέα του και τότε γίνεται γονέας του γονέα του. Επειδή αισθάνεται υπεύθυνο για την κατάστασή του κάνει τα πάντα προκειμένου να τον απαλλάξει από κάθε έγνοια, κάθε αντιξοότητα και υποκρίνεται συνήθως ότι όλα πάνε καλά και είναι ευτυχισμένο. Παραμερίζει όλα του τα συναισθήματα, όλες του τις απαιτήσεις και όλες τις προσωπικές του σκέψεις για να ασχοληθεί αποκλειστικά με το γονέα που βρίσκεται σε απόγνωση. Ορισμένα παιδιά ξεπερνούν όλη αυτή την κατάσταση βρίσκοντας ένα πατρικό

υποκατάστατο στο πρόσωπο ενός καθηγητή, ενός φίλου της μητέρας ή του πατέρα, ενός συγγενικού προσώπου ή στον πατέρα ή τη μητέρα κάποιου φίλου τους. Όλα αυτά τα πρόσωπα θα λειτουργήσουν σαν διαδοχικοί μεσάζοντες που θα του επιτρέψουν να σκιαγραφήσει ένα πρότυπο προς ταύτιση.(Κογκίδου,1995).

❖ Ανασυγκροτημένες Οικογένειες

Οι ανασυγκροτημένες οικογένειες είναι αυτές που δημιουργούνται από τον δεύτερο γάμο του ενός ή και των δύο συζύγων μετά από ένα διαζύγιο ή μία περίπτωση χηρείας.Γενικότερα είναι η οικογένεια που προκύπτει αρχικά από την ένωση ενός ζευγαριού στο πλαίσιο ενός ορισμένου τρόπου οικιακής ζωής στον οποίο εντάσσονται και τα παιδιά από προηγούμενους γάμους.(Νόβα-Καλτσούνη,2003).«Ορισμένες φορές ένα παιδί που μπορεί να δημιουργηθεί από αυτή την ένωση έρχεται να συμπληρώσει την όλη διάταξη. Οι λέξεις «μαμά» και «μπαμπάς» προορίζονται περισσότερο για τους βιολογικούς γονείς γι' αυτό συνήθως το παιδί προσφωνεί τον «πατριό» του ή τη μητριά του με το όνομά τους.

Στο παρελθόν οι διαζευγμένοι γονείς δεν τολμούσαν να δημιουργήσουν μία νέα οικογένεια επειδή ντρέπονταν τον κοινωνικό περίγυρο εφόσον το διαζύγιο θεωρείτο κάτι το απρεπές.Επειτα ίσως φοβούνταν τις επιπλοκές πιστεύοντας ότι ήταν πολύ πιθανό την πρώτη αποτυχία να την ακολουθήσει μια δεύτερη, με αποτέλεσμα να ζημιωθούν όλοι διπλά και ιδίως τα παιδιά.Στις μέρες μας όμως η κοινωνία έχει εξελιχθεί, είναι πιο ανεκτική ενώ τα ζευγάρια πλέον τολμούν να χωρίσουν και να ξαναφτιάξουν τη ζωή τους πολύ πιο εύκολα».(Μεσσήνης,2011:σελ,1).

Συμβαίνει επίσης συχνά οι γονείς να αρνούνται και σήμερα να συγκατοικήσουν ή να ξαναπαντρευτούν εξαιτίας των παιδιών είτε επειδή εκείνα έχουν αντίρρηση είτε επειδή ο γονέας δεν θέλει να επιβάλει νέες αλλαγές στην καθημερινή τους ζωή.Το φαινόμενο όμως των διαδοχικών συμβιώσεων είναι ολοένα και συχνότερο.Η πρώτη από αυτές είναι όλο και πιο σύντομη και η δεύτερη παίρνει τις περισσότερες φορές τη μορφή συγκατοίκησης ή συμβίωσης παρά γάμου.Αυτή η νέα οικογενειακή οργάνωση δημιουργεί μια σειρά από πρακτικά,νομικά,οικονομικά και ψυχολογικά προβλήματα τόσο στα παιδιά όσο και στους ενήλικες.

Το παιδί έχει πλέον δύο οικογένειες,μία βιολογική οικογένεια,που είναι όμως διαλυμένη και μια πραγματική οικογένεια στην οποία ζει καθημερινά.Αυτή η οικογενειακή κατάσταση αν και δυναμική είναι δύσκολη επειδή είναι περίπλοκη.Η στιγμή της ανασυγκρότησης συνιστά μια

νέα κρίση, μια ασταθή κατάσταση που συνεπάγεται πολύ κόπο, χρόνο, μεγάλη υπομονή και ψυχική διαθεσιμότητα. (Μεσσήνης, 2011).

❖ «Χωλές» Οικογένειες

Η σημερινή πραγματικότητα έχει δημιουργήσει και μια άλλη μορφή οικογένειας, τις «χωλές» οικογένειες. Πρόκειται για συζυγικές οικογένειες που έχουν διασπαστεί σε δυο τμήματα, όχι γιατί οι σύζυγοι δεν επιθυμούν να ζουν μαζί αλλά γιατί μη οικογενειακοί λόγοι τους οδήγησαν σ' αυτό. Η κατάσταση αυτή οφείλεται κυρίως σε κοινωνικοοικονομικούς λόγους.

Το πρόβλημα της ανεργίας που μαστίζει τις σημερινές οικογένειες, τα έντονα οικονομικά προβλήματα και οι μεγάλες κοινωνικές απαιτήσεις οδηγούν στην διάσπαση του ζευγαριού προκειμένου να διασφαλίσουν μια ικανοποιητική ζωή. Τέτοια παραδείγματα «χωλών» οικογενειών έχουμε όταν υπάρχουν λόγοι όπου η εργασία των συζύγων, τους υποχρεώνει να είναι μακριά όπως ναυτικοί, μετανάστες, υπάλληλοι αποσπασμένοι σε άλλη περιοχή από εκείνη την οποία η οικογένεια κατοικεί μονίμως, καλλιτέχνες, επαγγελματίες, αθλητές κ.λπ. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις όπου οι λόγοι δεν είναι επαγγελματικοί αλλά συνέπεια κάποιων καταστάσεων όπως όταν ο ένας σύντροφος είναι ασθενής, φαντάρος ή βρίσκεται στη φυλακή.

Οι επιδράσεις σε αυτή την περίπτωση κυρίως για τα παιδιά μοιάζουν με αυτές τον μονογονεϊκών οικογενειών αλλά σε ένα πολύ πιο «ελαφρύ» κλίμα καθώς ο γονέας απουσιάζει για μεγάλα χρονικά διαστήματα αλλά όποτε είναι δυνατό επισκέπτεται την οικογένειά του. Και πάλι όμως η απουσία προτύπου για το παιδί που δεν έχει σε καθημερινή βάση και τους δύο γονείς είναι σημαντική και καθοριστική αλλά σε έναν πιο κατανοητό βαθμό καθώς το παιδί γνωρίζει τον γονέα που απουσιάζει και την κατάσταση που τον αναγκάζει να είναι μακριά. (Μεσσήνης, 2011).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ.

2.1 ΣΧΕΣΕΙΣ ΖΕΥΓΑΡΙΟΥ .

Με τη δημιουργία του ζευγαριού οι σύντροφοι εκτός από την ταυτότητα του αυτού και αυτής, διαμορφώνουν την ταυτότητα του εμείς που τους οριοθετεί ως ζευγάρι. Βασικές διεργασίες οι οποίες ορίζουν την ταυτότητα του ζευγαριού είναι η αμοιβαία προσαρμογή και η συνεξάρτηση. Για να επιτύχουν κάτι τέτοιο οι σύζυγοι εγκαταλείπουν ένα μέρος της προηγούμενης ανεξαρτησίας τους. Με τη συνεξάρτηση μεταξύ των συζύγων διαμορφώνεται η ταυτότητα του ζευγαριού. (Napier, 1997).

Παράλληλα, τα μέλη του ζευγαριού διατηρούν την ανεξαρτησία τους ώστε να επιτύχουν την προσωπική τους ανάπτυξη και να διασφαλίσουν την προσωπική τους ταυτότητα. Μερικές φορές η συλλογική ταυτότητα του ζευγαριού υπερισχύει της ατομικής και μπορεί να πνίξει την έκφραση των ατομικών διαφορών. Από την άλλη πλευρά η ατομικότητα μπορεί να διαφυλαχθεί τόσο έντονα ώστε να μην υπάρχει το μίνιμουμ της δέσμευσης που απαιτείται για να αποτελούν δύο άτομα ζευγάρι. (Napier, 1997).

Η ανάγκη να είναι μαζί και χωριστά συγχρόνως είναι έμφυτη και φυσιολογική στα ζωντανά συστήματα. Η εναλλαγή της ανάγκης για κοινωνική επαφή και για απόσυρση είναι χαρακτηριστική σε όλους τους ανθρώπους. Στο κάθε ζευγάρι, επομένως οι σύντροφοι αισθάνονται την ανάγκη να είναι μαζί και παράλληλα να έχουν και τον ατομικό τους χώρο. Η εύρεση ισορροπίας ανάμεσα στην ανάγκη για αυτονομία και στην ανάγκη για συνεξάρτηση του ζευγαριού αποτελεί για όλους τους μελετητές οικογένειας έναν σημαντικό όρο που καθορίζει την ποιότητα της σχέσης των δύο συντρόφων. Σύμφωνα με τους Gilbert & Shmukler, 1996 (στον Napier, 1997), ο βαθμός εξάρτησης και αυτονομίας που έχει κάθε ζευγάρι είναι διαφορετικός και εξαρτάται από πολιτισμικούς παράγοντες, παράγοντες ατομικότητας του κάθε συντρόφου καθώς και από το στάδιο στο οποίο βρίσκεται η σχέση του ζευγαριού,

Όταν τα όρια ανάμεσα στο ζευγάρι είναι κλειστά, δεν υπάρχει συναισθηματική επαφή και επικοινωνία μεταξύ των μελών του. Το κάθε μέλος ζει στον δικό του κόσμο. Όταν υπάρχουν κλειστά όρια ανάμεσα στο υποσύστημα του ζευγαριού και σε άλλα υποσυστήματα του ζευγαριού, το ζευγάρι βρίσκεται σε απομόνωση. Τα όρια δηλαδή στο ζευγάρι, εσωτερικά και

εξωτερικά είναι λειτουργικά όταν είναι ανοιχτά έτσι ώστε να του εξασφαλίζουν την ενότητα που απαιτείται και συγχρόνως να επιτρέπουν την επικοινωνία του με άλλα υποσυστήματα μέσα και έξω από την οικογένεια. Η επικοινωνία του ζευγαριού με άλλα συστήματα έξω από την οικογένεια, συγγενείς, φίλοι, σχολεία και άλλες κοινωνικές και επαγγελματικές ομάδες είναι σημαντική όπως αναφέραμε τόσο για την ενότητα και τη σχέση του ζευγαριού όσο και για την κοινωνικοποίηση των παιδιών.

Αν τα όρια είναι πολύ ανοιχτά τότε το ζευγάρι κινδυνεύει να χάσει την ενότητα του από την παρεμβολή άλλων υποσυστημάτων. Τέτοιες περιπτώσεις κατάργησης των ορίων παρατηρούνται όταν οι πατρικές οικογένειες ή το υποσύστημα των παιδιών παρεμβαίνουν σε μεγάλο βαθμό στο υποσύστημα του ζευγαριού. Διαταραχές των ορίων του υποσυστήματος του ζευγαριού είναι πιθανό να προκύψουν εξαιτίας κρίσεων που μπορεί να συμβούν στην οικογένεια. Η αρρώστια ενός παιδιού για παράδειγμα μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα η μητέρα να κοιμάται με το παιδί για κάποιο διάστημα ή το παιδί να κοιμάται με τους γονείς του. Σε αυτές τις περιπτώσεις υπάρχει προσωρινή παρέμβαση στο υποσύστημα των συζύγων. (Παπαδιώτη-Αθανασίου, 2000)

Συζυγική ικανοποίηση. Θέματα όπως η γέννηση ενός παιδιού, τα προβλήματα που μπορεί να παρουσιαστούν στην πορεία της ζωής του, ο αποχωρισμός του από την οικογένεια, η ενηλικίωση του ή θέματα όπως ασθένειες, αλλαγές στην εργασία αλλά και πολλά άλλα στρεσογόνα γεγονότα είναι αναπόφευκτα στην πορεία ζωής ενός ζευγαριού δυνατότητα των συντρόφων να αντιμετωπίζουν με ωριμότητα και ευελιξία τις αλλαγές αυτές καθορίζει σε σημαντικό βαθμό την συζυγική ικανοποίηση.

Στις δυσλειτουργικές σχέσεις συχνά φαίνεται ότι οι σύντροφοι δεν έχουν αποδεχθεί τμήματα του δικού τους εαυτού με αποτέλεσμα να τα προβάλλουν στο σύντροφο τους. Με την διαδικασία αυτή η ασυνείδητη απόρριψη για τον εαυτό γίνεται συνειδητή απόρριψη του άλλου και με την επιλογή αυτή προκαλούνται προβλήματα στη σχέση. Οι σύντροφοι ή ο ένας από αυτούς, μπορεί επίσης να προβάλλουν στον άλλον εξιδανικευμένα τμήματα του εαυτού τους. Μέσα όμως από την καθημερινή σχέση ο εξιδανικευμένος σύντροφος θα δείξει τον πραγματικό του εαυτό. Τα προβλήματα που θα προκληθούν στην σχέση σε αυτήν την περίπτωση εξαρτώνται από την ικανότητα του συντρόφου να προσαρμοστεί στην πραγματική εικόνα του εξιδανικευμένου ατόμου και να την αποδεχθεί. (Παπαδιώτη-Αθανασίου, 2000). Παράμετροι που θεωρούνται σημαντικές για την σχέση του ζευγαριού και αξιολογούνται στη θεραπευτική παρέμβαση σύμφωνα με τον Napier (1997) είναι οι εξής:

- Διαφορές μεταξύ των συζύγων σε συστήματα αξιών και «πιστεύω».
- Αποτελεσματικότητα στον τρόπο επίλυσης των συγκρούσεων και των προβλημάτων που εμφανίζονται στην οικογένεια.
- Συναισθηματική εγγύτητα.
- Σεξουαλική ικανοποίηση.
- Δυνατότητα των δύο συζύγων να διασκεδάζουν μαζί ως ζευγάρι.
- Φροντίδα και υποστήριξη του συζύγου όταν έχει ανάγκη από τον άλλον.

Διαχείριση της διαφωνίας και των συγκρούσεων: Η διαφοροποίηση αποτελεί βασική έννοια στη συστημική προσέγγιση. Τα ανοιχτά συστήματα βρίσκονται σε συνεχή μετακίνηση και διαφοροποίηση. Είναι φυσικό επομένως να υπάρχουν διαφορετικές θέσεις και διαφωνίες ανάμεσα στο ζευγάρι.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Ο τρόπος με τον οποίο οι σύντροφοι αντιμετωπίζουν τις διαφορές τους αφενός καθορίζει την ποιότητα της σχέσης τους και αφετέρου καθορίζεται από αυτήν. Από παλαιότερη έρευνα ο Gottman,1979 (στην Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000),έχει βρεθεί ότι τα ζευγάρια που είναι ικανοποιημένα από την σχέση τους χειρίζονται τις διαφωνίες τους με θετικό τρόπο, εκφράζουν δηλαδή τις διαφορές τους και προσπαθούν να αλλάξουν τον άλλον με υποστηρικτικό τρόπο και χωρίς να τον απορρίπτουν. Αντίθετα τα ζευγάρια τα οποία δεν αντλούν ικανοποίηση από την συζυγική σχέση χειρίζονται τις διαφωνίες και τις συγκρούσεις τους με επιθετικό και απορριπτικό για τον σύντροφο τους τρόπο.

Η διαχείριση της διαφωνίας και των συγκρούσεων λόγω της σπουδαιότητας που έχει για την λειτουργία του ζευγαριού, αποτελεί μια από τις πλέον σημαντικές ενότητες σε προγράμματα θεραπείας και υποστήριξης ζευγαριών ή σε προγράμματα εμπλουτισμού της σχέσης.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Ευελιξία και προσαρμογή στις αλλαγές: Η ευελιξία και η προσαρμογή στις αλλαγές είναι μια διάσταση στη σχέση του ζευγαριού που επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο χειρίζεται τις διαφορές του αλλά και την προσαρμογή του τόσο στα εξελικτικά στάδια του ίδιου του ζευγαριού και της οικογένειας όσο και στις διάφορες αλλαγές που πραγματοποιούνται στο ευρύτερο περιβάλλον.Στο ζευγάρι και στην οικογένεια εκτός από τις ξαφνικές αλλαγές στα άτομα πολλές αλλαγές συμβαίνουν και στην πορεία του κύκλου της ζωής του ζευγαριού και της οικογένειας αλλά και στον κύκλο ζωής του κάθε ατόμου.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Επικοινωνία. Η επικοινωνία ανάμεσα στο ζευγάρι είναι ένας από τους βασικότερους παράγοντες που συνδέονται με την καλή σχέση των συντρόφων και την διατήρηση του γάμου. Η επικοινωνία αποτελεί την κύρια διεργασία με βάση την οποία οι σύζυγοι μαθαίνουν να κατανοούν τις ανάγκες και τις προσδοκίες ο ένας του άλλου. Η ποιότητα της επικοινωνίας στο ζευγάρι είναι συνάρτηση πολλών άλλων παραγόντων τελικά όμως φαίνεται ότι η ίδια η επικοινωνία αποτελεί βασικό παράγοντα στη σχέση του ζευγαριού. Η άσκηση των συζύγων στην μεταξύ τους επικοινωνία αποτελεί σημαντικό μέρος των προγραμμάτων για την θεραπεία ή τον εμπλουτισμό της σχέσης του ζευγαριού. Θέματα όπως το περιεχόμενο και η σχέση στην επικοινωνία, τα ξεκάθαρα μηνύματα, οι φαύλοι κύκλοι στην επικοινωνία ή έκφραση ενίσχυσης και αποδοχής μέσω της επικοινωνίας και η σημασία της αποδοχής της διαφορετικότητας είναι μερικές από τις παραμέτρους στις οποίες ευαισθητοποιούνται τα άτομα που ασκούνται σε θέματα επικοινωνίας.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Άσκηση δύναμης και έλεγχου.: Η άσκηση δύναμης και έλεγχου είναι από τα θέματα που έχουν απασχολήσει αρκετά την σχετική λειτουργία του ζευγαριού. Με βάση την προσέγγιση αυτή ο Broderick(χχ), σύμφωνα με την Παπαδιώτη-Αθανασίου (2000) διακρίνει τρεις διαφορετικούς τύπους οικογένειας ως προς την πολιτική άσκηση εξουσίας οι οποίες αναφέρονται με τον όρο «παράδειγμα».

Το ανταγωνιστικό παράδειγμα: Σε αυτόν τον τύπο της οικογένειας το κάθε μέλος επιδιώκει το δικό του συμφέρον, χωρίς να ενδιαφέρεται για το συμφέρον των άλλων. Υπάρχουν έντονοι ανταγωνισμοί και ατομικές διεκδικήσεις. Καθένας διεκδικεί οφέλη για τον εαυτό του χωρίς να υπολογίζει τις επιπτώσεις στα άλλα μέλη της οικογένειας.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Το παράδειγμα με βάση την αρχή της συνεργασίας: Σε αυτόν τον τύπο οικογένειας η συμπεριφορά του κάθε μέλους υπερβαίνει στην ατομική θέληση και στο ατομικό συμφέρον και στρέφεται στην εξυπηρέτηση όλων των μελών. Υπάρχουν συγκεκριμένοι κανόνες ,αλλά διαμορφώνονται με βάση τις ανάγκες του κάθε ατόμου και γίνονται αποδεκτοί από όλα τα μέλη.Ο ανταγωνισμός στις περιπτώσεις αυτές επιτρέπεται μόνο όταν λειτουργεί προς όφελος της ομάδος.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Το παράδειγμα με βάση την αρχή της αμοιβαίας κατανόησης: Η πολιτική αυτή εφαρμόζεται από οικογένειες με υψηλό επίπεδο ωριμότητας των μελών της γιατί δεν στηρίζεται σε συγκεκριμένους κανόνες αλλά σε γενικές αρχές αμοιβαίου σεβασμού, συμπάθειας και επιείκειας. Στις περιπτώσεις αυτές τα μέλη ορίζουν τους κανόνες στηριζόμενα στις βασικές αρχές της οικογένειας και ανάλογα με την περίπτωση. Η κατανομή

του κύρους στα μέλη της οικογένειας είναι ένα θέμα που συνδέεται με την άσκηση της δύναμης. Όπως και στην περίπτωση της άσκησης εξουσίας και έλεγχου φαίνεται ότι δεν υπάρχει μια αυστηρή ιεραρχία στην κατανομή του κύρους ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Σε ορισμένους τομείς έχει περισσότερο κύρος ο πατέρας και σε κάποιους άλλους η μητέρα.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Ένας άλλος τρόπος αξιολόγησης της σχέσης του ζευγαριού είναι μέσω του κύκλου του ζευγαριού κατά την διάρκεια της εξελικτικής του πορείας. Οι Bader & Pearson στην Παπαδιώτη-Αθανασίου (2000) έχουν επεξεργαστεί ένα μοντέλο για την εξέλιξη της σχέσης του ζευγαριού. Η σχέση του ζευγαριού σύμφωνα με το μοντέλο αυτό ακολουθεί τα παρακάτω στάδια :

Το συμβιωτικό στάδιο. Κύριο χαρακτηριστικό του σταδίου αυτού ιδίως στην αρχή της σχέσης είναι ότι οι σύντροφοι θέλουν να είναι πολύ κοντά ο ένας με τον άλλον και ότι τονίζουν τα κοινά τους σημεία. Οποιαδήποτε συμπεριφορά ανεξαρτητοποίησης του ενός από τους συντρόφους σε αυτό το στάδιο θεωρείται εγκατάλειψη και αδιαφορία. Η θεραπεία των ζευγαριών που αντιμετωπίζουν προβλήματα στην φάση αυτή επιδιώκει να βοηθήσει τους συντρόφους να περάσουν το στάδιο της ανεξαρτησίας και της διαφοροποίησης χωρίς να αισθάνεται ότι απειλείται η σχέση τους.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Το στάδιο της διαφοροποίησης. Στο στάδιο της διαφοροποίησης οι σύντροφοι απομακρύνονται ο ένας από τον άλλον αναζητώντας τον προσωπικό τους χώρο και θέτοντας τα όρια τους. Στη φάση αυτή οι σύντροφοι μαθαίνουν να συναλλάσσονται και να είναι κοντά όχι με το να έχουν ίδιες ανάγκες αλλά αποδεχόμενοι τις διαφορές του καθενός και εκφράζοντας τις στα πλαίσια της σχέσης τους. Πρόκειται για μια κατάσταση που μπορεί να απογοητεύει κάποιους μετά το διάστημα της ταύτισης του ζευγαριού είναι ωστόσο ένα φυσιολογικό στάδιο στο οποίο περνούν τα περισσότερα ζευγάρια. Προβλήματα στην φάση αυτή μπορεί να δημιουργηθούν όταν ο ένας από τους συντρόφους παραμένει στο προηγούμενο στάδιο και εκλαμβάνει ως εγκατάλειψη τη τάση του άλλου για διαφοροποίηση.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Το στάδιο της εξερεύνησης. Στο στάδιο αυτό καθώς ο ενθουσιασμός από την αρχική σχέση μειώνεται, οι σύντροφοι στρέφονται προς την ανακάλυψη άλλων χώρων δραστηριοποίησης. Αρχίζουν να εξερευνούν τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα και να επενδύουν περισσότερο στο επάγγελμά τους και σε άλλες δραστηριότητες όπως είναι τα ταξίδια, οι διάφορες προσωπικές σχέσεις και τα χόμπι τα οποία μπορούν και να μοιράζονται με τον σύντροφο τους.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Το στάδιο της επανασύνδεσης .Αυτό είναι το τελευταίο στάδιο στη ζωή του ζευγαριού. Στην τρίτη ηλικία όπου παρατηρείται περιορισμός των δραστηριοτήτων οι σύζυγοι επιστρέφουν σε δραστηριότητες μέσα η κοντά στην οικογένεια και έρχονται πιο κοντά ο ένας στον άλλον.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

2.2 ΣΧΕΣΕΙΣ ΓΟΝΕΩΝ-ΠΑΙΔΙΩΝ.

Η αποδοχή του παιδιού αποτελεί τον κυριότερο παράγοντα για την ανάπτυξη ενός ψυχικά και σωματικά υγιούς ατόμου. Οι γονείς οι οποίοι αποδέχονται τα παιδιά τους είναι φιλικό και στοργικό μαζί τους .Σε σύγκριση με τους απορριπτικούς γονείς, δείχνουν την αγάπη τους προς το παιδί περισσότερο, το ενισχύουν και το επιδοκιμάζουν ψυχολογικά πολύ περισσότερο, κάνουν διάφορες δραστηριότητες μαζί και παίρνουν ευχαρίστηση από την συντροφιά του, δείχνουν κατανόηση για τα σφάλματα και τις δυσκολίες του παιδιού. Αντίθετα, οι απορριπτικοί γονείς δείχνουν λιγότερο τη στοργή τους προς τα παιδιά, τα αμείβουν λιγότερο, κάνουν συχνή κριτική και μεγαλοποιούν τα λάθη των παιδιών τους και δείχνουν επιλεκτική προσοχή στα σφάλματα και τις ατέλειες του παιδιού. (Δραγάση,1999). Οι δύο ομάδες γονέων διαφέρουν επίσης ως προς τον συναισθηματικό τόνο. ι απορριπτικοί γονείς στην καθημερινή τους συμπεριφορά είναι συνήθως οξύθυμοι, βίαιοι και τραχείς, ενώ οι στοργικοί και φιλικό γονείς είναι ήρεμοι, ήπιοι και μαλακοί. Η αποδοχή του παιδιού από το γονέα αποτελεί τον πρωταρχικό παράγοντα για την ανάπτυξη μιας υγιούς προσωπικότητας. Η απόρριψη του παιδιού προκαλεί ανασφάλεια, χαμηλή αυτοεκτίμηση, έλλειψη εμπιστοσύνης και οδηγεί στο να βιώνει το παιδί ματαίωση, θυμό και φόβο. Βέβαια, οι περισσότεροι γονείς δεν είναι τόσο ακραίοι στη συμπεριφορά τους. Η συναισθηματική φόρτιση είναι συχνά εκείνη που μπορεί να οδηγήσει στην απόρριψη του παιδιού από τον γονέα (Δραγάση,1999).

Οι γονείς είναι και αυτοί άνθρωποι, άρα έχουν ατέλειες. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να κάνουν λάθη σε διάφορες εκτιμήσεις τους ή μπορεί να μην γνωρίζουν πως να αντιμετωπίσουν μερικές καταστάσεις με τα παιδιά τους. Το πόσο αποδέχονται κάποιες συμπεριφορές των παιδιών τους και πόσο ανεκτικοί είναι, έχει να κάνει με διάφορους παράγοντες δικούς τους αλλά και των παιδιών τους.(Δραγάση,1999).

Παρακάτω αναφέρονται κάποιοι ενδεικτικά:(Δραγάση,1999)

Η προσωπικότητα του γονέα καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την αποδοχή ή μη της συμπεριφοράς του παιδιού του. Η αποδεκτικότητα είναι χαρακτηριστικό της προσωπικότητας, ενδεικτικό της εσωτερικής σιγουριάς, του υψηλού επιπέδου ανοχής, της αγάπης προς τον εαυτό. Αυτοί οι γονείς κάνουν τα παιδιά τους να νιώθουν πιο άνετα να μιλήσουν μαζί τους. Η αποδοχή ή μη της συμπεριφοράς του παιδιού από το γονέα έχει όμως να κάνει και με παράγοντες που συνδέονται με το ίδιο το παιδί. Για παράδειγμα, είναι δυσκολότερο να αισθάνεται ένας γονέας αποδοχή για την έντονη επιθετικότητα του παιδιού όσο ανεκτικός και αν είναι. Επίσης, είναι δύσκολο να αποδεχθεί ο γονιός ότι το παιδί του μειονεκτεί στην εμφάνιση ή που πάσχει από χρόνιες ασθένειες. Δύσκολα αποδέχονται οι γονείς τη μη-αποδοχή τους για τέτοιες περιπτώσεις .Επειδή έχει περάσει η αντίληψη ότι οι γονείς πρέπει να αποδέχονται με τον ίδιο τρόπο όλα τα παιδιά τους, συχνά έχουν ενοχές όταν δείχνουν διαφορετικά επίπεδα αποδοχής προς αυτά(Δραγάση,1999).

Το φύλο του παιδιού μπορεί συχνά να επηρεάζει τη στάση του γονιού απέναντί του. Η διάθεση της στιγμής του γονέα επηρεάζει την αποδοχή ή μη της συμπεριφοράς του παιδιού του. Όταν ο γονέας είναι ξεκούραστος, νιώθει υγιής και είναι ευχαριστημένος από κάτι που συνέβη, τότε έχει μεγαλύτερη ανοχή και αποδέχεται ευκολότερα κάποιες συμπεριφορές του παιδιού του. Αντίθετα, όταν είναι κουρασμένος, εκνευρισμένος ή ασθενής, η ανοχή του για διάφορες συμπεριφορές του παιδιού του μειώνεται. Η ανεκτικότητα των γονέων επηρεάζεται και από την εκάστοτε κατάσταση στην οποία εκδηλώνεται η συμπεριφορά του παιδιού του(Δραγάση,1999). .

Σύμφωνα με την Παπαδιώτη-Αθανασίου(2000),οι παρακάτω είναι κάποιες από τις διαστάσεις που χαρακτηρίζουν την συμπεριφορά των γονιών κατά την αλληλεπίδραση με τα παιδιά τους. Μπορεί κανείς να σκεφτεί και πολλές άλλες γενικότερες ή περισσότερο εξειδικευμένες:

Πειθαρχία

Υπάρχουν διάφορες μορφές πειθαρχίας τις οποίες χρησιμοποιούν οι γονείς προκειμένου να αναθρέψουν ηθικά και υπεύθυνα άτομα που θα συνεισφέρουν στην κοινωνία και θα ζήσουν ευτυχισμένα. Η πειθαρχία έχει την έννοια να γνωρίσουν τα παιδιά τα όρια της συμπεριφοράς τους, να διαπαιδαγωγηθούν σωστά. Οι μορφές της πειθαρχίας που θα υιοθετήσουν οι γονείς,

έχουν να κάνουν με και με τα δικά τους προσωπικά βιώματα όταν ήταν παιδιά και με τον προσωπικό τους χαρακτήρα, αλλά και με την επικρατούσα κοσμοθεωρία. Η πειθαρχία μπορεί να είναι εξουσιαστική και μη εξουσιαστική. (Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Εξουσιαστική πειθαρχία

Στη εξουσιαστική πειθαρχία επιβάλλονται στα παιδιά συμπεριφορές με την τιμωρία, τον έλεγχο, τις απαιτήσεις, τις απαγορεύσεις ή με τις αμοιβές, λέγοντας ότι “έτσι πρέπει να γίνει, γιατί το λέω εγώ. Οι τρόποι αυτοί διαπαιδαγώγησης δημιουργούν σχέσεις εξουσίας με μονόπλευρες απαιτήσεις, καθήκοντα, όρια και συγκρούσεις και οδηγούν σε συμμόρφωση και συμβιβασμό. Αναπτύσσονται αρνητικά συναισθήματα στο παιδί και χάνεται ο αρχικός του αυθορμητισμός. Όταν για παράδειγμα, η πειθαρχία συνεπάγεται ξυλοδαρμό, το παιδί χάνει την εμπιστοσύνη του προς τον γονιό και νιώθει ανασφάλεια. Αρχίζει να πιστεύει ότι επιτρέπεται να χτυπά κανείς αυτόν που αγαπά. Στο βιβλίο του “Ο αποτελεσματικός γονέας”, ο Gordon 1994, (Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000), περιγράφει τους συνήθεις μηχανισμούς αντιμετώπισης της γονεϊκής δύναμης από τα παιδιά:

Αντίσταση, επανάσταση, αρνητισμός.

“Μερικά παιδιά επαναστατούν ενάντια στη χρήση εξουσίας εκ μέρους των γονέων τους, κάνοντας ακριβώς το αντίθετο από αυτό που οι γονείς τους επιθυμούν από αυτά. Τα παιδιά μάχονται σθεναρά όταν απειλείται η ελευθερία τους. (Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Δυσαρέσκεια, θυμός, εχθρότητα.

Τα παιδιά δυσανασχετούν εναντίον εκείνων που ασκούν δύναμη πάνω τους. Το θεωρούν ανέντιμο και συχνά άδικο. Δυσανασχετούν με το γεγονός ότι οι γονείς ή οι δάσκαλοι είναι μεγαλύτεροι και δυνατότεροι, εφόσον αυτό το πλεονέκτημα χρησιμοποιείται για να ελέγχουν ή να περιορίζουν την ελευθερία τους. (Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Επιθετικότητα, εκδίκηση, ανταπόδοση.

Επειδή η κυριαρχία των γονέων μέσω άσκησης της εξουσίας τους συχνά εμποδίζει την ικανοποίηση των αναγκών του παιδιού και η ματαιώση τόσο συχνά, οδηγεί στην επιθετικότητα, οι γονείς που στηρίζονται στην εξουσία μπορούν να αναμένουν να δείχνουν τα παιδιά τους κάποια μορφή επιθετικότητας. Τα παιδιά εκδικούνται, προσπαθούν να δείξουν στους γονείς τους ότι δεν είναι τόσο σπουδαίοι, ασκούν σοβαρή κριτική, αντιμιλάνε με άσχημη γλώσσα .(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Ψευδολογία, απόκρυψη συναισθημάτων.

Μερικά παιδιά μαθαίνουν νωρίς στη ζωή τους ότι αν λένε ψέματα μπορούν να αποφύγουν πάρα πολλές τιμωρίες. Σε ορισμένες περιπτώσεις το ψέμα μπορεί να τους φέρει ακόμα και αμοιβές. Τα παιδιά γνωρίζουν ακριβώς τι εγκρίνουν και τι δεν εγκρίνουν οι γονείς τους.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Επίρριψη ευθυνών σε άλλους, εξαπάτηση, “κουτσομπολιό”.

Στις οικογένειες με περισσότερα από ένα παιδιά, τα παιδιά φανερά ανταγωνίζονται για να κερδίσουν τις αμοιβές των γονέων και να αποφύγουν τις ποινές. Σύντομα μαθαίνουν και ένα άλλο μηχανισμό αντιμετώπισης: να φέρνουν τους άλλους σε μειονεκτική θέση, να δυσφημούν τα άλλα παιδιά, να τα κάνουν να φαίνονται κακά παιδιά, να εξαπατούν, να μεταθέτουν τις ευθύνες.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Επιβολή, “αρχηγισμός”, τρομοκρατία.

Τι κάνει ένα παιδί να θέλει να επιβάλλεται ή να τρομοκρατεί τα μικρότερα παιδιά; Μια αιτία είναι ότι οι γονείς του χρησιμοποιούν τη δύναμή τους για να επιβάλλονται στο ίδιο. Γι' αυτό, όποτε βρίσκεται σε θέση ισχύος έναντι ενός άλλου παιδιού, προσπαθεί και αυτό να επιβάλλεται και να κυριαρχεί. Γι' αυτό οι γονείς που χρησιμοποιούν την εξουσία τους για να κατευθύνουν και να ελέγχουν το παιδί ασυναίσθητα διατρέχουν ένα μεγάλο κίνδυνο: να μεγαλώσουν ένα παιδί που θα γίνει αυταρχικό με τα άλλα παιδιά.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Ανάγκη για νίκη, απέχθεια ήττας.

Όταν τα παιδιά μεγαλώνουν σε ένα κλίμα γεμάτο από αμοιβές και ποινές, ίσως αναπτύξουν μια ισχυρή ανάγκη να φαίνονται “καλά” ή να κερδίζουν και μια ισχυρή ανάγκη να αποφεύγουν να φαίνονται “κακά” ή να χάνουν. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα σε οικογένειες με γονείς που έχουν ένα προσανατολισμό αμοιβών, που στηρίζονται πάρα πολύ στη θετική αξιολόγηση, τις χρηματικές αμοιβές, τα δώρα, κ.τ.λ. (Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Σύσταση συμμαχιών, οργάνωση εναντίον των γονέων.

Τα παιδιά των οποίων οι γονείς ελέγχουν και κατευθύνουν μέσω εξουσίας και δύναμης, καθώς μεγαλώνουν, μαθαίνουν και ένα ακόμα τρόπο αντιμετώπισης αυτής της δύναμης: τη σύσταση συμμαχιών με άλλα παιδιά, είτε μέσα στην οικογένεια είτε έξω από αυτήν.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Υποταγή, υπακοή, συμμόρφωση.

Μερικά παιδιά επιλέγουν να υποταχθούν στην εξουσία των γονέων τους για λόγους που συνήθως δεν γίνονται πλήρως κατανοητοί. Αντιμετωπίζουν την κατάσταση με υποταγή, υπακοή και συμμόρφωση. Αυτή η αντίδραση στην εξουσία των γονέων συμβαίνει συχνά όταν οι γονείς είναι πολύ σκληροί στη χρήση της δύναμής τους. Ιδιαίτερα, όταν οι ποινές είναι αυστηρές, τα παιδιά μαθαίνουν να υποτάσσονται λόγω του μεγάλου φόβου της τιμωρίας.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Κολακεία, φαβοριτισμός.

Ένας τρόπος αντιμετώπισης ενός προσώπου που έχει τη δύναμη να αμείβει ή να τιμωρεί είναι να ‘πάνε με το μέρος του’, να τον κερδίσουν, καταβάλλοντας ιδιαίτερες προσπάθειες για να τον κάνουν να τους συμπαθήσει. Μερικά παιδιά υιοθετούν αυτή την προσέγγιση με γονείς και άλλους ενήλικες.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Συμφωνία, έλλειψη δημιουργικότητας, φόβος δοκιμής του νέου, απαίτηση για προηγούμενη βεβαιότητα επιτυχίας

Η εξουσία των γονέων ευνοεί τη συμμόρφωση μάλλον παρά τη δημιουργικότητα στα παιδιά, ακριβώς όπως το αυταρχικό κλίμα εργασίας σε ένα οργανισμό πνίγει την καινοτομία. Η δημιουργικότητα προέρχεται από την ελευθερία πειραματισμού, δοκιμής νέων πραγμάτων και νέων συνδυασμών. Τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ένα κλίμα δυνατών αμοιβών και τιμωριών είναι λιγότερο πιθανόν να αισθάνονται αυτή την ελευθερία από ότι τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ένα κλίμα μεγαλύτερης αποδοχής. (Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Απομάκρυνση, αποφυγή, φαντασίωση, υποχώρηση

Όταν γίνεται πολύ δύσκολο για τα παιδιά να αντιμετωπίσουν την εξουσία των γονέων, τότε μπορεί να προσπαθήσουν να την αποφύγουν ή να απομακρυνθούν. Η δύναμη των γονέων μπορεί να προκαλέσει απομάκρυνση αν η ποινή είναι υπερβολικά σκληρή για το παιδί, αν οι γονείς δεν είναι σταθεροί στη χορήγηση αμοιβών, αν είναι πολύ δύσκολο να κερδηθούν οι αμοιβές ή αν είναι πολύ δύσκολο να μάθει το παιδί τις συμπεριφορές που απαιτούνται για να αποφύγει την τιμωρία. (Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Οι μορφές της απομάκρυνσης και της αποφυγής σύμφωνα με την Παπαδιώτη-Αθανασίου(2000), μπορεί να ποικίλουν από την σχεδόν πλήρη μέχρι περιστασιακή μόνο απομάκρυνση από την πραγματικότητα και περιλαμβάνουν:1.Ονειροπόληση και φαντασίωση 2.Αδράνεια, παθητικότητα, απάθεια 3. Παλινδρόμηση σε βρεφική συμπεριφορά 4. Υπερβολική παρακολούθηση τηλεόρασης 5. Υπερβολική ανάγνωση μυθιστορημάτων 6. Μοναχικό παιχνίδι (συχνά με φανταστικούς παίκτες) 7. Εκδήλωση αδιαθεσιών 8. Φυγή 9. Χρήση ναρκωτικών 10. Υπερβολικό φαγητό από αντίδραση 11. Κατάθλιψη.

Μη-εξουσιαστική πειθαρχία

Στην μη-εξουσιαστική πειθαρχία, οι γονείς βασίζονται στην καλή επικοινωνία και τον αμοιβαίο σεβασμό με το παιδί. Τα παιδιά χρειάζονται συναισθηματική στήριξη από τους γονείς τους προκειμένου να εξελιχθούν σε ευτυχισμένα ενήλικα άτομα. Μια τέτοιου είδους στήριξη πρέπει να περιλαμβάνει τον σεβασμό του παιδιού, τον σεβασμό των δικαιωμάτων του, την αποδοχή των συναισθημάτων του. (Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Στην μη-εξουσιαστική αντιμετώπιση του παιδιού, ο γονιός αναγνωρίζει τα δικαιώματα, του παιδιού και στοχεύει σε μια συνεργατική συμπεριφορά και από τις δύο πλευρές για την επίλυση των συγκρούσεων όταν προκύπτουν. Όταν δημιουργούνται συγκρούσεις ανάμεσα

στους γονείς και τα παιδιά τους (ή ανάμεσα σε οποιοσδήποτε ανθρώπους),θα πρέπει να προσεγγισθούν και να λυθούν σε κλίμα αποφορτισμένο και με γνώμονα τη σκέψη ότι δεν επιδιώκεται να δικαιωθεί ο ένας από τους δύο. Όταν υπάρχει αμοιβαίος σεβασμός, στοργή και εμπιστοσύνη, οι συγκρούσεις μπορεί να λυθούν με την ενθάρρυνση του παιδιού να συμμετέχει στην επίλυση της σύγκρουσης ακολουθώντας σύμφωνα με την Παπαδιώτη-Αθανασίου(2000), τα εξής στάδια:

- Αναγνώριση και προσδιορισμός της σύγκρουσης.
- Δημιουργία πιθανών λύσεων.
- Αξιολόγηση εναλλακτικών λύσεων.
- Λήψη απόφασης για την καλύτερη λύση.
- Εφαρμογή της απόφασης.
- Παρακολούθηση της εφαρμογής της λύσης και αξιολόγηση.

Στη μη-εξουσιαστική πειθαρχία η διαπαιδαγώγηση του παιδιού στηρίζεται στην εμπιστοσύνη, την ειλικρίνεια και την εξήγηση. Όταν οι κανόνες δεν συνοδεύονται από εξηγήσεις δείχνουν μια υποτίμηση του παιδιού. Όταν η σχέση με το παιδί βασίζεται στην αμοιβαία ειλικρίνεια και σεβασμό, το παιδί αντιμετωπίζεται σαν άτομο με οντότητα και οι γονείς θεωρούν ότι μπορούν να του εξηγήσουν τις επιπτώσεις κάποιας συμπεριφοράς και το παιδί να καταλάβει αν πρέπει να την επαναλάβει ή όχι. Με τον τρόπο αυτό το παιδί οδηγείται σιγά-σιγά στον αυτοέλεγχο της συμπεριφοράς.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000)

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω σύμφωνα με την Δραγάση (1999),οι γονείς μπορούν να βελτιώσουν σημαντικά τις σχέσεις τους με τα παιδιά τους.

- Να ακούνε το παιδί τους προσεκτικά όταν μιλάει, κοιτώντας το στα μάτια.
- Να μην το διακόπτουν, να το αφήνουν να ολοκληρώσει τη σκέψη του.
- Να μην αλλάζουν θέμα..
- Ο τόνος της φωνής τους αλλά και η στάση του σώματός τους μπορεί να μαρτυρήσει τι αισθάνονται. Γι' αυτό να είναι ειλικρινείς.
- Να επιλέγουν να συζητήσουν με το παιδί τους όταν θα είναι ήρεμοι και όταν θα έχουν χρόνο να του διαθέσουν.
- Να μην κάνουν παράλληλα και άλλα πράγματα όταν συζητούν με το παιδί τους.
- Το παιδί τους θέλει κοντά του. Η παρουσία των γονέων από μόνη της λειτουργεί ενθαρρυντικά για το παιδί.

- Να μην βομβαρδίζουν το παιδί με ερωτήσεις. Θα μιλήσει από μόνο του όταν θα είναι έτοιμο να μοιραστεί μαζί τους αυτό που το απασχολεί.
- Να προσπαθούν, ακόμα και όταν είναι πολύ θυμωμένοι, να μην σπεύσουν σε κριτική της συμπεριφοράς του παιδιού τους.
- Να τονίσουν τα θετικά του παιδιού τους, τα προτερήματα και τις ικανότητές του. Μια τέτοια αντιμετώπιση βοηθάει το παιδί, δίνοντάς του μια στερεή βάση σιγουριάς για να αντιμετωπίσει τα προβλήματα και άλλα θέματα που τυχόν το απασχολούν.
- Να προσπαθούν να μπουν στη θέση του παιδιού τους για να καταλάβουν καλύτερα πως μπορεί να νιώθει. Ως γονείς συχνά ξεχνούν ότι και οι ίδιοι είχαν πιθανότατα παρόμοια βιώματα στην δική μας παιδική και εφηβική ηλικία.

2.3 ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΑΔΕΛΦΩΝ

Από το δεύτερο έτος της ζωής του το παιδί αναζητά συναισθηματική υποστήριξη όχι μόνο από την μητέρα αλλά και από τα άλλα μέλη της οικογένειας. Αν υπάρχουν αδέρφια, προσαρμόζεται στην ύπαρξη τους και μαθαίνει να μοιράζεται μαζί τους την προσοχή των γονέων και τα πράγματα. Το μοίρασμα αυτό αποτελεί το πρώτο σημαντικό βήμα για την ανάπτυξη του πνεύματος της ομάδας. (Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000)

Η απώλεια που θα έχει το παιδί από το μοίρασμα της αποκλειστικής μητρικής φροντίδας, αναπληρώνεται από την αποδοχή του από την ομάδα των αδελφών. Το υποσύστημα των αδελφών είναι σημαντικό για την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού γιατί αποτελεί την πρώτη ομάδα στην οποία το παιδί θα μάθει να συναλλάσσεται με τους συνομηλίκους και με την ευρύτερη κοινωνική ομάδα αργότερα. Όταν τα παιδιά έρχονται σε επαφή με συστήματα έξω από την οικογένεια, μεταφέρουν σε αυτό τον τρόπο συναλλαγής που έμαθαν μέσα από την αντίστοιχη συναλλαγή με τα αδέρφια τους. (Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Μια έρευνα των Stocker & Mc Hale 1992(στην Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000),εξέτασε τη σχέση ανάμεσα σε 103 ζευγάρια αδελφών στην προεφηβική ηλικία. Από κάθε παιδί χωριστά ζητήθηκαν πληροφορίες για τρεις διαστάσεις στη σχέση με τα αδέρφια τους : τη στοργή, τον ανταγωνισμό και την εχθρότητα. Τα αποτελέσματα της έρευνας στην Παπαδιώτη-Αθανασίου (2000),έδειξαν ότι ενώ δεν πρόεκυψε διαφορά μεταξύ των αδελφών στη διάσταση της στοργής ,διαφορές παρουσιάστηκαν στην διάσταση της εχθρότητας και του ανταγωνισμού

.Βρέθηκε ότι ο βαθμός του ανταγωνισμού και της εχθρότητας που το κάθε παιδί εμφάνιζε προς τον αδελφό του σχετιζόταν άμεσα με την σχέση του παιδιού με την μητέρα. Η θετική και ζεστή σχέση με την μητέρα κατά την άποψη του παιδιού, συνδεόταν με χαμηλότερο βαθμό επιθετικότητας και εχθρότητας από την πλευρά του προς τον αδελφό ή την αδελφή του.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Η αποδοχή της διαφορετικότητας του κάθε παιδιού, η απονομή δικαιοσύνης και η ίση μεταχείριση με βάση την διαφορετικότητα αποτελούν θέματα ο χειρισμός των οποίων από τους γονείς επηρεάζει τη σχέση μεταξύ των αδελφών.Το κάθε παιδί διαφοροποιείται με βάση την ηλικία, το φύλο και τα ιδιαίτερα ιδιοσυγκρασιακά του χαρακτηριστικά.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).Τα παιδιά έχουν έντονο το αίσθημα της δίκαιης μεταχείρισης και πληγώνονται, όταν αισθάνονται ότι τα αδέρφια τους ευνοούνται..Σε πρόσφατη σχετική έρευνα Brody κ.α.,1998(στην Παπαδιώτη,2000)από ένα σύνολο 128 φοιτητών το 62% ανέφερε ότι ευνοείται από τους γονείς και το 24% ότι οι γονείς ευνοούν τα αδέρφια τους σε βάρος τους. Οι φοιτητές οι οποίοι θεωρούσαν τον εαυτό τους ευνοημένο από τους γονείς παρουσίαζαν λιγότερους φόβους και αισθάνονταν λιγότερο συχνά ντροπή,σε σύγκριση με τους φοιτητές σε βάρος των οποίων οι γονείς έκαναν διακρίσεις.

Η απονομή δικαιοσύνης μπορεί να λειτουργήσει προς όφελος των παιδιών όταν λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες του κάθε παιδιού. Η στάση των γονέων για παράδειγμα, να παίρνουν ίδια ρούχα ή δώρα στα παιδιά τους προκειμένου να είναι δίκαιοι απέναντι τους η να αγοράζουν σε όλα τα παιδιά κάτι, ανεξάρτητα από το αν όλα τα αδέρφια έχουν την ανάγκη για κάτι καινούργιο, δεν λαμβάνει υπόψη την ιδιαιτερότητα του κάθε παιδιού και επομένως δεν συνιστά δίκαιη μεταχείριση. Για το λόγο αυτό συχνά, αντί να καλυτερεύει η σχέση ανάμεσα στα αδέρφια, πράγμα που αποτελεί και το σκοπό των γονέων, αυξάνεται η ανταγωνιστικότητα μεταξύ τους.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Ένας άλλος παράγοντας ο οποίος επηρεάζει σημαντικά τη στάση των γονέων προς το παιδί, και επομένως τη σχέση των αδελφών μεταξύ τους είναι η αμφιθυμία των ίδιων των γονέων και τα αντιφατικά συναισθήματα που μπορεί να έχουν για τα παιδιά τους. Οι γονείς που έχουν αμφίθυμα συναισθήματα, τα οποία δεν έχουν αναγνωρίσει και δεν έχουν αποδεχτεί συνήθως τα προβάλλουν στα παιδιά τους, κάνοντας διαχωρισμό ανάμεσα στο καλό και στο κακό παιδί με όλες τις αρνητικές επιπτώσεις αυτής της στάσης στη ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών και στη σχέση των αδελφών μεταξύ τους. Οι γονείς οι οποίοι αισθάνονται ασφαλείς αναφορικά με τα συναισθήματα τους απέναντι στα παιδιά δεν παρασύρονται από τα αναπτυξιακά προβλήματα και τις προκλήσεις των παιδιών και

αντιμετωπίζουν τις όποιες αντιδράσεις τους με νηφαλιότητα και με συνέπεια προς τον ρόλο τους.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Σύμφωνα με τον Winnicott,1982 στην Παπαδιώτη-Αθανασίου(2000),η ζήλια λόγου χάρη που αποτελεί μια φυσιολογική αντίδραση του μεγαλύτερου παιδιού στην παρουσία του αδελφού δεν αντιμετωπίζεται ως συμπεριφορά ενός κακού παιδιού από τους γονείς που είναι ασφαλείς σε ότι αφορά τα συναισθήματα τους απέναντι και στα δυο παιδιά. Οι γονείς αποδέχονται το συναίσθημα της ζήλιας του παιδιού τους και δείχνουν κατανόηση παράλληλα όμως εκφράζουν την αγάπη τους και στο άλλο παιδί και είναι σταθεροί στην υποστήριξη των δικαιωμάτων του..

Το υποσύστημα των αδελφών είναι λιγότερο σημαντικό σε σχέση με το υποσύστημα των γονιών. Το υποσύστημα των αδελφών μπορεί να παίζει σημαντικό ρόλο στην οικογένεια όταν συνδυαστεί με άλλα υποσυστήματα. Τέτοιοι συνδυασμοί προκύπτουν για παράδειγμα όταν διασπάται το σύστημα των αδελφών εξαιτίας της κακής λειτουργίας του συστήματος των γονέων. Έτσι,συμβαίνει οι γονείς να αποσπούν ένα παιδί από την ομάδα των αδελφών και να του αναθέτουν γονεϊκό ρόλο. Το παιδί αυτό αποδιώχνεται από το σύστημα των αδελφών και μαζί με την απομάκρυνση,εισπράττει αντιζηλία, θυμό και επιθετικότητα.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

Η ύπαρξη τέτοιων καταστάσεων μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα και αργότερα στις μετέπειτα σχέσεις του παιδιού. Η ανάθεση σε ένα παιδί του γονεϊκού ρόλου ή για οποιονδήποτε λόγο απόσπαση ενός παιδιού από το σύστημα των αδελφών, διαμορφώνει ένα συγκεκριμένο ρόλο, τον οποίο το παιδί συνεχίζει να επιτελεί και αργότερα στη ζωή του.

Στη θεραπευτική πράξη επιχειρείται συχνά η αποκατάσταση τέτοιων προβληματικών συστημάτων αδελφών στην οικογένεια καταγωγής προκειμένου να αντιμετωπιστούν τωρινά προβλήματα του ατόμου. Σε πολλές περιπτώσεις με την παρουσία των αδελφών και την αποκατάσταση του συστήματος τους αποκαθιστάται και ολόκληρο το σύστημα της οικογένειας, χωρίς να χρειάζεται να παρευρίσκονται και οι γονείς ,διαδικασία που μερικές φορές είναι δύσκολο να ακολουθηθεί.(Παπαδιώτη-Αθανασίου,2000).

2.4 ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΣΥΝΟΜΗΛΙΚΟΥΣ.

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες έχει γίνει σημαντική πρόοδος στη μελέτη των κοινωνικών σχέσεων των παιδιών με τους συνομηλίκους τους και της σημασίας που έχουν οι σχέσεις αυτές για τη μελλοντική εξέλιξη των παιδιών.(Masten,2005).Η πορεία των κοινωνικών σχέσεων με τους συνομηλίκους θεωρείται σύμφωνα με τους Parker&Asher(1993) ότι συνδέεται με την ψυχοκοινωνική προσαρμογή των παιδιών, την αναπτυξή τους αλλά και με την εμφάνιση διαφόρων μορφών ψυχοπαθολογίας. Πιο συγκεκριμένα τα παιδιά που είναι απομονωμένα μειονεκτούν σε σχέση με του συνομηλίκους τους, λόγω της έλλειψης κοινωνικής εμπειρίας.(Parker JG,Asher SR,2000).

Σύμφωνα με τους Newcomb & Bagwell (1996),οι φιλικές σχέσεις προσφέρουν σημαντικά πλεονεκτήματα σε σύγκριση με τις υπόλοιπες κοινωνικές σχέσεις σε τρεις βασικούς τομείς.

Θετική αλληλεπίδραση: Τα παιδιά που είναι μέλη ακόμη και μιας δυάδας φιλίας εμπλέκονται σε θετικές μορφές αλληλεπίδρασης(λεκτική αλληλεπίδραση, συνεργασία, αλληλοβοήθεια κλπ).Σύμφωνα με τους παραπάνω ερευνητές αυτή η θετική αλληλεπίδραση χρησιμεύει ως πλαίσιο για την κοινωνική και γνωστική ανάπτυξη των παιδιών.(Newcomb AF,Bagwell CL,1996).

Χειρισμός των συγκρούσεων: Από εξελικτική σκοπιά οι φιλικές σχέσεις προσφέρουν ένα σημαντικό εφόδιο για τις μετέπειτα σχέσεις των παιδιών καθώς προωθούν την ανάπτυξη ικανοτήτων επίλυσης συγκρούσεων.(Newcomb AF,Bagwell CL,1996).

Μελλοντικές σχέσεις : Οι φιλικές σχέσεις των παιδιών προσφέρουν τις βάσεις και λειτουργούν ως πρότυπο για μελλοντικές σχέσεις. Τα κύρια χαρακτηριστικά των παιδικών φιλικών σχέσεων μεταφέρονται στις ετερόφυλες σχέσεις στα επόμενα αναπτυξιακά στάδια (εφηβεία, ενήλικη ζωή).(Newcomb AF,Bagwell CL,1996).

Οι Parker & Asher (1993),στην έρευνα τους, ισχυρίζονται ότι τα παιδιά που εμπλέκονται σε φιλικές σχέσεις που χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό οικειότητας, έχουν υψηλότερη αυτοεκτίμηση, είναι πιο κοινωνικά, λιγότερο εχθρικά, λιγότερο αγχώδη και βιώνουν λιγότερο καταθλιπτικά συναισθήματα απ' ότι τα παιδιά με χαμηλό βαθμό οικειότητας στις φιλικές τους σχέσεις .Επιπλέον η οικειότητα στη σχέση με ένα φίλο /η στην παιδική ηλικία προηγείται και αποτελεί προπομπό των ρομαντικών σχέσεων υψηλής οικειότητας που καλείται το άτομο να χειριστεί στην εφηβεία. Τόσο σημαντική και ευεργετική θεωρείται η οικειότητα των παιδιών και των εφήβων με τους φίλους τους, που έχουν σχεδιαστεί ειδικά

προγράμματα με σκοπό να διευκολύνουν την ανάπτυξη της οικειότητας στις φιλικές σχέσεις.(Parker JG,Asher SR,2000).

2.5 ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΧΟΛΕΙΟΥ – ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ .

Ως προς τη σχέση σχολείου – οικογένειας έχουν διατυπωθεί διάφορες θεωρίες. Η Epstein (1992), διακρίνει τέσσερις βασικές προσεγγίσεις. Το οργανισμικό μοντέλο, το σταδιακό μοντέλο, το οικοσυστημικό μοντέλο και το σφαιρικό μοντέλο. Σύμφωνα με την πρώτη προσέγγιση, η οικογένεια και το σχολείο αποτελούν δύο ανεξάρτητους θεσμούς οι οποίοι επιδιώκουν διαφορετικούς στόχους και επιτελούν διαφορετικές λειτουργίες στην κοινωνία. Η μεταξύ τους επικοινωνία κρίνεται απαραίτητη για την αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων. Διαφορετικά είναι καλό να αποφεύγεται η παρέμβαση της οικογένειας στο σχολείο και αντίστροφα (Γεωργίου,2000).

Οι εκπρόσωποι της δεύτερης θεώρησης του σταδιακού μοντέλου ,επικαλούμενοι τις θεωρίες ανάπτυξης του Freud, Erikson και Piaget, προτείνουν η οικογένεια και το σχολείο να επιμελούνται σταδιακά την ανάπτυξη του παιδιού. Υποστηρίζουν λοιπόν ότι μέχρι την είσοδο του παιδιού στο σχολείο η οικογένεια φέρει την αποκλειστική ευθύνη του παιδιού την οποία στη συνέχεια μεταβιβάζει στο σχολείο. Εκείνο έχει την υποχρέωση να προετοιμάσει το άτομο ώστε να αναλάβει τις ευθύνες για τον εαυτό του όπως στο οργανισμικό μοντέλο έτσι και στο σταδιακό ούτε προβλέπεται ούτε θεωρείται απαραίτητη η σχέση σχολείου και οικογένειας(Γεωργίου,2000).

Σύμφωνα με την Τρίτη θεώρηση ,η οποία βασίζεται στο οικοσυστημικό μοντέλο του Bronfenbrenner,το παιδί ανήκει ταυτόχρονα σε διαφορετικά υποσυστήματα .Συνεπώς η συνεργασία σχολείου και οικογένειας, όχι μόνο δεν εμποδίζεται αλλά θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση για επιτυχή αγωγή(Γεωργίου,2000).

Η τέταρτη θεώρηση,μια ειδική περίπτωση της οικοσυστημικής θεώρησης είναι το σφαιρικό μοντέλο της Epstein. Σύμφωνα με αυτό η οικογένεια ,το σχολείο και η κοινότητα έχουν ως σημείο τομής και κοινό ενδιαφέρον τους το παιδί. Σε αντίθεση με τις δύο πρώτες προσεγγίσεις, τόσο το οικοσυστημικό όσο και στο σφαιρικό μοντέλο θεωρούν ότι μια στενή σχέση συνεργασίας και αλληλουποστήριξης ανάμεσα στο σχολείο και την οικογένεια αποβαίνουν προς όφελος του παιδιού.(Γεωργίου,2000).

Οι γονείς αναγνωρίζονται ανέκαθεν από την κοινωνία ότι καταλαμβάνουν κεντρικό ρόλο στην εκπαίδευση των παιδιών τους. Μάλιστα τις τελευταίες δεκαετίες η κοινωνία γενικά και οι ερευνητές της εκπαίδευσης ειδικότερα, μελετούν τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει η γονεϊκή εμπλοκή στην ακαδημαϊκή επίδραση των μαθητών.

Ο ορισμός της έννοιας γονεϊκή εμπλοκή αποτελεί πρόκληση για πολλούς ερευνητές. Παρότι έχει αναγνωριστεί από όλους η σημασία της γονεϊκής εμπλοκής για τη σχολική σταδιοδρομία των μαθητών, όπως διαπιστώνεται από την σχετική βιβλιογραφία, δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός της.(Γεωργίου,2000).Ο όρος γονεϊκή εμπλοκή χρησιμοποιείται για να περιγράψει ένα ευρύ φάσμα συμπεριφορών και πρακτικών των γονέων στο σπίτι και στο σχολείο ,οι οποίες στόχο έχουν να ενισχύσουν τη διαδικασία της μάθησης. Η εποπτεία των καθημερινών δραστηριοτήτων των παιδιών ,η παροχή βοήθειας εκ μέρους των γονέων στη διεκπεραίωση των κατ' οίκον εργασιών των παιδιών και οι τεχνικές που χρησιμοποιούν οι γονείς για να βοηθήσουν τα παιδιά τους να αναπτύξουν κίνητρα για μάθηση και θετική στάση απέναντι στο σχολείο είναι μερικές από τις διαστάσεις της γονεϊκής εμπλοκής στο σπίτι. Από την άλλη πλευρά ,η επικοινωνία των γονέων με τους εκπαιδευτικούς ,η συμμετοχή των γονέων σε σχολικές εκδηλώσεις και στη διοίκηση του σχολείου είναι διαστάσεις της γονεϊκής εμπλοκής στο σχολείο (Catsambis,1998.Epstein,2001).Ωστόσο κοινός άξονας των διαφορετικών ορισμών είναι ότι η γονεϊκή εμπλοκή αφορά ένα ευρύ φάσμα συμπεριφορών και πρακτικών των γονέων στο σπίτι και στο σχολείο οι οποίες στόχο έχουν να ενισχύσουν την διαδικασία μάθησης. Υπάρχουν διάφορα στοιχεία που είναι κοινά στους ορισμούς ,θεωρίες και εμπειρικές μελέτες. Αυτά τα κοινά στοιχεία που παρατίθενται παρακάτω χρησιμεύουν ως μια βάση για την κατανόηση της γονεϊκής εμπλοκής.(Γεωργίου,2000).

- Η γονεϊκή εμπλοκή είναι μια σύνθετη έννοια με πολλαπλές διαστάσεις που περιλαμβάνουν συμπεριφορές των γονέων στο σπίτι και στο σχολείο. (Γεωργίου,2000).
- Η γονεϊκή εμπλοκή υπάρχει ένα σε ένα συνεχές από τις σχολείο – κεντρικές δραστηριότητες έως τις οικογενειακό – κεντρικές δραστηριότητες. (Γεωργίου,2000).
- Η φιλοσοφία της συμμετοχής γονέων συνεπάγεται οι γονείς,οι εκπαιδευτικοί και η κοινότητα εργάζονται προς το κοινό στόχο της βέλτιστης εκπαίδευσης και ανάπτυξης των μαθητών με κοινή ευθύνη για το αποτέλεσμα της μαθησιακής διαδικασίας. (Γεωργίου,2000).

Η Joyce Epstein μια από τις σημαντικότερες ερευνήτριες του θέματος της γονεϊκής εμπλοκής και των επιδράσεών της στην επίδοση των μαθητών,στη στάση των γονέων και στις εκπαιδευτικές πρακτικές προσδιόρισε έξι τύπους γονεϊκής εμπλοκής. (Epstein,2001).

Ενημέρωση των γονέων : Το σχολείο μπορεί να βοηθά τις οικογένειες να δημιουργούν ένα περιβάλλον στο σπίτι ,το οποίο να στηρίζει τα παιδιά ως μαθητές με :

- Σεμινάρια εκπαίδευσης / επιμόρφωσης των γονέων.
- Ενημέρωση των γονέων σε θέματα υγείας,ασφάλειας και σωστής ανάπτυξης των παιδιών.
- Επισκέψεις των δασκάλων στο σπίτι των γονέων σε κρίσιμες περιόδους μετάβασης των παιδιών από την προσχολική στη σχολική ηλικία. (Epstein,2001).

Επικοινωνία: Το σχολείο να αναλάβει την οργάνωση αποτελεσματικών μορφών επικοινωνίας για θέματα που αφορούν το σχολικό πρόγραμμα και την πρόοδο των παιδιών.Πιο συγκεκριμένα:

- Συναντήσεις με κάθε γονέα ξεχωριστά
- Ένα τακτικό πρόγραμμα που να περιλαμβάνει σημειώσεις ή γραπτές ενημερώσεις για τους γονείς, τηλεφωνήματα, και άλλες μορφές γραπτής ή προφορικής επικοινωνίας. (Epstein,2001).

Εθελοντική εργασία : Το σχολείο να επιστρατεύει τους γονείς και να οργανώνει τρόπους με τους οποίους οι γονείς μπορούν να συμμετέχουν στις δραστηριότητες του σχολείου. Αυτό μπορεί να γίνει με :

- Δημιουργία εθελοντικού προγράμματος για γονείς σε κάθε τάξη,το οποίο να αναφέρει τις αρμοδιότητες των γονέων .
- Εξασφάλιση χώρου στους γονείς ,ώστε να μπορούν να συνεδριάζουν και να προσφέρουν εθελοντική εργασία.(Epstein,2001).

Μάθηση στο σπίτι: Να δοθούν στους γονείς πληροφορίες και ιδέες για το πώς να βοηθούν τα παιδιά στη διεκπεραίωση των κατ' οίκων εργασιών και την επίβλεψη δραστηριοτήτων που αφορούν το σχολικό πρόγραμμα.(Epstein,2001).

Αναλυτικότερα :

- Πληροφορίες για τις δεξιότητες που πρέπει να έχουν κατακτήσει τα παιδιά σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα και για κάθε σχολική βαθμίδα.
- Πληροφορίες για το πώς πρέπει να συζητείται και να ελέγχεται η εργασία στο σπίτι.

- Παρότρυνση των γονέων να θέτουν στόχους για τα παιδιά τους, να σκέφτονται για το μέλλον τους, τις σπουδές τους και την επαγγελματική τους αποκατάσταση (Epstein, 2001).

Λήψη αποφάσεων : Το σχολείο οφείλει να φροντίζει ώστε όλοι οι γονείς να συμμετέχουν στην λήψη αποφάσεων που αφορούν το σχολείο και τους μαθητές Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με :

- Σύσταση συλλόγων γονέων για καθημερινά θέματα του σχολείου.
- Σύσταση ομοσπονδιών γονέων που να φροντίζουν για την ανανέωση και βελτίωση του σχολείου (Epstein, 2001).

Συνεργασία με την κοινότητα : Το σχολείο να διευκολύνει τις οικογένειες να έρθουν σε επαφή με πηγές πληροφόρησης και ανάλογες υπηρεσίες διαθέσιμες στην τοπική κοινωνία ώστε να αναπτυχθούν ακόμη περισσότερο τα σχολεία. Δηλαδή:

- Να παρέχονται πληροφορίες στις οικογένειες και στους μαθητές αναφορικά με τα μέτρα που λαμβάνονται για την υγεία, την πολιτισμική και κοινωνική υποστήριξη κ.ά
- Παροχή πληροφοριών για τις δραστηριότητες που οργανώνονται από την κοινότητα και οι οποίες σχετίζονται με την ανάπτυξη μαθησιακών δεξιοτήτων και άλλες εξωσχολικές δραστηριότητες που μπορούν να παρακολουθούν τα παιδιά. (Epstein, 2001)
- Η συνεργασία μεταξύ γονέων και εκπαιδευτικών εξυπηρετεί τους παρακάτω στόχους. (Κρίβας, 2002):
- Οι γονείς πληροφορούνται εκτενώς για τους εκπαιδευτικούς στόχους του εκπαιδευτικού ιδρύματος και τις μεθόδους υλοποίησης αυτών. (Κρίβας, 2002).
- Οι γονείς έχουν την δυνατότητα να γνωρίζουν τους εκπαιδευτικούς και να συζητούν για τα κοινά προβλήματα, όπως για παράδειγμα σχολικές εργασίες, σχολικό άγχος κ.ο.κ. (Κρίβας, 2002)
- Οι γονείς αποκτούν ,μέσω της επαφής τους με τους εκπαιδευτικούς , νέες δυνατότητες παιδαγωγικής συμπεριφοράς, καθώς επίσης και νέους και ενδεδειγμένους τρόπους αντιμετώπισης των παιδιών τους. (Κρίβας, 2002)
- Προτάσεις και σκέψεις των γονέων μπορούν να λαμβάνονται υπόψη και να αξιοποιούνται για τη διαμόρφωση της σχολικής ζωής αλλά και του μαθήματος ακόμη. (Κρίβας, 2002)

- Οι γονείς μπορούν να αξιοποιούνται σε διάφορες σχολικές δραστηριότητες, όπως π.χ σχολική υγιεινή, χειρωνακτική εργασία, διαμόρφωση ελεύθερου χρόνου κ.λ.π.(Κρίβας,2002)
- Αναζήτηση λύσεων για διάφορα σχολικά και προσωπικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά.(Κρίβας,2002)
- Στήριξη των γονέων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν με τα παιδιά τους στο σπίτι.(Κρίβας,2002)
- Μείωση των προκαταλήψεων τόσο των γονέων για τους εκπαιδευτικούς όσο και των εκπαιδευτικών για τους γονείς, ώστε η προσέγγιση τους να καθίσταται ευκολότερη. (Κρίβας,2002)
- Μέσω της διαρκούς συνεργασίας μεταξύ γονέων και εκπαιδευτικών προσφέρεται η δυνατότητα στο σχολείο να εγκαταλείψει την πρακτική εσωστρέφειας και να ανοίξει τις πύλες του προς τα έξω, δηλαδή προς την κοινότητα ,το περιβάλλον και άλλους τομείς υλοποιώντας έτσι τη μακρόχρονη απαίτηση του κινήματος της προοδευτικής αγωγής. (Κρίβας,2002)

Πλήθος ερευνών έχει δείξει ότι η συνεργασία γονέων – εκπαιδευτικών έχει θετικές επιδράσεις στην εκπαιδευτική διαδικασία. Τα οφέλη αφορούν πρωτίστως τους μαθητές ανεξαρτήτως ηλικίας,κοινωνικοοικονομικού επιπέδου ή πολιτισμικού περιβάλλοντος και κατ' επέκταση τους ίδιους τους γονείς, τους εκπαιδευτικούς αλλά και την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης.(Γεωργίου,2000).

Όσο περισσότερο επικοινωνούν και συνεργάζονται γονείς και εκπαιδευτικοί τόσο περιορίζονται τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών στο σχολείο. Ωστόσο η γονεϊκή εμπλοκή έχει θετικές επιδράσεις και στη κοινωνική προσαρμογή των παιδιών. (Γεωργίου,2000).

Εκτός όμως από τους μαθητές, οφέλη από τη συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία αποκομίζουν και οι ίδιοι οι γονείς. Ασχολούμενοι περισσότερο χρόνο με τα παιδιά τους,τα γνωρίζουν καλύτερα και κατανοούν τις δυνατότητες και τις αδυναμίες τους,με αποτέλεσμα να ενδυναμώνεται η σχέση τους με αυτά. Επιπλέον οι γονείς όταν συνεργάζονται με το σχολείο αντιλαμβάνονται καλύτερα τα προβλήματα και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί και επιδεικνύουν μεγαλύτερη προθυμία να τους στηρίξουν και να τους συμπαρασταθούν στο έργο τους. Τέλος βελτιώνεται η εικόνα που έχουν οι γονείς για την αποτελεσματικότητα στο γονεϊκό τους ρόλο. (Γεωργίου,2000).

Αλλά και οι εκπαιδευτικοί όσο καλύτερα γνωρίζουν το οικογενειακό περιβάλλον των μαθητών τους, αναπτύσσουν βαθύτερη κατανόηση για αυτούς και τις οικογένειες τους τονώνεται το ηθικό τους και γίνονται πιο αποτελεσματικοί στο έργο τους. Έτσι τόσο οι γονείς όσο και οι εκπαιδευτικοί αποκτούν μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για το παιδί-μαθητή γεγονός που βελτιώνει την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης. (Γεωργίου,2000).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΓΟΝΕΩΝ.

3.1 ΟΡΙΣΜΟΣ-ΣΚΟΠΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΓΟΝΕΩΝ.

Συμβουλευτική Γονέων είναι κάθε δράση εκπαιδευτική ή θεραπευτική ή και τα δύο που παρέχεται από κρατικούς ή μη κρατικούς φορείς σε γονείς σε σταθερή ημέρα και ώρα με μορφή ομαδικών συναντήσεων ή διαλέξεων. Απευθύνεται κυρίως σε γονείς αλλά ενίοτε και σε οποιονδήποτε ενδιαφερόμενο οποιουδήποτε μορφωτικού και κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, οποιασδήποτε εθνικότητας και στοχεύει στην ενίσχυση του γονεϊκού ρόλου, στην ενδυνάμωση των σχέσεων γονέων παιδιών, την απόκτηση δεξιοτήτων και γνώσεων για την ανατροφή των παιδιών, την ενημέρωση για τις σωματικές, υλικές, ηθικές ,ψυχολογικές και συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών στο πλαίσιο της οικογένειας και της κοινωνίας. (Πιστοφίδου,2009).

Οι βασικές θεματικές ενότητες σύμφωνα με την Χουρδάκη (2000) που αναπτύσσονται στην Συμβουλευτική Γονέων είναι:

- ανάπτυξη – εξέλιξη παιδιού και εφήβου.
- οικογένεια – μορφές οικογένειας.
- επικοινωνία – διαπροσωπικές σχέσεις.
- προβλήματα συμπεριφοράς.
- εργαζόμενοι γονείς.
- σεξουαλική διαπαιδαγώγηση.
- σχέση σχολείου – οικογένειας.

Η εκπαίδευση γονέων αφορά δραστηριότητες που εμπλουτίζουν τις γνώσεις των γονέων για την ανάπτυξη του παιδιού, βοηθούν στην απόκτηση γονικών δεξιοτήτων έτσι ώστε να ενδυναμωθούν οι σχέσεις γονέων και παιδιών και προωθούν τις κατάλληλες για κάθε ηλικία, φροντίδα και δραστηριότητες για την προώθηση της υγείας,της ανάπτυξης και των κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων του παιδιού.(Χουρδάκη,2000).

Η εκπαίδευση γονέων απευθύνεται στην πραγματική ζωή,σε προβλήματα και απορίες που

αντιμετωπίζουν οι οικογένειες καθημερινά.(Χουρδάκη,2000).Καθήκον της είναι,όπως σε κάθε πρόγραμμα εκπαίδευσης ενηλίκων,να εντοπίζει τις πραγματικές ανάγκες και εάν αυτές ικανοποιηθούν τότε τα άτομα θα γίνουν πιο ολοκληρωμένοι ενήλικοι.(Χουρδάκη,2000).

3.2 ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΓΟΝΕΩΝ(ΚΕΑ ,ΚΕΟ)

Κοινωνική εργασία με άτομα.(ΚΕΑ)

«Ο όρος Κοινωνική Εργασία Με Άτομα,είναι η επικρατέστερη απόδοση του αγγλικού όρου casework,δηλαδή της εργασίας του κοινωνικού λειτουργού ,πρόσωπο με πρόσωπο,με το άτομο το οποίο απευθύνεται στην υπηρεσία όπου εκείνος εργάζεται ή με το άτομο προς το οποίο απευθύνεται το πρόγραμμα που εκείνος εφαρμόζει».(Καλλινικάκη,1998:126).

Βασικός στόχος της κοινωνικής εργασίας με άτομα είναι να κάνει προσιτές στον εξυπηρετούμενο όλες τις δυνατές λύσεις-διευκολύνσεις.Με αυτό τον τρόπο ο εξυπηρετούμενος μπορεί να ανακουφιστεί και να κινητοποιηθεί προκειμένου να αντιμετωπίσει με τον πιο αποτελεσματικό και μόνιμο τρόπο το πρόβλημα του και τις τυχόν επιπτώσεις του προβλήματος. (Καλλινικάκη,1998)

«Σκοπός της ΚΕΑ λοιπόν είναι η εκ μέρους του εξυπηρετούμενου αναγνώριση-αποδοχή των διαστάσεων και των επιπτώσεων του προβλήματος ή των προβλημάτων,η επιθυμία του να το/τα αντιμετωπίσει και η ενεργοποίηση των δυναμεών του προκειμένου να βελτιώσει την λειτουργικότητα του και να πετύχει τη σταθεροποίηση της βελτιωμένης κατάστασης μέσα από μια διεργασία αυτοεπίγνωσης και επίλυσης των συγκρούσεων» (Καλλινικάκη,1998:128).Η ΚΕΑ αποβλέπει στην πρόληψη και στην αποτροπή των κοινωνικών προβλημάτων και των επιπτώσεων τους στα άτομα και το περιβάλλον τους.Στο πλαίσιο αυτό αναλαμβάνει και αναπτύσσει τεχνικές συμβουλευτικής και υποστήριξης.

Τα μέσα άσκησης - εφαρμογής της ΚΕΑ

«Ο κοινωνικός λειτουργός που εφαρμόζει τη μέθοδο της κοινωνικής εργασίας με άτομα εκτός από τα γνωστικά εφόδια (θεωρίες,αρχές,αξίες,τεχνικές και δεξιότητες) και την δεοντολογία του επαγγέλματος του ,έχει στην διάθεση του ορισμένα μέσα – εργαλεία με τα οποία μπορεί να προσεγγίσει τον εξυπηρετούμενο και την ιδιαίτερη κατάσταση του.Τα κυριότερα από τα μέσα αυτά είναι τα εξής:

- Η επαγγελματική σχέση κοινωνικού λειτουργού – εξυπηρετούμενου, στο πλαίσιο της οποίας θα γίνουν οι απαραίτητες συνεδρίες και συνεντεύξεις και όπου θα διαμορφωθεί και θα λειτουργήσει η διεργασία λύσης του προβλήματος .
- Οι πηγές βοήθειας από το άμεσο περιβάλλον του εξυπηρετούμενου π.χ.πρακτικές λύσεις και ηθική συμπαράσταση από (οικογένεια,σχολείο,συγγενείς,γειτονιά, εργασιακό περιβάλλον κ. α)
- Οι πηγές βοήθειας-οι παροχές της συγκεκριμένης κοινωνικής υπηρεσίας στην οποία εργάζεται ο κοινωνικός λειτουργός(η συμμετοχή του εξυπηρετούμενου στα προγράμματα η εκ μέρους του κοινωνικού λειτουργού αξιοποίηση της διεπιστημονικής συνεργασίας ,η συμβολή των άλλων ειδικών κ.α)
- Οι πηγές βοήθειας της κοινότητας ,που λειτουργούν για την αξιοποίηση τους από το γενικό πληθυσμό και είναι δυνατόν να συνεισφέρουν στην καλύτερη αντιμετώπιση του προβλήματος(αθλητισμός,ψυχαγωγία,ομαδικές δραστηριότητες σε δημοτικά κέντρα κ. ά)
- Οι ειδικές πηγές βοήθειας που απευθύνονται σε ειδικές κατηγορίες πληθυσμού,η αξιοποίηση των οποίων αποτελεί δικαίωμα όσων ανήκουν στον πληθυσμό αυτόν (κέντρα ειδικής αγωγής και κατάρτισης για νοητικά υστερούντα και κινητικά ανάπηρα άτομα κ.ά)»(Καλλινικάκη,1998:132-133).

Τα αντικείμενα της ΚΕΑ

«Η εφαρμογή της ΚΕΑ υλοποιείται με μια σειρά συνεντεύξεων του εξυπηρετούμενου με τον κοινωνικό λειτουργό. Περιλαμβάνει δραστηριότητες και αντικείμενα τα οποία ,παρότι διακριτά είναι απόλυτα συνυφασμένα και αλληλένδετα. Λόγω της διαδοχικής σειράς την οποία ακολουθούν κατά την εφαρμογή τους, μπορούν επίσης να ονομαστούν στάδια ή φάσεις της ΚΕΑ. Αυτά είναι τα ακόλουθα :

- Η υποδοχή και η διάκριση του αιτήματος του εξυπηρετούμενου .
- Η ψυχοκοινωνική αξιολόγηση (κοινωνικό ιστορικό).
- Η διατύπωση της διάγνωσης και η ανακοίνωση της.

- Ο σχεδιασμός της αντιμετώπισης του προβλήματος, εδώ περιλαμβάνονται η επιλογή της μεθόδου και των μέσων παρέμβασης ή θεραπείας και η εξασφάλιση της συγκατάθεσης του εξυπηρετούμενου για αυτά τα μέτρα.
- Η αντιμετώπιση του προβλήματος, η θεραπεία και η φροντίδα για την πρόληψη υποτροπών.
- Η αποκατάσταση και η κοινωνική επανένταξη.
- Η συνεχής αξιολόγηση του υλικού και της πορείας της παρέμβασης.
- Η ενημέρωση της ομάδας των συναδέλφων και των συνεργατών – μελών της διεπιστημονικής ομάδας της κοινωνικής υπηρεσίας.
- Η συμπλήρωση του αρχείου της περίπτωσης, η σύνταξη των απαιτούμενων πιστοποιητικών και εκθέσεων .
- Το κλείσιμο της συνεργασίας με τον συγκεκριμένο εξυπηρετούμενο.
- Η διατύπωση (εφόσον ενδείκνυται) πρότασης παραπομπής του εξυπηρετούμενου σε άλλη καταλληλότερη για το πρόβλημα του υπηρεσία ή πρόγραμμα». (Καλλινικάκη,1998:133-134).

Κοινωνική Εργασία Με Ομάδες (ΚΕΟ)

Ο όρος ομάδα σύμφωνα με την Καλλινικάκη(1998) αναφέρεται σε ένα σύνολο ατόμων δύο ή περισσότερων ατόμων,τα οποία αλληλεπιδρούν μεταξύ τους έχοντας ένα τουλάχιστον κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα ή μια κοινή ιδιότητα και επιδιώκουν έναν τουλάχιστον κοινό στόχο.

Οι στόχοι της ΚΕΟ

Σύμφωνα με την Καλλινικάκη(1998:142)«Μια ομάδα μπορεί να έχει είτε μόνο βραχυπρόθεσμους ή μακροπρόθεσμους στόχους είτε ταυτόχρονα και τους δύο.Οι στόχοι της μπορεί να αφορούν την ανάπτυξη ή την μεταβολή των συνθηκών που επικρατούν στην ομάδα,την αντιμετώπιση των συναισθηματικών αναγκών κάθε μέλους χωριστά καθώς και τις σχέσεις του κάθε μέλους με την ομάδα και της ομάδας με το ευρύτερο περιβάλλον».

Οι σημαντικότεροι από τους ειδικούς στόχους της ΚΕΟ είναι οι ακόλουθοι.

- Η ενίσχυση της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης των μελών.
- Η απόκτηση και ο εμπλουτισμός δεξιοτήτων διαπροσωπικής επικοινωνίας των μελών.
- Η συναισθηματική ωρίμανση.
- Η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης του ατόμου-μέλους.
- Η εξυπηρέτηση των αναγκών για κοινωνική μάθηση.
- Η ενθάρρυνση των ατόμων-μελών να προχωρήσουν στην επίλυση των καθημερινών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν.(Καλλινικάκη,1998).

Τα στάδια της ΚΕΟ

« Η άσκηση της κοινωνικής εργασίας με ομάδες ακολουθεί κάποια συγκεκριμένα στάδια τα βασικότερα από τα οποία είναι τα παρακάτω:

- Η διαμόρφωση και αποτύπωση στόχων.
- Ο σχεδιασμός.
- Η διαδικασία σύστασης της ομάδας, η διατύπωση των κριτηρίων επιλογής των μελών, η επιλογή των μέσων.
- Η λειτουργία της ομάδας, ο χειρισμός των φαινομένων και της δυναμικής της ομάδας(συνοχή,συγχρονισμός,μεσολάβηση,συμμόρφωση,ασφάλεια,αναγνώριση,αυτοεκτίμηση,ανεξαρτησίαστοδιαπροσωπικόεπίπεδο,συμμαχίες,συμφωνίες,υποταγή,συμβιβασμός,σύνθεση των αποφάσεων, λήψη των αποφάσεων, λύση συγκρούσεων.
- Το κλείσιμο και η διάλυση της ομάδας.
- Η αξιολόγηση της εργασίας που έγινε σε αυτήν.
- Τέλος η καταγραφή και η αποτύπωση των στοιχείων και των δεδομένων (η συχνότητα και η ποιότητα συμμετοχής του κάθε μέλους, οι αντιλήψεις των μελών για την ομάδα και τον κοινωνικό λειτουργό) και η δημιουργία του κοινωνιογράμματος της ομάδας. Το κοινωνιογράμμα είναι η γραφική παράσταση των δεσμών, των σχέσεων και των αλληλεπιδράσεων των ατόμων – μελών σε αυτά διακρίνονται οι φυσικοί αρχηγοί ,τα εξαρτημένα και τα απομονωμένα μέλη, ο αποδιοπομπαίος τράγος κ.ο.κ.» (Καλλινικάκη,1998:143-144).

3.3 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΓΟΝΕΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΕΛΕΥΣΙΝΑΣ

Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή του προγράμματος Συμβουλευτικής Γονέων αποτέλεσε για την Κοινωνική Υπηρεσία του Δήμου Ελευσίνας μια αναγκαιότητα, προκειμένου να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που κατά καιρούς την απασχόλησαν .

Πραγματοποιήθηκε μελέτη σε γονείς, εμπλεκόμενους φορείς αλλά και εκπαιδευτικές μονάδες και ενορίες, που ανέδειξε το μέγεθος και την έκταση αυτών των προβλημάτων, που αφορούσαν σχολική διαρροή, κυρίως από το Γυμνάσιο και Λύκειο, άσχημες σχέσεις στο οικογενειακό περιβάλλον, φυγή εφήβων από το σπίτι και εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς, Εξαρτήσεις στην οικογένεια, κυρίως από αλκοόλ αλλά και άλλες ουσίες, όπως ναρκωτικά και στους εφήβους εξάρτηση από Η/Υ, δυσκολίες χειρισμού των παιδιών κατά την εφηβική ηλικία αλλά και τη νηπιακή και πρώτη σχολική ηλικία.

Ο σχεδιασμός του προγράμματος έγινε με βάση δύο σημαντικούς άξονες: α) της πρόληψης και β) της αντιμετώπισης των δυσκολιών.

Προηγήθηκε τετράμηνη πιλοτική εφαρμογή στον τομέα της πρόληψης, όπου πραγματοποιήθηκαν οι απαιτούμενες διορθώσεις και συμπληρώσεις.

Η τελική μορφή που πήρε το πρόγραμμα και η ανταπόκριση από μέρους των γονέων έδωσε αισιόδοξα μηνύματα για την αίσια και επιτυχή εφαρμογή του.

Παρακάτω γίνεται αναφορά και παρουσίαση του Προγράμματος Συμβουλευτικής Γονέων στο Δήμο Ελευσίνας Παράλληλα, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα εφαρμογής του μετά από δυο χρόνια λειτουργίας. (Καππαή, Κατσαρού, Τσαντήλα, 2010).

Η Συμβουλευτική Γονέων, αποτέλεσε πρόγραμμα κοινοτικής ανάπτυξης και πρόληψης και απευθύνθηκε κυρίως σε συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα, τους γονείς. Ο σχεδιασμός του εν λόγω προγράμματος ξεκίνησε τον Δεκέμβριο του 2007 και ολοκληρώθηκε τον Φεβρουάριο του 2008. Κρίθηκε αναγκαίος, αφού οι εκκλήσεις των συλλογικών φορέων (σύλλογοι γονέων και κηδεμόνων, σύλλογοι διδασκόντων, ενορίες) για παρέμβαση και λειτουργία δομής από πλευράς δήμου, για κάλυψη σημαντικών αναγκών τους, ήταν πλέον έντονες. Οι ανάγκες αυτές εστιάζονταν κυρίως :

α) Στην έλλειψη των απαιτούμενων δομών ώστε οι γονείς αλλά και κάθε ενδιαφερόμενος να μπορεί να απευθύνεται σε τοπικό επίπεδο, προκειμένου να βοηθηθεί στις διάφορες δυσκολίες ή ανάγκες που παρουσιάζονταν κατά την εκτέλεση των γονεϊκών του καθηκόντων .

β) Στα στοιχεία που αποκομίστηκαν έπειτα από σχετικές αναφορές από μέρους των εκπαιδευτικών, αλλά και των γονέων για πολλές απουσίες και κατ' επέκτασιν φαινόμενα

σχολικής διαρροής παιδιών, κυρίως στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Υπολογίσιμος αριθμός παιδιών αδυνατούσε να συνεχίσει και να ολοκληρώσει το Γυμνάσιο ή το Λύκειο.

γ) Στην υιοθέτηση της πεποίθησης ότι τα φαινόμενα σχολικής διαρροής που αντιμετώπιζαν κάποια περιστατικά, χρήστες των προγραμμάτων της κοινωνικής υπηρεσίας, οφείλονταν είτε σε μαθησιακές δυσκολίες, είτε σε έλλειψη υγιούς κλίματος μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, έτσι ώστε η αποθάρρυνση να οδηγεί στην εγκατάλειψη του σχολείου. Σε αρκετές δε περιπτώσεις εντοπίστηκαν φαινόμενα οικονομικής αδυναμίας της οικογένειας, ώστε τα παιδιά εφηβικής κυρίως ηλικίας, να αναγκάζονται να βγουν πρόωρα στην αγορά εργασίας. (Καππαή, Κατσαρού, Τσαντήλα, 2010).

❖ Διερεύνηση των αναγκών.

Η διερεύνηση των αναγκών υπήρξε το αντικείμενο μελέτης, που πραγματοποιήθηκε μέσω της συνέντευξης με τους εμπλεκόμενους φορείς.

Το ερωτηματολόγιο των συνεντεύξεων αφορούσε δυο βασικά πλαίσια αναφοράς: **α) των γονέων και β) των εκπροσώπων των κοινωνικών φορέων σε τοπικό επίπεδο**, με στόχο την ανίχνευση των δυσκολιών. Τα στοιχεία που αποκομίστηκαν αφορούν το ποσοστό των ερωτηθέντων φορέων και τις εκτιμήσεις που έχουν για συγκεκριμένα προβλήματα που κατά την γνώμη τους υφίστανται σε οικογένειες στην Ελευσίνα.

A) Όσον αφορά τους γονείς η αρμόδια κοινωνική λειτουργός Θεοδώρα Καππαή, απευθύνθηκε στα Διοικητικά Συμβούλια Συλλόγων γονέων και κηδεμόνων των σχολείων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Συνολικά υπήρχε συνεργασία με τα ΔΣ Συλλόγων γονέων και κηδεμόνων 11 Δημοτικών σχολείων, 4 Γυμνασίων, 2 Ενιαίων Λυκείων – και σε εκπαιδευτικούς των δυο Επαγγελματικών Λυκείων επειδή δεν υπήρχαν εκείνη την περίοδο Σύλλογοι γονέων και κηδεμόνων). Βάσει των στοιχείων που καταγράφηκαν κατά την συνέντευξη, σημαντικό πρόβλημα θεωρούν τις δυσκολίες διαχείρισης της σχέσης τους με τα παιδιά τους και ιδιαίτερα τους εφήβους τους, σε ποσοστό 42,1%. Σε ποσοστό 46% την ανασφάλεια όσον αφορά το γονεϊκό τους ρόλο, σε ποσοστό 6,9% δυσκολίες μάθησης των παιδιών, τέλος 5% σχολική διαρροή κυρίως από το γυμνάσιο και Λύκειο

B) Όσον αφορά τους εκπροσώπους των κοινωνικών φορέων υπήρξε επικοινωνία με τις 4 Ενορίες της πόλης μας (ιερείς, και επιτροπές φιλόπτωχων ταμείων)

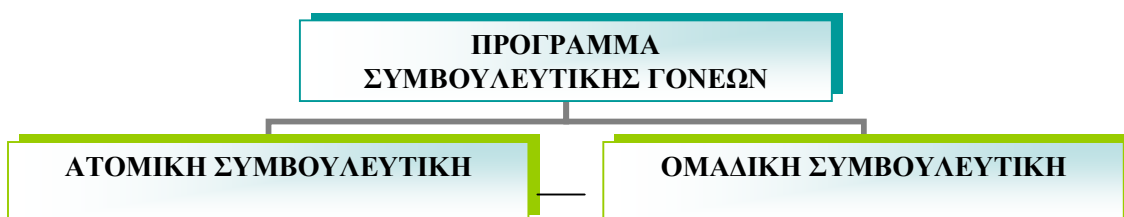
Φιλανθρωπικούς φορείς (Το Κέντρο Αγάπης Ελευσίνας). Δημόσιες υπηρεσίες όπου σύχναζαν γονείς και παιδιά (π.χ Δημοτικοί Παιδικοί σταθμοί, Πνευματικό Πολιτιστικό Κέντρο του Δήμου μας)

Αναφέρθηκαν από τους φορείς οικονομικά προβλήματα σε οικογένειες με επίπεδο διαβίωσης κάτω από το όριο της φτώχειας, σε ποσοστό 28% (κυρίως από τις ενορίες και το Κέντρο Αγάπης), μαθησιακές δυσκολίες ή προβλήματα επιμέλειας στη μελέτη κυρίως παιδιών σχολικής ηλικίας σε ποσοστό 17%, δυσκολίες χειρισμού των παιδιών τους σε ποσοστό 19% (κυρίως στους παιδικούς σταθμούς), φυγή από το σπίτι λόγω δύσκολων συνθηκών διαβίωσης 4%, σχολική διαρροή λόγω δυσκολιών μάθησης ή ανάγκης για εργασία 15% (εδώ αφορά παιδιά κυρίως ιδιαίτερων πληθυσμιακών ομάδων π.χ μουσουλμάνων – αναφορά Κέντρου Αγάπης), αναφέρθηκαν εξαρτήσεις κυρίως από κάπνισμα και αλκοόλ όπως και από Η/Υ σε ποσοστό 17% (αναφορά των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων).

Η επιβεβαίωση των δυσκολιών και των προβλημάτων που αντιμετώπιζε η οικογένεια σε τοπικό επίπεδο, ώθησε όσους ασχολήθηκαν με το σχεδιασμό του προγράμματος να εστιάσουν το επίπεδο παρέμβασής τους υποστηρικτικά προς την οικογένεια, όπου θα την ενίσχυε ώστε να είναι λειτουργική και υγιής. Τα φαινόμενα σχολικής διαρροής και αποκλίνουσας συμπεριφοράς των παιδιών εφηβικής ηλικίας ήταν συμπτώματα που οδηγούσαν στην πεποίθηση ότι κάποιες οικογένειες έχουν κάποια μορφή παθογένειας και οι παρεμβάσεις θα έπρεπε να είναι συνδυασμός κλινικής υποστηρικτικής παρέμβασης αλλά και προληπτικής – γνωσιακής ενίσχυσης. (Καππαή, Κατσαρού, Τσαντήλα, 2010).

Έχοντας κατά νουν την κλίμακα χρόνου και αντικειμενικού σκοπού (M.G Ross « Κοινωνική Εργασία με την Κοινότητα» σελ. 53, 54, 55) κρίθηκε ότι ήταν αναγκαία η άμεση παρέμβαση σε περιορισμένο χρόνο αφ' ενός, αλλά και ο μακροπρόθεσμος σχεδιασμός στον τομέα πρόληψης αφ' ετέρου.

Έτσι, το σχέδιο παρέμβασής της Κοινωνικής Υπηρεσίας του Δήμου Ελευσίνας, επικεντρωνόταν στην αντιμετώπιση δυσκολιών και προβλημάτων με την **Ατομική Συμβουλευτική** για άμεση αντιμετώπιση δυσκολιών, καθώς επίσης και στην πρόληψη και ενημέρωση των ενδιαφερομένων γονέων μέσα από την **Ομαδική Συμβουλευτική**.

Οι ιδιαιτερότητες της ομάδας-στόχου ήταν σημαντικός παράγοντας στην διαμόρφωση και των δυο αυτών επιπέδων παρέμβασης:

- Εργαζόμενοι ως επί το πλείστον και οι δυο γονείς.
- Ανύπαρκτος έως ελάχιστος ελεύθερος χρόνος.
- Πολύωρες απουσίες (ιδιαίτερες των μητέρων) εξαιτίας των εργασιακών τους υποχρεώσεων .
- Ενασχόληση συγγενικών και φιλικών ατόμων με το παιδί κατά τις ώρες απουσίας των γονέων.
- Μεγάλος αριθμός ατόμων προερχόμενων από πληθυσμιακές ομάδες γειτονικών χωρών (Αλβανία, Ρωσία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Μολδαβία , Πολωνία), καθώς επίσης, μειονοτήτων (π.χ μουσουλμάνων) και ομογενών Ποντίων.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα των δυο επιπέδων παρέμβασης θα ήταν η ενίσχυση και υποστήριξη του ενός από το άλλο. (Καππαή,Κατσαρού,Τσαντήλα,2010).

❖ **Η Ομαδική Συμβουλευτική ως πρόγραμμα πρόληψης.**

Λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι « η καταγραφή της διεθνούς εμπειρίας, κατέδειξε ότι τα προγράμματα πρόληψης,οργανωμένα σε επίπεδο κοινότητας,ήταν εκείνα τα οποία παρουσίασαν τα μεγαλύτερα ποσοστά επιτυχίας»(Στράτος Γεωργούλας, Άγγελος Τσαλκάνης, 2006,σελ 90),στην υλοποίηση της Ομαδικής Συμβουλευτικής.

Το σκέλος της Ομαδικής Συμβουλευτικής εφαρμόστηκε σε αρχικό επίπεδο πιλοτικά. Ως πρόγραμμα πρόληψης απέβλεπε στην παροχή γνώσεων στους γονείς αλλά και επιβεβαίωση των χειρισμών τους σε σχέση με τον γονεϊκό τους ρόλο.

Βασίστηκε, ως προς τον τρόπο εφαρμογής της, στις προδιαγραφές των προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων,η οποία ως μέθοδος εκπαίδευσης κρίθηκε καταλληλότερη για τους συμμετέχοντες στα προγράμματά μας:

- Η εκπαιδευτική διαδικασία είναι ευχάριστη και πιο οικεία και ξεκούραστη, δεδομένου ότι οι εκπαιδευόμενοι είναι ήδη επιφορτισμένοι με αρκετούς άλλους ρόλους (ως εργαζόμενοι, γονείς, σύζυγοι αλλά και ενεργά μέλη της κοινωνίας).
- Επιπρόσθετα, η συμμετοχή τους βασίζεται στην ενεργητική συμμετοχή τους με βιωματικές ασκήσεις,σε συνεργασία με τους υπόλοιπους εκπαιδευόμενους.Έτσι

ενισχύεται η συλλογικότητα και συνεργασία μεταξύ των μελών της ομάδας και επιτυγχάνεται η ανακύκλωση γνώσεων και εμπειριών.

- Οι εκπαιδευτές, εκτός από την εξειδίκευση στην εκπαίδευση ενηλίκων, είναι έμπειροι κοινωνικοί λειτουργοί με γνώσεις συστημικής ψυχολογίας.

Όπως ήδη προαναφέρθηκε, η Ομαδική Συμβουλευτική στο αρχικό της στάδιο λειτούργησε πιλοτικά, ώστε κατά την αξιολόγηση να υπάρξει δυνατότητα για διόρθωση και συμπλήρωση. Η προβολή του ομαδικού σκέλους της Συμβουλευτικής έγινε μέσω του τοπικού τύπου αλλά και των κατ' ιδίαν συναντήσεων με τους εμπλεκόμενους φορείς με ανάλογη προώθηση έντυπου υλικού. Η πεποίθηση από μέρους των κοινωνικών λειτουργών της Κοινωνικής Υπηρεσίας, ότι οι γονείς με το να συμμετέχουν σε μια θεματική ενότητα θα μπορούσαν να εμπλακούν πολύ πιο εύκολα και ανώδυνα στην Ομαδική Συμβουλευτική, ήταν ο γνώμονας για τον τρόπο υλοποίησης των συναντήσεων του συγκεκριμένου σκέλους της Συμβουλευτικής.

Η έναρξη της Ομαδικής Συμβουλευτικής πραγματοποιήθηκε στις 5 Μαρτίου του 2008 οπότε έγινε και η εκδήλωση έναρξης με την επιλογή της θεματικής ενότητας «**Επικοινωνία**». Η επιλογή του θέματος καθορίστηκε έχοντας υπόψη τα αποτελέσματα της μελέτης τα οποία προέκυψαν από την συνεργασία με τους γονείς και τους εμπλεκόμενους φορείς. Από τη μελέτη ήταν εμφανές ότι τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι γονείς με τα παιδιά τους είχαν σχέση με τον τρόπο επικοινωνίας μεταξύ τους, όπως επίσης και οι άσχημες σχέσεις ήσαν απόρροια της δυσκολίας αυτής. Επιπρόσθετα, θεωρήθηκε από τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας, ότι τα ζευγάρια θα είχαν καλύτερη ποιότητα στη σχέση μεταξύ τους και κατ' επέκτασιν με τα παιδιά και το ευρύτερο περιβάλλον τους, αν είχαν στοιχειώδης γνώσεις καλής επικοινωνίας.

Η ανταπόκριση εκ μέρους των γονέων ήταν μεγαλύτερη από την αναμενόμενη. Η αρχική άποψη για λειτουργία μιας ομάδας ανατράπηκε, αφού ο αριθμός των ενδιαφερομένων γονέων ήταν αρκετά μεγάλος. Αυτό ώθησε να διαμορφωθούν τελικά τρεις ομάδες γονέων μίας πρωινής και δυο απογευματινών. Ο αριθμός των γονέων ανά ομάδα δεν έπρεπε να υπερβαίνει τους 20, αφού ο χαρακτήρας της εκπαίδευσής τους ήταν καθαρά βιωματικός.

Ο πιλοτικός χαρακτήρας της πρώτης ενότητας έδωσε τη δυνατότητα στους επαγγελματίες ψυχικής υγείας οι οποίοι ήταν αρμόδιοι για την Ομαδική Συμβουλευτική, τρόπους για παρεμβάσεις και διορθώσεις, προκειμένου το σκέλος της ομαδικής συμβουλευτικής να γίνει πιο λειτουργικό ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες και ανάγκες των γονέων της περιοχής μας.

Οι πρακτικές δυσκολίες που αντιμετώπισαν η αρμόδια κοινωνική λειτουργός της υπηρεσίας μαζί με την ομάδα της κατά την εφαρμογή του προγράμματος και η αξιολόγηση από μέρους των γονέων, που κατέγραψαν συγκεκριμένες ανάγκες, υπήρξαν καθοριστικές και αποτέλεσαν το γνώμονα για τις παρεμβάσεις αυτές, αλλά και τον σχεδιασμό των ακόλουθων θεματικών ενοτήτων. (Καππαή, Κατσαρού, Τσαντήλα, 2010).

❖ **Η Ομαδική Συμβουλευτική στην τελική της μορφή.**

Μετά το πέρας της επεξεργασίας και των διορθώσεων της πιλοτικής μορφής του προγράμματος, αυτό τέθηκε σε λειτουργία με την τελική του μορφή από τον Οκτώβριο του 2008 και συνεχίζεται με σταθερή συμμετοχή των γονέων. Η πραγματοποίησή του, όπως ήδη προαναφέρθηκε, γίνεται με την μορφή θεματικών ενοτήτων, που οι ίδιοι οι γονείς προτείνουν στις αξιολογήσεις τους, ανάλογα με τις δυσκολίες και ανάγκες τους. Μέχρι το τέλος του 2009 συμμετείχαν στην Ομαδική Συμβουλευτική 246 άτομα από τα οποία τα 120 συμμετείχαν σε περισσότερες από μια θεματικές ενότητες.

Παράλληλα, ένα μεγάλο ποσοστό των γονέων που συμμετέχουν στο Ομαδικό πρόγραμμα κάνουν χρήση και της Ατομικής Συμβουλευτικής.

❖ **Θεματικές ενότητες που πραγματοποιήθηκαν.**

Από τον Μάρτιο του 2008 μέχρι και τον Δεκέμβριο του 2009, πραγματοποιήθηκαν πέντε θεματικές ενότητες:

- «Επικοινωνία» - πιλοτική μορφή :Πραγματοποιήθηκαν τρεις ομάδες γονέων, των 17 ατόμων η κάθε μια.
- «Το υπεύθυνο και συνεργάσιμο παιδί»:Έγιναν τρεις ομάδες γονέων, των 18 ατόμων η κάθε μια
- «Εφηβεία –Μια υπερτιμημένη περίοδος της ζωής του ατόμου» : με δυο ομάδες γονέων των 23ατόμων η κάθε μια
- «Επικοινωνία»: με συμμετοχή δυο ομάδων, των 23 ατόμων η κάθε μια.
- «Το ζευγάρι ο εύθραυστος δεσμός»:όπου συμμετείχαν 46 γονείς, με δυο ομάδες, μια πρωινή και μία απογευματινή.

Κατά το δεύτερο δεκαήμερο του Σεπτεμβρίου κάθε χρόνου ανακοινώνονται οι ημερομηνίες διεξαγωγής των θεματικών ενοτήτων καθώς και τα χρονικά περιθώρια εκδήλωσης ενδιαφέροντος.

Γονείς αλλά και υποψήφιοι γονείς, εκπαιδευτικοί, ενεργά μέλη της κοινωνίας μας γίνονται δεκτά έπειτα από αίτηση δήλωσης συμμετοχής. (Καππαή, Κατσαρού, Τσαντήλα, 2010).

❖ Υποστηρικτική δομή λειτουργίας προγράμματος.

Παράλληλα με τον σχεδιασμό του προγράμματος, κρίθηκε ότι θα υπήρχαν καλύτερα αποτελέσματα και ταχύτεροι ρυθμοί υλοποίησης, αν η υπηρεσία αξιοποιούσε επαγγελματίες ψυχικής υγείας που κατά καιρούς ζήτησαν να προσφέρουν εθελοντικό έργο σε αυτήν.

Έτσι η αρμόδια Κοινωνική Λειτουργός, οδηγήθηκε στην δόμηση του υποστηρικτικού προς την συμβουλευτική προγράμματος. Οι εθελοντές, συνολικού αριθμού 7 ατόμων, αποτέλεσαν ένα μικρό, ευέλικτο αλλά και αρκετά αποτελεσματικό σχήμα, παρενέβαιναν με τη τεχνογνωσία τους και ωθούσαν τις ιδέες και το υλικό σε συλλογικούς φορείς στο δήμο αλλά και εκτός δήμου, όπου κρινόταν απαραίτητο. Επιπρόσθετα, στήριζαν με την προσφορά έργου, ανάλογα με την ειδικότητά τους, στο επίπεδο της Ατομικής Συμβουλευτικής (π.χ βοήθεια στη μελέτη παιδιών με δυσκολίες μάθησης, παρακολούθηση περιστατικών με συγκεκριμένα προβλήματα κλπ.)

Οι ειδικότητες των εθελοντών είναι οι εξής: κοινωνικοί λειτουργοί και κοινωνικοί επιστήμονες καθώς επίσης ψυχολόγοι, εκπαιδευτικοί και γονείς που επιθυμούσαν να βοηθήσουν. Κατά την υλοποίηση των θεματικών ενοτήτων εντοπίστηκαν από τους ειδικούς, φορείς αλλά και γονείς συμμετέχοντες στην Ομαδική Συμβουλευτική, που διαδραμάτιζαν παράλληλα και κάποιον ενεργό ρόλο στη κοινωνία (π.χ μέλη συλλόγων γονέων, εκπαιδευτικοί, ιερείς, γιατροί) και που έδειχναν ιδιαίτερη ευαισθησία στο έργο που επιτελείτο. Οι ίδιοι έδειξαν προθυμία να βοηθήσουν. Έτσι, παράλληλα με τους εθελοντές μας δημιουργήσαμε και το άτυπο δίκτυο εθελοντών.

Η αποτελεσματική και υπεύθυνη προβολή του προγράμματος, καθώς επίσης και η ουσιαστική βοήθεια που παρέχει, δρουν καταλυτικά, ώστε να υπάρχει συνεχής ανανέωση των ομάδων και ουσιαστική βοήθεια προς τους γονείς. (Καππαή, Κατσαρού, Τσαντήλα, 2010).

3.4 Ο ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΣΤΗΝ

ΟΜΑΔΑ.

Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού μέσα στην ομάδα,επηρεάζεται από την ομαδική κατάσταση που επικρατεί,από τους σκοπούς του ίδιου,της ομάδας,των μελών και από το στάδιο ανάπτυξης της ομάδας». (Παπαδοπούλου,2009:160).

Κατόπιν προσωπικής εμπειρίας ως εκπαιδευόμενη Κοινωνική Λειτουργός στο κομμάτι της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων της Κοινωνικής Υπηρεσίας του Δήμου Ελευσίνας μπορώ να αναφέρω πως οι ρόλοι που εφαρμόζονταν από την αρμόδια Κοινωνική Λειτουργό καθόλη την διάρκεια μιας ομάδας είναι οι εξής:

- **Ο ηγετικός-ρόλος κεντρικού προσώπου:** Η Κοινωνική Λειτουργός στο αρχικό στάδιο λειτουργίας της ομάδας,ήταν εκείνη που καλωσόριζε τα μέλη της,συστήνοντας τον εαυτό της,ενημερώνοντας τα μέλη για τους σκοπούς και τον τρόπο λειτουργίας της ομάδας,διδάσκοντάς τους τις δημοκρατικές διαδικασίες οι οποίες έπρεπε να τηρούνται από τα μέλη,προκειμένου η ομάδα να μην δυσλειτουργεί.Πρόκειται για έναν ρόλο τον οποίο ασκούσε η Κοινωνική Λειτουργός της Συμβουλευτικής,μέχρι τα μέλη να αποβάλλουν την άγνοια και την σύγχυση που τα χαρακτήριζε στο αρχικό στάδιο λειτουργίας της ομάδας, να ενσωματωθούν και να αποκτήσουν σιγά-σιγά τους δικούς τους ρόλους.
- **Ο μεσολαβητικός:** Η ίδια η κοινωνική λειτουργός χρειάστηκε αρκετές φορές να μεσολαβήσει μεταξύ ενός νέου μέλους και της ομάδας,για την ένταξη του μέσα σε αυτήν χωρίς να διαταραχθούν οι ισορροπίες της ομάδας.Επιπλέον τον ρόλο αυτό ενεργοποιούσε η εκπαιδευτρια,ιδιαίτερα με ομάδες που βρίσκονταν σε κρίση πχ όταν υπήρχαν διαφωνίες μεταξύ των μελών της ομάδας οι οποίες μπορούσαν να απειλήσουν την συνοχή της ομάδας με αποτέλεσμα την δυσλειτουργία της.Τέλος η Κοινωνική Λειτουργός αρκετές φορές χρειάστηκε να μεσολαβήσει ανάμεσα στην διεύθυνση της Κοινωνικής Υπηρεσίας και των ομάδων,εκφέροντας στην πρώτη τα αιτήματα των ομάδων γονέων.πχ μεγαλύτερη διάρκεια των θεματικών ενοτήτων,περισσότερες ομάδες,κτλ.
- **Ο παρακινητικός και ο εμπυχωτικός.** Η κοινωνική λειτουργός παρακινούσε και εμπύχωνε τα μέλη της ομάδας στην αυτοέκφραση,στη συμμετοχή του στις

δραστηριότητες της ομάδας,στην μεταξύ τους συνεργασία κατά την διάρκεια των βιωματικών χωρίζοντας τα μέλη σε μικρές υποομάδες των 3 και 4 ατόμων,προκειμένου τα μέλη να μάθουν να συνεργάζονται,να διεκδικούν τον ρόλο και την θέση τους μέσα σε μια ομάδα,στην αναζήτηση και στην εφαρμογή λύσεων σε καταστάσεις που φαίνονται να μην έχουν διέξοδο,στην παραγωγή έργου.

- Ο **συμβουλευτικός-ο διδακτικός** ρόλος.Οι ρόλοι αυτοί συνδέονται με τους δύο προηγούμενους.Κατόπιν προσωπικής εμπειρίας είμαι σε θέση να αναφέρω πως αυτοί οι δύο ρόλοι λάμβαναν χώρα σε κάθε συνάντηση με την ομάδα και θα τολμούσα να πω σε όλα τα στάδια λειτουργία της ομάδας.Η εκπαιδεύτρια - κοινωνική λειτουργός έχοντας την γνώση και την πείρα δίδασκε τα μέλη της ομάδας τόσο κατά την διάρκεια του θεωρητικού μέρους,το οποίο λάμβανε χώρα σε κάθε συνάντηση(πχ σε μια εβδομαδιαία συνάντηση της ομάδας,με θέμα αντιμετωπίζοντας τον έφηβο,η κοινωνική λειτουργός κατόπιν μελέτης και έρευνας δίδασκε τους γονείς,δεξιότητες επικοινωνίας τις οποίες μπορούσαν να αποκτήσουν με τους εφήβους,οι οποίες θα βοηθούσαν τους γονείς στην δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης με τα παιδιά τους και μιας καλύτερης επικοινωνίας μεταξύ τους.).Επιπλέον η ίδια δίδασκε το περιεχόμενο μιας δραστηριότητας κατά την διάρκεια την οποία λάμβανε χώρα το βιωματικό κομμάτι σε κάθε συνάντηση της ομάδας,προκειμένου όλα τα μέλη να κατανοούν τις δραστηριότητες και να μπορέσουν να συμμετάσχουν σε αυτήν,ενώ ακόμη δίδασκε και την άσκηση ρόλων στα μέλη όπως πχ εκείνου του συντονιστή,τον οποίο έπρεπε να ασκήσει κάποιο μέλος κατά την διάρκεια των βιωματικών,όπου η ομάδα χωριζόταν σε μικρές υποομάδες των 3 και 4 ατόμων προκειμένου να διεκπαιρωθούν μια δραστηριότητα.Τέλος όταν στην ομάδα επικρατούσε κλίμα σύγκρουσης εκείνη δίδασκε τα μέλη,τεχνικές αντιμετώπισης της σύγκρουσης.
- Ο **παρατηρητής**: Τον συγκεκριμένο ρόλο ασκούσε η κοινωνική λειτουργός,όταν τα μέλη της ομάδας έδειχναν πλέον ότι είχαν αποκτήσει την ικανότητα και την ωριμότητα που χρειαζόταν,για να ενεργήσουν αυτοδύναμα χωρίς να απειλείται η συνοχή της ομάδας και η λειτουργία της.(πχ όταν τα μέλη έδειχναν να έχουν κατανοήσει τον τρόπο με τον οποίο έπρεπε να διεκπαιρωθούν μια δραστηριότητα,καθώς επίσης όταν τα μέλη έδειχναν να κατανοούν τον τρόπο λειτουργίας της ομάδας σε κάθε συνάντηση και είχαν ενσωματωθεί πλήρως σε αυτήν).

«Όλοι αυτοί οι ρόλοι βρίσκονται σε στενή συνάρτηση μεταξύ τους αλλά και συμπληρώνονται από άλλους».(Παπαδοπούλου,2009:163).Ο κοινωνικός λειτουργός στην άσκηση του ρόλου του αδιάφορο ποια είναι η μέθοδος εργασίας που ακολουθεί,κάνει ορισμένες κινήσεις – ενέργειες στις οποίες προσδίδει,τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της δικής του προσωπικότητας και των δεξιοτήτων του όπως επίσης της εμπειρίας του και των γνωσεών του ,για την ενδυνάμωση και την σωστή εξέλιξη της ομάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο : ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ,ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΓΟΝΕΩΝ

4.1 ΔΟΜΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ

Στο δομικό μοντέλο η θεραπεία και ανακούφιση των συμπτωμάτων επιτυγχάνεται με αλλαγές στη δομή της οικογένειας. Βασικές έννοιες του δομικού μοντέλου:

1. Όριο (boundary)

Τα όρια του συστήματος είναι οι κανόνες που ορίζουν ποιοι συμμετέχουν και πώς σε μια λειτουργία. Ορίζουν τους ρόλους που θα έχουν οι εντός και εκτός των ορίων σε μια δραστηριότητα. Πχ οι γονεϊκοί ρόλοι που ορίζονται κάποιιοι από την κοινωνία ενώ κάποιιοι επιλέγονται από τους ίδιους τους γονείς ή αναθέτονται σε άλλους ή και μοιράζονται με άλλους (πχ συγγενείς όπως παππούδες, γιαγιάδες, θείοι κλπ ή άλλοι εκτός της οικογένειας σε σχέση εργασίας πχ μια νταντά κλπ).Ανάλογα με τη διαπερατότητα των ορίων ένα σύστημα είναι περισσότερο ή λιγότερο **κλειστό** ή **ανοιχτό**.

2.Ευθυγράμμιση (alignment) είναι ο τρόπος με τον οποίο τα μέλη του οικογενειακού συστήματος συμμαχούν ή αντιτίθενται το ένα στο άλλο όταν διεξάγουν μια οικογενειακή πράξη (πχ αν συμφωνεί ο πατέρας με τους τρόπους πειθαρχίας της μητέρας προς τα παιδιά).

3.Ως δύναμη (power) ορίζεται η σχετική επιρροή του κάθε μέλους της οικογένειας στο αποτέλεσμα μιας ενέργειας. Οι παράγοντες που επηρεάζουν τη δύναμη των μελών της οικογένειας ποικίλλουν και μπορεί να συνδέονται με: ηλικία, χρήματα, σωματική διάπλαση/δύναμη, αγάπη, φόβο, ασθένεια, υγεία, απώλεια, εκπαίδευση, εξωτερικό νόμο, πολιτισμικούς παράγοντες, θρησκεία κ.ά. (Δαμασκίδου: 2010)

Λειτουργικό / Δυσλειτουργικό σύστημα

Σ' ένα σύστημα υπάρχουν λειτουργικά και δυσλειτουργικά επίπεδα που καθορίζονται από το κατά πόσο ταιριάζει η δομική οργάνωση του συστήματος με τις απαιτήσεις μιας λειτουργίας στις συγκεκριμένες περιστάσεις.

Οι δυσλειτουργικές δομές ενός συστήματος δεν αντιστοιχούν σε συγκεκριμένα συμπτώματα. Οι θεραπευτές συχνά περιγράφουν και ονομάζουν δυσλειτουργικά σχεσιακά σχήματα (patterns) χωρίς αυτό να σημαίνει ότι έχουν εξηγηθεί και κατανοηθεί.

Δομική παρέμβαση

Ο θεραπευτής/η θεραπεύτρια πρέπει να διερευνήσει τον τρόπο και το βαθμό που το σύμπτωμα του αναφερόμενου ασθενή ή το πρόβλημα της οικογένειας συνδέεται με τη δομή του συστήματος και να αποφασίσει πώς να παρέμβει με αλλαγές στη δομή του συστήματος. Η θεραπεία στηρίζεται στην αρχή ότι τα στοιχεία που συντηρούν το πρόβλημα είναι ενεργά στη δομή του συστήματος και γίνονται εμφανή στις αλληλουχίες των διαδράσεων.

Οι θεραπευτές πρέπει επίσης να πάρουν υπόψη τους παρακάτω παράγοντες του συστήματος:

- κατά πόσο υπάρχει αφθονία ή πτωχεία λειτουργιών.
- το εύρος ευελιξίας ή ακαμψίας δηλαδή πόσο εύκολα αλλάζει το σύστημα όταν αλλάζουν οι συνθήκες.
- την τάση συνοχής ή διάσπασης που καθορίζει πόσο δραστική είναι η επίδραση των αλλαγών στο σύστημα.

«Ο Minuchin και οι συνεργάτες του πρότειναν έναν “δομικό χάρτη” για να χρησιμοποιείται από δομικούς θεραπευτές. Είναι χρήσιμο αν και απλοποιημένο, στατικό σχήμα του συστήματος. Παραδείγματα δομικών χαρτών σε 2 οικογένειες (F= πατέρας, M= μητέρα, D= κόρη, S= γιος, ip = αναφερόμενος ασθενής, C = παιδί, _____ = σχετικά αδιαπέραστο όριο, ----III--- = διαπερατά όρια σε συμμαχία):

F   FD2

_____   _____
M   M

----- III-----

DSSD   ip» (Δαμασκίδου, 2010:13)

Θεραπευτικές τεχνικές δομικού μοντέλου:

Σύνδεση (joining) : ο Minuchin έπαιρνε κατά κάποιο τρόπο τη θέση ενός μακρινού συγγενή της οικογένειας και συνδεόταν με τα μέλη της.

Προσαρμογή (accomodating) : αναφέρεται στην προσαρμογή του θεραπευτή στο ύφος επικοινωνίας της οικογένειας και πάλι σαν να είναι μέλος της.

Μίμηση (mimesis) : σύνδεση με την οικογένεια μέσω μίμησης – αντιγραφής του τρόπου επικοινωνίας της οικογένειας. Μπορεί να είναι αυθόρμητη ή και ηθελημένη.

Χαρτογράφηση (mapping) : σχεδιασμός του χάρτη των σχέσεων όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Χρήσιμη για ιδιαίτερα πολύπλοκα αλληλεπιδραστικά σχήματα.

Δημιουργία ορίων (boundary making) ; “διόρθωση” των ορίων ανάμεσα στα υποσυστήματα, πχ στους παραπάνω χάρτες το γονεϊκό υποσύστημα θα χρειαζόταν όρια με την οριοθέτηση και του υποσυστήματος των παιδιών.

Ανατροπή ισορροπίας (unbalancing) : αλλάζει την ιεραρχική σχέση μεταξύ των μελών του συστήματος.

Ανίχνευση (tracking) : στη διάρκεια της συζήτησης ο θεραπευτής συλλέγει στοιχεία από την επικοινωνία (σχετικά με τις αξίες, σημαντικά θέματα ζωής κλπ) χωρίς άμεσες ερωτήσεις για να τα χρησιμοποιήσει αργότερα σε θεραπευτικές παρεμβάσεις.

Αναπαράσταση (enactment) : μια σκηνοθετημένη προσπάθεια του θεραπευτή να πυροδοτήσει μια υπάρχουσα οικογενειακή σύγκρουση κατά τη διάρκεια μιας θεραπευτικής συνεδρίας. Έτσι παρατηρεί τις αλληλεπιδράσεις και παρεμβαίνει δομικά εν θερμώ.

Αναπλασίωση (reframing) : αλλάζει τη σημασία ενός γεγονότος ή μιας κατάστασης τοποθετώντας τα σε ένα νέο πλαίσιο στο οποίο μια άλλη εξήγηση είναι πιθανή, πχ το ανορεξικό κορίτσι ορίζεται ως “πεισματάρα” εφόσον κρίνεται ότι αυτό θα οδηγήσει σε νέες αλληλεπιδράσεις και νέα θεραπευτικά μονοπάτια. (Δαμασκίδου,2010)

4.2 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ

Η στρατηγική θεραπεία ,η οποία ονομάζεται έτσι επειδή ο θεραπευτής σχεδιάζει στρατηγικές για την επίτευξη της αλλαγής- έχει τις βάσεις της στην θεωρία της επικοινωνίας. Οι πιο σημαντικοί εκπρόσωποι του μοντέλου της επικοινωνίας είναι οι Gregory Batson, Don Jackson, Paul Waltzalwick, Jay Haley.

Οι θεραπευτικοί στόχοι της στρατηγικής θεραπείας είναι να επιλύσει ένα εμφανιζόμενο πρόβλημα εστιάζοντας στις συμπεριφορικές αλληλουχίες, η θεραπεία και ανακούφιση των

συμπτωμάτων επιτυγχάνεται με στρατηγικές που αλλάζουν τις αλληλεπιδράσεις οι οποίες δημιούργησαν και συντηρούν το πρόβλημα.

«Κατά τη διάρκεια της αρχικής συνέντευξης, η θεραπεία συνήθως χαρακτηρίζεται από διάφορα στάδια:

- Στο κοινωνικό στάδιο: στόχος του θεραπευτή είναι να κάνει την οικογένεια να αισθανθεί άνετα. Ο θεραπευτής προσπαθεί να κάνει όλα τα μέλη της οικογένειας να συμμετάσχουν στην θεραπευτική συνεδρία.
- Στο στάδιο του προβλήματος: στόχος είναι να διαπιστώσουμε τους λόγους που η οικογένεια καταφεύγει στη βοήθεια του θεραπευτή. Ο θεραπευτής ζητάει από όλα τα μέλη της οικογένειας να μοιραστούν μαζί του τις δικές τους αντιλήψεις σχετικά με το πρόβλημα. Ο θεραπευτής κάνει ερωτήσεις όπως : "Σε ποιο πράγμα πρέπει να εστιάσουμε πρώτα την προσοχή μας; " , " Τι νομίζετε ότι πρέπει να αλλάξετε σχετικά με τον εαυτό σας ώστε να δείτε και να αισθάνεστε διαφορετικά για την οικογένειά σας;".
- Στο στάδιο της οικογενειακής αλληλεπίδρασης τα μέλη της οικογένειας μιλούν μεταξύ τους σχετικά με το εμφανιζόμενο πρόβλημα παρουσία του θεραπευτή. Ο θεραπευτής εστιάζει στις διαδοχικές μορφές της συμπεριφοράς, την πάλη για τη δύναμη, τις ιεραρχίες, τις μορφές επικοινωνίας και τις υποομάδες. Στόχος του θεραπευτή είναι να διαπιστώσει ποιες θεραπευτικές στρατηγικές είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν στις μελλοντικές συνεδρίες.
- Στο στάδιο καθορισμού στόχων, υπάρχει συνεργασία μεταξύ του θεραπευτή και της οικογένειας για να εντοπίσουν «ποια είναι η συγκεκριμένη φύση του προβλήματος». Στην τελευταία αυτή φάση της αρχικής συνεδρίας, «συνήθως διαμορφώνεται ένα θεραπευτικό συμβόλαιο που περιγράφει τους στόχους της θεραπείας και τους τρόπους με τους οποίους οι συμμετέχοντες μπορούν συνεχώς να αξιολογούν την πρόοδο τους σχετικά με την επίτευξη αυτών των στόχων.» (Corey, 2005:504)

Σύμφωνα με τους θεραπευτές του στρατηγικού μοντέλου τα προβλήματα των ατόμων εμφανίζονται στις μεταβάσεις της ζωής τους από το ένα στάδιο στο άλλο.

Οι φάσεις της οικογενειακής ζωής αναγνωρίζονται από τον Haley στο βιβλίο του Corey (2005:504) και περιλαμβάνουν:

- «Την περίοδο των ερωτοτροπιών
- Τα πρώτα χρόνια του γάμου
- Η γέννηση των παιδιών και η ανατροφή τους
- Η μέση περίοδο του γάμου
- Η απομάκρυνση των παιδιών από τους γονείς και
- Η απόσυρση και τα γηρατειά».

Ο ρόλος του θεραπευτή είναι εκείνος του συμβουλάτορα, του ειδικού, και του διευθυντή της σκηνης .Ο θεραπευτής είναι ο συντονιστής της συνεδρίας. Ο θεραπευτής είναι κατευθυντικός και απολυταρχικός. Η ευθύνη που έχει ληφθεί από τον θεραπευτή «για την αλλαγή και οργάνωση της οικογένειας και για την επίλυση των προβλημάτων της, λειτουργεί κατευθυντικά, δίνοντας στα μέλη της οικογένειας σαφείς οδηγίες για το τι πρέπει να κάνουν, και μέσα στα πλαίσια της θεραπείας και έξω από αυτήν. Οι οδηγίες αυτές στοχεύουν να αλλάξουν τον τρόπο που οι πελάτες συμπεριφέρονται σε σχέση με τα άλλα μέλη της οικογένειας σε σχέση με τον θεραπευτή. Ο τρόπος με τον οποίο τα άτομα αντιδρούν σε αυτές τις οδηγίες αποκαλύπτει πολύτιμες πληροφορίες στον θεραπευτή και καθοδηγεί τόσο τις έκδηλες όσο και τις συγκαλυμμένες παρεμβάσεις που μπορεί να ακολουθήσουν».(Corey, 2005:505)

«Ένα βασικό χαρακτηριστικό της προσέγγισης του Haley αποτελεί ότι είναι ευθύνη του θεραπευτή να σχεδιάσει μια στρατηγική για την επίλυση των προβλημάτων του πελάτη του. Στην αρχική φάση της θεραπείας, εδραιώνονται σαφείς στόχοι, δημιουργείται ένα σχέδιο και σχεδιάζονται συγκεκριμένες θεραπευτικές στρατηγικές προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα. Επειδή η θεραπεία εστιάζεται στο κοινωνικό πλαίσιο των ανθρώπινων διλλημάτων ,το καθήκον του θεραπευτή είναι να δημιουργήσει παρεμβάσεις που είναι προσανατολισμένες στην κοινωνική κατάσταση του πελάτη» (Corey, 2005:505)

Οι τεχνικές που εφαρμόζονται στην στρατηγική οικογενειακή θεραπεία παρουσιάζουν ομοιότητες με την δομική οικογενειακή θεραπεία καθώς χρησιμοποιούν τεχνικές ανάπλασης και δίνουν οδηγίες. Οι βασικές τεχνικές της στρατηγικής προσέγγισης περιλαμβάνει «τις παράδοξες παρεμβάσεις, την συμμετοχή, η ανάπλαση, η ενίσχυση, η προσποίηση, οι ερωτήσεις για προηγούμενες προσπάθειες επίλυσης και οι αναπαραστάσεις».(Corey, 2005:506)

Η χρήση οδηγιών περιλαμβάνει παρεμβάσεις συνήθως με την μορφή οδηγιών που μπορεί να είναι είτε σαφείς είτε παράδοξες. Στις σαφείς οδηγίες παρέχονται συμβουλές, υποβολές προτάσεων, προπόνηση και θεραπεία της δοκιμασίας. Όσο πιο ξεκάθαρη είναι η διαμόρφωση του προβλήματος και οι στόχοι της θεραπείας τόσο ευκολότερος είναι ο σχεδιασμός και η εφαρμογή των οδηγιών. Μέσω της ανάθεσης καθηκόντων στα μέλη της οικογένειας από τους θεραπευτές προσπαθεί να επιτευχθεί η δυσλειτουργική δομή της οικογένειας (Corey, 2005). «Οι οδηγίες μπορεί να είναι απλές, δηλαδή να περιλαμβάνουν ένα ή δύο άτομα, ή πολύπλοκες, να περιλαμβάνουν δηλαδή μια ολόκληρη οικογένεια» (Corey, 2005:506).

«Οι Παράδοξες παρεμβάσεις προσπαθούν «να κάμψουν την αντίσταση του πελάτη και για να επιφέρουν την αλλαγή. Κάνουν μεγάλες προσπάθειες για να επινοήσουν παράδοξες εργασίες τις οποίες θα αναθέσουν στα άτομα και που θα ταιριάζουν στο συγκεκριμένο πρόβλημα ή στο σύμπτωμα που παρουσιάζει το άτομο. Οι παράδοξες τεχνικές θέτουν στους πελάτες μια διπλή υποχρέωση, ώστε η θεραπευτική αλλαγή να συντελείται άσχετα από τις παράδοξες οδηγίες. Ο θεραπευτής μπορεί να ζητήσει από τους πελάτες να ενισχύσουν ακόμα και να τελειοποιήσουν μια προβληματική συμπεριφορά. Οι οδηγίες είναι σχεδιασμένες ώστε να κατευθύνουν το άτομο και την οικογενειακή σχέση προς μια λύση». (Corey, 2005:507)

«Ανάπλαση: Κάποιες φορές, οι μορφές προβληματικής συμπεριφοράς εδραιώνονται. Η διαδικασία ανάπλασης αποτελεί την εκ νέου ερμηνεία μια τέτοιας προβληματικής συμπεριφοράς. Η βασική υπόθεση είναι ότι εάν δώσουμε ένα καινούριο νόημα σε μια μορφή συμπεριφοράς μπορεί να δημιουργήσουμε νέες μορφές συμπεριφοράς που να ταιριάζουν στην ερμηνεία. Όχι μόνο η ανάπλαση αλλάζει νόημα, αλλά συχνά συντελεί στην κατανόηση των άλλων επιπέδων νοήματος που υπάρχουν σε μια μορφή αλληλεπίδρασης. Ο αντικειμενικός στόχος της τεχνικής της ανάπλασης είναι να βοηθήσει τα μέλη μιας οικογένειας να δουν την προβληματική συμπεριφορά από μια άλλη σκοπιά. Από αυτήν την καινούρια σκοπιά, ένα δυσεπίλυτο πρόβλημα μπορεί να επιλυθεί» (Corey, 2005:508)

4.3 ΣΥΣΤΗΜΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ – ΜΙΛΑΝΟΥ

Ιδρυτές του Μοντέλου του Μιλάνου ήταν 4 ψυχαναλυτές : Palazzoli, Prata, Cecchin & Boscolo οι οποίοι ίδρυσαν το Κέντρο Μελέτης Οικογένειας Μιλάνου.

Αρχικά οι ψυχαναλυτές του Κέντρου βασίζονταν στο ψυχοδυναμικό μοντέλο ωστόσο οι θεραπείες ήταν μακρόχρονες και λιγότερο αποτελεσματικές.

Επίδραση στην διαμόρφωση της στρατηγικής της Σχολής Μιλάνου συνέβαλε το Επικοινωνιακό Μοντέλο του MRI και ιδιαίτερα η γενική θεωρία των συστημάτων. Κύριος σύμβουλος τους τα πρώτα χρόνια ήταν ο Watzlawick ο οποίος επισκέφθηκε αρκετές φορές το Μιλάνο και η ομάδα ανέπτυξε τη δική της θεωρία και το δικό της σύνολο στρατηγικών θεραπευτικών τεχνικών. (Δαμασκίδου,2010, Goldenberg I, Goldenberg H., 2005)

A) ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ

Οι θεωρητικές έννοιες και επιδράσεις από το Επικοινωνιακό Μοντέλο σ' αυτήν τη φάση του μοντέλου του Μιλάνου αφορούν α) τις έννοιες της Ομοιόστασης και Μορφογένεσης β) την έννοια της Ανάδρασης (Feedback) θετικής και αρνητικής γ) την υπόθεση των κανόνων (rule hypothesis) που περιλαμβάνουν περιγραφικούς κανόνες και Μετά –κανόνες (δηλαδή κανόνες για τους κανόνες) δ) τη διάδραση σε σχήματα ε) την έννοια της στίξης στ) την κυκλική αιτιότητα ζ) την υπόθεση του διπλού δεσμού.

Τα παραπάνω στρατηγικά στοιχεία είναι εμφανή στην αρχική αυτή φάση του Μοντέλου του Μιλάνου α) προσανατολισμός στην αλλαγή, β) ο/η ενεργός θεραπευτής/-τρια, γ) η σύντομη διάρκεια θεραπείας, δ) οι συγκεκριμένες θεραπευτικές παρεμβάσεις, ε) οι τελετουργίες ως θεραπευτικές πρακτικές κ.α

Ο ρόλος του θεραπευτή/-τριας στην φάση αυτή νοείται ως θέση αντικειμενικού παρατηρητή που σκέφτεται ανεξάρτητα από το σύστημα της οικογένειας.

Οι συνεδρίες με την οικογένεια ήταν γύρω στις δέκα και λάμβαναν χώρο ανά μήνα. Η θεραπευτική διαδικασία κάθε συνεδρίας οικογενειακής θεραπείας χωρίζεται σε 5 μέρη.

- Την προσυνεδρία όπου η ομάδα διαμορφώνει την υπόθεση σύμφωνα με τις πρώτες πληροφορίες προσπαθώντας να συνδέσει το 'παρουσιαζόμενο πρόβλημα' με θέματα σχέσεων της οικογένειας.
- Την συνεδρία όπου συνθεραπευτές συζητούν με την οικογένεια για να τροποποιήσουν ή να επιβεβαιώσουν την αρχική υπόθεση ενώ δύο παρατηρητές παρατηρούν πίσω από τον μονόδρομο καθρέφτη.
- Την ενδιάμεση συνεδρία κατά την οποία η θεραπευτική ομάδα συζητάει για να διαμορφώσει την παρέμβαση.

- Την μετά -συνεδρία όπου η ομάδα συζητούσε πώς η οικογένεια δέχτηκε την παρέμβαση και σχεδίαζε την επόμενη συνεδρία. (Δαμασκίδου, 2010, Goldenberg I, Goldenberg H., 2005)

Η θεραπευτική παρέμβαση έχει στόχο να αλλάξει το ‘παιχνίδι’ της οικογένειας που θεωρείται ότι εξυπηρετεί την ομοιόσταση κυρίως όσον αφορά στις σχέσεις δύναμης και εξουσίας μεταξύ των μελών.

Οι παρεμβάσεις στην φάση αυτή είναι συχνά παράδοξες. Στηρίζονται στην υπόθεση ότι ο διπλός δεσμός που υφίσταται στις σχέσεις της οικογένειας αναπαράγεται και στην θεραπεία. Δηλαδή η οικογένεια δίνει το μήνυμα της αλλαγής χωρίς ουσιαστική αλλαγή με το μήνυμα ‘αλλάξτε το πρόβλημα- σύμπτωμα χωρίς ουσιαστική αλλαγή στις σχέσεις μας’ δηλαδή με ένα παράδοξο. Η παράδοξη παρέμβαση είναι η απάντηση της θεραπευτικής ομάδας στα παράδοξα αυτά μηνύματα της οικογένειας. Διαμέσου της χρήσης θεραπευτικών αντιπαραδόξων-στην ουσία θεραπευτικά διπλά μηνύματα-τα μέλη της οικογένειας προκαλούνταν να μην κάνουν ανώριμες αλλαγές, πράγμα που τους επέτρεπε να αισθανθούν περισσότερο αποδεκτά και κατακριτέα για τον πώς είναι.

Η Θετική Αναπλαισίωση ενός προβλήματος ή συμπτώματος ή μιας άλλης συμπεριφοράς η οποία εκλαμβάνεται από μια οικογένεια ως αρνητικό είναι συνήθης πρακτική στη φάση αυτή του Μοντέλου του Μιλάνου. Στο σύμπτωμα δίδεται θετικό νόημα και συνδέεται με το πλαίσιο οικογένειας σε αναφορά π.χ. την ομοιόσταση, τις αρχές της οικογένειας κ.λπ.

Η πιο συχνή πρόταση στην παρέμβαση είναι θεραπευτικές τελετουργίες που αποτελούν ‘συνταγές’ για το μεσοδιάστημα των συνεδριών με στόχο την διακοπή των προβληματικών σχημάτων αλληλεπίδρασης. (Δαμασκίδου,2010 ,Goldenberg I, Goldenberg H., 2005)

B) ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΤΟΥ ΜΙΛΑΝΟΥ – ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ

Στην φάση αυτή η σχολή κατευθύνεται περισσότερο στην συστημική κατεύθυνση εγκαταλείποντας τις στρατηγικές τεχνικές.

Τρία είναι τα βασικά στοιχεία στην φάση αυτή: η δημιουργία υποθέσεων, η κυκλικότητα και η ουδετερότητα. Αναλυτικότερα:

A) Η διατύπωση υποθέσεων αποτελεί έναν ‘ χάρτη ’ για τον θεραπευτή/ θεραπεύτρια καθώς δεν μπορεί να γνωρίζει τι μπορεί να συμβαίνει σε μία οικογένεια. Ο συγκεκριμένος οδηγός δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως καλός ή κακός καθώς είναι χρήσιμος ως ένα σημείο αφετηρίας. Οι συστημικές υποθέσεων συνδέουν το πρόβλημα με τις σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας .Η τεχνική αυτή επιτρέπει στον θεραπευτή να αναζητήσει νέες πληροφορίες, να αναγνωρίσει τα συνδεόμενα σχήματα που συντηρούν την οικογενειακή συμπεριφορά και να κάνει υποθέσεις σχετικά με το πώς κάθε μέλος της οικογένειας συνεισφέρει στη συστημική λειτουργία. (Goldenberg I, Goldenberg H., 2005)

B) Η κυκλικότητα/ κυκλική εξέταση

Περιλαμβάνει ερωτήσεις προς το κάθε μέλος της οικογένειας οι οποίες βοηθούν στην επισήμανση μιας διαφοράς ή στον προσδιορισμό μιας σχέσης ανάμεσα στα άλλα δύο μέλη της οικογένειας.

Παράδειγμα κυκλικών ερωτήσεων είναι οι δυαδικές ερωτήσεις που αφορούν δύο μέλη του συστήματος (π.χ. τι κάνει ο σύζυγος όταν έχετε κρίση πανικού),οι τριαδικές ερωτήσεις που αφορούν τρία μέλη (π.χ. τι κάνει συνήθως ο γιος σας όταν εσείς και η σύζυγός σας καβαγδιζετε),υποθετικές ερωτήσεις (π.χ. αν δεν σας απασχολούσε τόσο πολύ αυτό το πρόβλημα τι θα κάνατε διαφορετικό;) ερωτήσεις μέλλοντος (πως φαντάζεστε τον καθένα σας σε δύο χρόνια;) (Goldenberg I, Goldenberg H., 2005)

Γ) Η ουδετερότητα

Ο θεραπευτής/ θεραπεύτρια προσπαθεί να κρατήσει ουδέτερη θέση, έχοντας συμμαχία με όλα τα μέλη της οικογένειας και να μην εμπλακεί σε συνασπισμούς και συμμαχίες του συστήματος.

Η ουδετερότητα στη στάση του θεραπευτή στοχεύει στο να επανεξετάσει η οικογένεια την επιστημολογία της και να διορθώσει το ‘ επιστημολογικό λάθος ‘ της δηλαδή να βρει έναν νέο τρόπο αλληλεπιδράσεων που να ανταποκρίνεται καλύτερα στις τωρινές συνθήκες.

Η έννοια της ουδετερότητας αντιστάθηκε από τον Cecchin με την έννοια της περιέργειας. Η περιέργεια του θεραπευτή βοηθάει στην δημιουργία υποθέσεων για το σύστημα και ως εκ τούτου τις πιθανότητες για αλλαγή. (Goldenberg I, Goldenberg H., 2005)

Οι τεχνικές συνέντευξης στις θεραπευτικές παρεμβάσεις του Μιλάνου περιλαμβάνουν την θετική συνεκδοχή και τις εντολές ιεροτελεστιών.

«Η θετική συνεκδοχή είναι μια μορφή επανασύνταξης της συμπεριφοράς της οικογένειας, κατά την οποία η συμπτωματική συμπεριφορά θεωρείται θετική ή καλή επειδή βοηθά στη

διατήρηση της ισορροπίας του συστήματος και έτσι διευκολύνει την οικογενειακή συνοχή και ευημερία». (Goldenberg I, Goldenberg H., 2005:306)

Οι οικογενειακές ιεροτελεστίες , όπως γάμοι, τα πάρτι γενεθλίων, οι βαφτίσεις κ.α συχνά παίζουν έναν κεντρικό ρόλο στη ζωή μιας οικογένειας. Τέτοιες συναλλαγές έχουν σχεδιαστεί για να εντοπίζουν και να διευκολύνουν τις οικογενειακές αναπτυξιακές συναλλαγές και αλλαγές. Θεραπευτικά μπορούν να σχεδιαστούν για να παρέμβουν σε καθιερωμένα οικογενειακά σχήματα, προάγοντας νέους τρόπους για να κάνουν πράγματα, που με τη σειρά τους μπορεί να αλλάξουν τις σκέψεις, τις πεποιθήσεις και τις επιλογές που αφορούν τις σχέσεις. (Goldenberg I, Goldenberg H., 2005:307).

4.4 ΓΝΩΣΤΙΚΟ- ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ

Η θεραπεία συμπεριφοράς περιλαμβάνει την εφαρμογή θεωρίας της μάθησης και άλλων αρχών εμπειρικής βάσης στην αλλαγή της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς του πελάτη. Σύμφωνα με αυτές τις αρχικές διαπιστώσεις, τα μέλη της οικογένειας όταν λαμβάνονται υπόψη, θεωρούνταν μέρος του φυσικού περιβάλλοντος του πελάτη.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970,μερικοί συμπεριφοριστές άρχισαν να αναγνωρίζουν ότι μερικοί γνωστικοί παράγοντες όπως στάσεις, πεποιθήσεις, αποδόσεις, προσδοκίες επίσης επηρεάζουν τη συμπεριφορά, και συχνά ένα βοηθητικό γνωστικό στοιχείο.

«Οι γνωστικοί συμπεριφοριστές προσπαθούν να αναγνωρίσουν με ακρίβεια ένα πρόβλημα, να εφαρμόσουν ποσοτικό προσδιορισμό για να μετρήσουν την αλλαγή και να διεξάγουν περαιτέρω έρευνα για να επικυρώσουν τα αποτελέσματά τους. Σχεδιάζουν προγράμματα και δίνουν έμφαση στην προσεκτική εκτίμηση του παρουσιαζόμενου προβλήματος(την ανάλυση συμπεριφοράς σε ότι αφορά τις δυσκολίες της οικογένειας),μαζί με τον αριθμό άμεσων και πραγματικών τεχνικών για ανακούφιση από τα συμπτώματα και για να διδαχτεί η οικογένεια πώς να βελτιώσει τις ικανότητές της στην επικοινωνία και στην αυτό-διαχείριση»

(Goldenberg I, & Goldenberg H., 2005:328)

«Μια ανάλυση της συμπεριφοράς μπορεί να περιλαμβάνει μια αντικειμενική καταγραφή διακριτικών ενεργειών που λαμβάνουν χώρα ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, μαζί με τις συμπεριφορές άλλων που δρουν ως προηγούμενο ερέθισμα, καθώς και τις συνέπειες που έχει στην αλληλεπίδραση η προβληματική συμπεριφορά. Το άτομο που παίρνει την συνέντευξη προσπαθεί να επισημάνει ακριβώς ποια συμπεριφορά χρειάζεται να αλλάξει και ποια γεγονότα προηγούνται και έπονται της εκδήλωσης της συμπεριφοράς. Παραδείγματος χάρη

δουλεύοντας με μία διαταραγμένη οικογένεια, στην οποία το παρουσιαζόμενο πρόβλημα είναι οι " εκρήξεις θυμού " ενός 4χρονου αγοριού, ο θεραπευτής συμπεριφοράς μπορεί να θέλει να μάθει ακριβώς τι εννοεί η οικογένεια λέγοντας " εκρήξεις θυμού", τη συχνότητα ή τη διάρκεια μιας τέτοιας συμπεριφοράς τις συγκεκριμένες αντιδράσεις στη συμπεριφορά από διάφορα μέλη της οικογένειας και ειδικά τα γεγονότα που προηγούνται, ακολουθούν και σχετίζονται με τα ξεσπάσματα αυτά>>(Goldenberg I., & Goldenberg H., 2005:329)

«Οι γνωστικοί θεραπευτές εργάζονται σε τρία αλληλοσυνδεδεμένα επίπεδα:(1) στο ευκολότερα προσβάσιμο επίπεδο των αυτόματων σκέψεων (ιδέες, πεποιθήσεις, εικόνες) , που έχουν αναφορικά οι άνθρωποι με μια συγκεκριμένη κατάσταση (2) σε ένα βαθύτερο επίπεδο, των βασικών υποθέσεων (κανόνες που αποτελούν τις ρίζες των αυτόματων σκέψεων, (3) στον πυρήνα, των βασικών πεποιθήσεων ή σχημάτων (άκαμπτες αδιαπραγμάτευτες πεποιθήσεις για την οργάνωση πληροφοριών».(Goldenberg I., & Goldenberg H., 2005:329)

Σήμερα η γνωστική-συμπεριφορική προσέγγιση ασκεί σημαντική επίδραση σε τέσσερις διαφορετικούς τομείς : στην θεραπεία συμπεριφοράς του ζευγαριού, στην συμπεριφορική εκπαίδευση γονέων, στη λειτουργική οικογενειακή θεραπεία και στην συνδυασμένη θεραπεία σεξουαλικής δυσλειτουργίας.

Η θεραπεία συμπεριφοράς του ζευγαριού συνδυάζει αρχές της θεωρίας της κοινωνικής μάθησης και της θεωρίας της κοινωνικής συναλλαγής, διδάσκοντας τα ζευγάρια σχετικά με το πώς να επιτύχουν θετική αμοιβαιότητα, έτσι ώστε η σχέση τους να έχει πιο ευχάριστες συνέπειες και για τους δύο συντρόφους. Οι γνωστικές παρεμβάσεις θεωρούν ότι το άγχος σε μια προβληματική σχέση επηρεάζεται από την αλληλεπίδραση των γνωστικών, συμπεριφορικών και συναισθηματικών παραγόντων. Η γνωστική αναδιάρθρωση προσανατολίζεται στην αλλαγή δυσλειτουργιών σχημάτων αλληλεπίδρασης και συστημάτων πεποιθήσεων, καθώς τα ζευγάρια αποκτούν δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων. Η αποδοχή του συντρόφου αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα στην ενοποιητική θεραπεία ζευγαριού.

(Goldenberg I., & Goldenberg H., 2005)

Η συμπεριφορική εκπαίδευση των γονέων, σε μεγάλο βαθμό βασισμένη στη θεωρία της κοινωνικής μάθησης, αντιπροσωπεύει μια προσπάθεια να εκπαιδευτούν οι γονείς στις αρχές συμπεριφοράς απέναντι στα παιδιά. Η παρέμβαση συνήθως προσπαθεί να βοηθήσει τις οικογένειες να αναπτύξουν ένα νέο σύνολο ενισχυτικών γεγονότων, έτσι ώστε να αρχίσουν τα μέλη της να μαθαίνουν νέες συμπεριφορές. Η απόκτηση δεξιοτήτων, οι συμβάσεις και η εκμάθηση αρχών συμπεριφοράς παίζουν σημαντικούς ρόλους στην εκπαίδευση των γονέων.

(Goldenberg I., & Goldenberg H., 2005:328)

Η λειτουργική οικογενειακή θεραπεία επιχειρεί να ενοποιήσει τη συστημική, τη στρατηγική και τη γνωστική θεωρία στην εργασία με τις οικογένειες. Θεωρώντας ότι κάθε συμπεριφορά υπηρετεί τη διαπροσωπική λειτουργία της δημιουργίας συγκεκριμένων αποτελεσμάτων με αλληλουχίες συμπεριφορών, οι οικογενειακοί θεραπευτές της λειτουργικής προσέγγισης δεν προσπαθούν να αλλάξουν αυτές τις λειτουργίες, αλλά μάλλον τις συμπεριφορές που χρησιμοποιούνται για να συντηρήσουν τις λειτουργίες αυτές. (Goldenberg I., & Goldenberg H., 2005)

Η συνδυασμένη σεξοθεραπεία περιλαμβάνει και τους δυο συντρόφους σε μια προσπάθεια να ανακουφιστούν από προβλήματα σεξουαλικής δυσλειτουργίας. Η θεραπεία της σεξουαλικής δυσλειτουργίας συνήθως χρησιμοποιεί μια ποικιλία καθαρά γνωστικών και συμπεριφορικών τεχνικών (εστίαση στον αισθησιασμό, συστηματική απευαισθητοποίηση, εκπαίδευση στην επικοινωνία) που στοχεύουν συγκεκριμένα στην επίλυση του σεξουαλικού προβλήματος.

(Goldenberg I., & Goldenberg H., 2005)

4.5 ΨΥΧΟΔΥΝΑΜΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ

Η ψυχοδυναμική άποψη για την ατομική συμπεριφορά, που προέρχεται από το ψυχοδυναμικό μοντέλο του Freud, εστιάζει στην αλληλεπίδραση αντίθετων δυνάμεων μέσα στο άτομο ως βάση της κατανόησης των κινήτρων, των συγκρούσεων και της συμπτωματολογίας τους. Παρόλο που ο Freud έδωσε έμφαση στο σημαντικό ρόλο που παίζουν οι οικογένειες στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου ωστόσο επέμενε ότι η θεραπεία πρέπει να είναι εστιασμένη στο άτομο, θεωρώντας την παρουσία των μελών της οικογένειας ως εμπόδιο στην ψυχαναλυτική παρέμβαση. (Goldenberg I., & Goldenberg H., 2005:142)

Σύμφωνα με τους Goldenberg I., & Goldenberg H (2005:144) ο Nathan Arkerman, πρωτοπόρος της οικογενειακής θεραπείας προσπάθησε να συνδυάζει την ψυχαναλυτική θεωρία και την θεωρία των συστημάτων. Κατά τον Arkerman η οικογενειακή δυσλειτουργία θεωρείται μια αποτυχία στη συμπληρωματικότητα των ρόλων ανάμεσα στα μέλη και ως προϊόν επίμονων άλυτων συγκρούσεων (μέσα στα άτομα και ανάμεσα σε αυτά μέσα σε μία οικογένεια) και της μεροληπτικής ανάθεσης του ρόλου του αποδιοπομπαίου τράγου σε κάποιο από αυτά. Οι θεραπευτικές του προσπάθειες στόχευαν στο ξεμπερδεμα αυτών των συνδεόμενων παθολογιών.

Η ψυχοδυναμική θέση σήμερα βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στη θεωρία σχέσεων αντικειμένου. Αντίθετα με την ενδοψυχική, προσανατολισμένη στις ορμές θεωρία του Freud, εδώ τονίζεται η πρωταρχική ανάγκη του βρέφους να προσκολληθεί σε ένα στοργικό άτομο, και η ανάλυση εκείνων των εσωτερικευμένων ψυχικών αναπαραστάσεων που συνεχίζουν να ζητούν ικανοποίηση στις ενήλικες σχέσεις.

Τρία παραδείγματα θεραπευτικών προσεγγίσεων σχέσεων αντικειμένου που αναφέρονται οι Goldenberg I & Goldenberg H (2005) δίδονται από τους Framo, Skynner, και τους Scharff και Sharff. Ο Framo πιστεύει ότι οι άλυτες ενδοψυχικές συγκρούσεις, που προέρχονται από την οικογένεια προέλευσης, διαιωνίζονται με τη μορφή προβολών σε οικείους του παρόντος όπως είναι ο/η σύζυγος και τα παιδιά. Ασχολείται με την αντιμετώπιση και την τελική απομάκρυνση αυτών των ενδοβλημένων αντικειμένων. Στην πορεία βλέπει τα ζευγάρια από μόνα τους, σε μια ομάδα ζευγαριών, και τέλος έχει ξεχωριστές συνεδρίες με κάθε σύντροφο και τα μέλη της προέλευσής του.

Ο Skynner υποστηρίζει ότι οι ενήλικες με δυσκολίες στις σχέσεις τους έχουν αναπτύξει μη ρεαλιστικές προσδοκίες από τους άλλους με τη μορφή προβολικών συστημάτων που σχετίζονται με ανεπάρκειες της παιδικής ηλικίας. Οι σύζυγοι, οι οποίοι συχνά έχουν ασύμβατα προβολικά συστήματα, προσπαθούν να δημιουργήσουν στο γάμο μια κατάσταση όπου η εμπειρία που λείπει μπορεί να εξασφαλιστεί, και η ανεπάρκεια να διορθωθεί από τον άλλον σύντροφο. Αναπόφευκτα απογοητευμένο το ζευγάρι μπορεί να κατευθύνει ή να μεταφέρει τις προβολές αυτές σε κάποιο παιδί, το οποίο εκδηλώνει συμπτώματα. Οι θεραπευτικές αυτές προσπάθειες στοχεύουν στην διευκόλυνση της διαφοροποίησης ανάμεσα στους συζύγους έτσι ώστε ο καθένας να διαχωριστεί και να γίνει ανεξάρτητος.

Τέλος οι Scharff και Sharff χρησιμοποιούν μια θεραπευτική προσέγγιση που είναι σε μεγάλο βαθμό ψυχαναλυτική, ανακαλώντας ασυνείδητο υλικό, κάνοντας ερμηνείες, προσφέροντας επίγνωση, βασιζόμενοι στη συναισθηματική μεταβίβαση και στην αντιμεταβίβαση καθώς βοηθούν οικογένειες να μάθουν πως εσωτερικευμένα αντικείμενα του παρελθόντος εισβάλλουν στις οικογενειακές σχέσεις του παρόντος. Θεμελιώδης στόχος είναι να στηρίζουν τα μέλη της οικογένειας το ένα τις ανάγκες του άλλου για προσκολλήσεις, ατομικότητα και προσωπική ανάπτυξη. (Goldenberg I., & Goldenberg H., 2005)

4.6 ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ

Οι θεραπευτικοί στόχοι των θεραπευτών που εφαρμόζουν την εμπειρική οικογενειακή θεραπεία δίνουν έμφαση «στις υποκειμενικές ανάγκες του ατόμου μέσα στην οικογένεια ενώ ταυτόχρονα προσπαθούν να διευκολύνουν την αλληλεπίδραση των μελών της οικογένειας η οποία θα οδηγήσει στην ατομικότητα κάθε μέλους. Η υπόθεση με βάση την οποία λειτουργούν είναι ότι τα μέλη μιας οικογένειας έχουν το δικαίωμα να είναι ο εαυτός τους αλλά οι ανάγκες της οικογένειας μπορεί να καταπιέζουν αυτή την εξατομίκευση και την αυτό-έκφραση». (Corey G., 2005:489)

Οι εμπειρικοί θεραπευτές συνηθίζουν να δημιουργούν αναστάτωση στην οικογένεια και μετά καθοδηγούν τα μέλη της μέσα σε αυτή την εμπειρία. Ενδιαφέρονται κυρίως στην αλληλεπίδραση ανάμεσα στους εαυτούς τους και στην οικογένεια. Ο ρόλος του θεραπευτή απαιτεί αμεσότητα, προθυμία να είναι ο εαυτός του, ζωτικότητα, διαφάνεια και προθυμία να χρησιμοποιήσει προσωπικές αντιδράσεις κατά την διάρκεια της θεραπευτικής συνεδρίας. (Corey G., 2005:489)

Οι θεραπευτικές παρεμβάσεις έχουν στόχο να εντείνουν την κατάσταση που επικρατεί κατά τη διάρκεια της οικογενειακής συνεδρίας. Η θεραπεία εστιάζεται στην κατάσταση που ξεδιπλώνεται κατά τη διάρκεια της συνεδρίας, μια περίοδο που οι σπόροι της αλλαγής έχουν φυτευτεί. Αντί να δίνει τις ερμηνείες, ο θεραπευτής παρέχει μια ευκαιρία στα μέλη της οικογένειας να είναι ο εαυτός τους εκφράζοντας ελεύθερα αυτό που αισθάνονται και σκέφτονται.

Η οικογενειακή θεραπεία πραγματοποιείται σε στάδια:

- Μια φάση προθεραπείας ή εμπλοκής κατά την οποία ολόκληρη η πυρηνική οικογένεια αναμένεται να συμμετέχει. Ο θεραπευτής ή συνθεραπευτές ορίζουν ότι είναι επικεφαλείς κατά τη διάρκεια των συνεδριών αλλά και η οικογένεια πρέπει να πάρει η ίδια τις αποφάσεις για τη ζωή της .
- Μια μέση φάση κατά την οποία αναπτύσσεται μεγαλύτερη συμμετοχή ανάμεσα στους θεραπευτές και στην οικογένεια. Ο θεραπευτής προσέχει ώστε να μην απορροφηθεί από το οικογενειακό σύστημα. Τα συμπτώματα εξετάζονται και επαναχαρακτηρίζονται για την οικογένεια ως προσπάθειες ανάπτυξης και η οικογένεια παρακινείται να αλλάξει μέσω αντιπαράθεσης, υπερβολής, ανεκδότων ή παραλογισμού.

- Μια ύστερη φάση κατά την οποία η αυξημένη ευελιξία της οικογένειας καθιστά αναγκαία ελάχιστη μόνο παρέμβαση από το θεραπευτή ή από την θεραπευτική ομάδα
- Μια φάση αποχωρισμού κατά την οποία οι θεραπευτές και η οικογένεια χωρίζουν, αλλά αναγνωρίζοντας την αμοιβαία αλληλεξάρτηση και απώλεια. Κατά την τελική φάση, η οικογένεια χρησιμοποιεί όλο και περισσότερους δικούς της πόρους και αναλαμβάνεται μεγαλύτερη ευθύνη για τον τρόπο ζωής. Με τον αποχωρισμό - την 'άδεια φωλιά' υπάρχει χαρά αναμειγμένη με μια αίσθηση απώλειας. (Goldenberg I, Goldenberg H., 2005:176)

«Η λήψη κοινωνικού ιστορικού είναι μερικές φορές σημαντική, αλλά δεν ακολουθείται ως ρουτίνα · σε κάθε περίπτωση, δεν πρέπει να εμποδίζει την κύρια θεραπευτική ώθηση της προσέγγισης αυτής – τη σύναψη μιας στενής και προσωπικής συμμαχίας με την οικογένεια ως σύνολο και την εξασφάλιση μιας εμπειρίας που είναι συμβολική για την οικογένεια αλλά χωρίς να ενισχύει τον πόνο της.

Αυτό που έχει να προσφέρει ο οικογενειακός θεραπευτής, είναι η προσωπική του ωριμότητα· το στάδιο προσωπικής ανάπτυξης του θεραπευτή ασκεί επιρροή στο είδος της στήριξης ή της βοήθειας που προσφέρει στην οικογένεια. Ο Whitaker υποστηρίζει ότι ο θεραπευτής που δεν επωφελείται θεραπευτικά από την δουλειά του έχει λίγα να προσφέρει, μιλώντας στις οικογένειες». (Goldenberg I, Goldenberg H., 2005:176)

Η χρήση συνθεραπευτών προσφέρει ακόμα μια διάσταση, την ικανότητα των δυο θεραπευτών να συνεργαστούν, να διασκεδάσουν μαζί, να διαφωνήσουν ή ακόμα και να καβγαδίσουν μεταξύ τους, και ίσως η απότομη εναλλαγή ρόλων - με τον έναν από τους δύο να συμπεριφέρεται "τρελά" και τον άλλο να προσφέρει σταθερότητα- να αποτελεί ένα πρότυπο αυθόρμητης και παραγωγικής αλληλεπίδρασης». (Goldenberg I, Goldenberg H., 2005:176-177)

Σύμφωνα με τις τεχνικές του μοντέλου του Whitaker που αναφέρονται στο Corey (2005:492) «ο θεραπευτής δεν χρησιμοποιεί προσχεδιασμένες τεχνικές ή δομημένες ασκήσεις. Οι θεραπευτικές του παρεμβάσεις στοχεύουν στην αμφισβήτηση των συμβολικών νοημάτων που άτομα δίνουν στα γεγονότα. Σύμφωνα με την άποψή του, η ικανότητα του θεραπευτή να είναι στοργικός, ζωτικός, ειλικρινής και απρόβλεπτος είναι πολύ πιο χρήσιμη θεραπευτικά από οποιαδήποτε τεχνική στρατηγική» (Corey G., 2005:492).

Το να αποτελεί ένας θεραπευτής μέλος μιας θεραπευτικής ομάδας και να συνεργάζεται και με κάποιον άλλον θεραπευτή του δίνει την ελευθερία να δρα με οποιονδήποτε τρόπο εκείνος

θεωρεί ότι ταιριάζει στην περίπτωση. Αυτή η θεραπευτική συνεργασία επιτρέπει το μοίρασμα της συναισθηματικής εμπλοκής στα πλαίσια της θεραπευτικής διεργασίας. Η πρακτική αυτής της μορφής θεραπείας επιτρέπει και στους δύο θεραπευτές να διασκεδάσουν, να διαφωνούν, να διανθίζει ο καθένας τις θεραπευτικές παρεμβάσεις του άλλου και να επιδεικνύουν μια δημιουργική και παραγωγική αλληλεπίδραση (Corey G., 2005:492).

4.7 ΔΙΑΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΑ ΜΟΝΤΕΛΑ

Στα διαγενεαλογικά μοντέλα ή διαγενεακές προσεγγίσεις της οικογενειακής θεραπείας δίνεται προσοχή στην ιστορία των οικογενειακών σχημάτων. Θεωρείται πως «τα τρέχοντα οικογενειακά προβλήματα αντικατοπτρίζουν άλυτα ζητήματα στις οικογένειες προέλευσης». (Goldenberg I, Goldenberg H., 2005: 201). Ο τρόπος που τα μέλη της σημερινής οικογένειας δημιουργούν σχέσεις, διαχειρίζονται την οικειότητα, αντιμετωπίζουν τη δύναμη, επιλύουν τις συγκρούσεις κλπ αντανακλά σε ένα βαθμό παλαιότερα οικογενειακά σχήματα που μεταβιβάζονται από γενεά σε γενεά, τα διαγενεακά σχήματα.

Εκπρόσωποι της διαγενεακής θεραπείας είναι οι Bowen, Boszormenyi-Nagy, Framo, Whitaker.

A) Θεωρία των Οικογενειακών Συστημάτων του BOWEN

Σύμφωνα με τον Bowen τα μέλη της οικογένειας δεν θεωρούνται αυτόνομες ψυχολογικές οντότητες αλλά τα μέλη είναι «άρρηκτα συνδεδεμένα όσον αφορά στη σκέψη, στο συναίσθημα και στη συμπεριφορά με το οικογενειακό σύστημα σχέσεων.

Η θεωρία του Bowen αποτελείται από τις παρακάτω οκτώ αλληλοσυνδεόμενες έννοιες:

- Διαφοροποίηση του εαυτού,
- Τρίγωνα,
- Συναισθηματικό σύστημα της πυρηνικής οικογένειας,
- Διαδικασία οικογενειακής προβολής,
- Συναισθηματική αποκοπή,
- Πολυγενεαλογική διαδικασία μεταβίβασης,

- Αδελφική θέση,
- Κοινωνική παλινδρόμηση

Αναλυτικότερα:

Διαφοροποίηση του εαυτού,

Βασικός σκοπός της θεωρίας αυτής είναι η έννοια των δυνάμεων του " μαζί " και της ατομικότητας που δημιουργούνται μέσα στην οικογένεια. Ο βαθμός διαφοροποίησης του εαυτού ενός ατόμου αντικατοπτρίζει τον διαχωρισμό μεταξύ της διανοητικής διαδικασίας που βιώνει από την συναισθηματική. Συνδέεται με τον βαθμό στον οποίο κάποιος μπορεί να διαχωριστεί συναισθηματικά από τους γονείς του καθώς μεγαλώνει.(Goldenberg I, Goldenberg H.,2005). Δεν χρειάζεται να είναι κανείς αποκομμένος ή ψυχρός αλλά χρειάζεται μια ισορροπία και ανεξαρτησία στον συναισθηματικό αυθορμητισμό του ατόμου από την οικογένειά του.

«Τα άτομα με την μεγαλύτερη συνένωση σκέψεων και συναισθημάτων, λειτουργούν τελείως αναποτελεσματικά τείνουν να γίνουν δυσλειτουργικά ακόμα και κάτω από χαμηλά επίπεδα άγχους» (Goldenberg I, Goldenberg H., 2005σελ. 208)

Η έννοια της αδιαφοροποίητης μάζας του εγώ αναφέρεται σε οικογένειες με μη διαφοροποίηση μεταξύ των μελών της. Ο Bowen πρότεινε την «Κλίμακα συναισθηματικής ωριμότητας» ανάλογα με την διαφοροποίηση του εαυτού.

- «Κάτω από 50 (μικρή διαφοροποίηση): προσπαθεί να ευχαριστήσει τους άλλους · υποστηρίζει τους άλλους και αναζητά υποστήριξη, εξάρτηση, έλλειψη ικανότητας για αυτονομία, πρωταρχική ανάγκη για ασφάλεια, αποφυγή σύγκρουσης, μικρή ικανότητα να φτάσει ανεξάρτητα σε αποφάσεις ή να επιλύσει προβλήματα»
- 51-75 (μέση διαφοροποίηση): έχει συγκεκριμένες πεποιθήσεις και αξίες αλλά τείνει να ασχολείται υπερβολικά με τις απόψεις των άλλων μπορεί να λαμβάνει αποφάσεις βασισμένες σε συναισθηματική αντίδραση, ιδιαίτερα ανάλογα με το αν οι αποφάσεις θα δεχτούν την αποδοκιμασία σημαντικών τρίτων προσώπων.

- 76-100 (μεγάλη διαφοροποίηση): σαφείς αξίες και πεποιθήσεις, κατεύθυνση προς τους στόχους, ευελιξία, ασφάλεια, αυτονομία · μπορεί να ανεχτεί την σύγκρουση και το άγχος·καλά προσδιορισμένη αίσθηση ακεράιου εαυτού και λιγότερο ψευδοαυτού». (Goldenberg I, Goldenberg H., 2005: 210)

2. Τρίγωνα

Τα τρίγωνα εμφανίζονται σε περιόδους συναισθηματικής έντασης στις οικογένειες και σχηματίζουν αλληλεπιδραστικά υποσυστήματα τριών ατόμων. Το τρίγωνο αυτό μειώνει ή διαλύει το άγχος και είναι πιο σταθερό από την δυάδα και έχει μεγαλύτερη ανοχή στην αντιμετώπιση άγχους. Συχνά τριγωνοποιείται ένα παιδί στη σχέση των γονιών όταν πχ αναπτύσσεται συμμαχία του παιδιού με τον ένα γονιό ενάντια στον άλλο ή όταν το παιδί εκδηλώνει συμπτώματα και τότε σταματούν οι άλυτες συγκρούσεις των γονιών. (Goldenberg I, Goldenberg H., 2005)

3. Συναισθηματικό σύστημα της πυρηνικής οικογένειας

Κατά τον ισχυρισμό του Bowen οι άνθρωποι τείνουν να διαλέγουν συντρόφους ή φίλους που έχουν παρόμοια επίπεδα διαφοροποίησης με τα δικά τους. Το συναισθηματικό σύστημα της πυρηνικής οικογένειας αναφέρεται στα συναισθηματικά σχήματα που αρχίζουν να διαμορφώνονται με την προοπτική της δημιουργίας οικογένειας. Περιγράφει την εξέλιξη των σχέσεων με τις οικογένειες προέλευσης, την προσαρμογή του καθενός από τους συντρόφους πριν κάνουν παιδιά καθώς και μετά την προσαρμογή σε μια σχέση τριών ατόμων (οικογένεια με ένα παιδί), τεσσάρων ατόμων κλπ. Το συναισθηματικό σύστημα της πυρηνικής οικογένειας είναι μια πολυγενεαλογική έννοια, χρήσιμη στη διαγενεακή θεραπεία καθώς ο Bowen πίστευε ότι ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος για να λυθούν τα παρόντα οικογενειακά προβλήματα είναι να αλλάξουν οι αλληλεπιδράσεις του ατόμου στις σχέσεις του με την οικογένεια προέλευσης.

Η εμφάνιση συμπτωμάτων συνδέεται με τρεις περιοχές οικογενειακής δυσλειτουργίας: α) χρόνια, άλυτη συζυγική σύγκρουση, β) δυσλειτουργία ενός συζύγου (σωματική ή ψυχική) ως

απόπειρα επίλυσης μιας χρόνιας σύγκρουσης, γ) ψυχολογική διαταραχή ενός παιδιού που απορροφά την ένταση της συζυγικής σχέσης. (Goldenberg I, Goldenberg H., 2005)

4. Διαδικασία οικογενειακής προβολής

Οι γονείς προβάλλουν τη χαμηλή διαφοροποίησή τους σε ένα ή περισσότερα παιδιά. Το παιδί-αποδέκτης της προβολής τριγωνοποιείται, είναι περισσότερο ευάλωτο σε συναισθηματικές εντάσεις της οικογένειας, και έχει μεγαλύτερη δυσκολία στη διαφοροποίηση του εαυτού και στον αποχωρισμό από την οικογένεια μετά την ενηλικίωση.

5. Συναισθηματική αποκοπή

Η συναισθηματική αποκοπή περιγράφει τριγωνοποιημένα παιδιά που μπορεί στην ενηλικίωση να επιχειρήσουν την απομόνωση από την οικογένεια με γεωγραφικό χωρισμό ή με διακοπή της επαφής με την οικογένεια. Αντιπροσωπεύει συνήθως φυγή από άλυτους συναισθηματικούς δεσμούς (και όχι πραγματική χειραφέτηση) σε οικογένειες με υψηλά επίπεδα άγχους και συναισθηματικής εξάρτησης.

6. Πολυγενεακή διαδικασία μεταβίβασης

Με αυτόν τον όρο συνδέονται οι προηγούμενες έννοιες της διαφοροποίησης του εαυτού και της οικογενειακής προβολής. Ένα σχήμα σχέσεων εξελίσσεται από γενιά σε γενιά καθώς οι άνθρωποι τείνουν να διαλέγουν συντρόφους με ίδια επίπεδα διαφοροποίησης. Με την οικογενειακή προβολή ένα παιδί συνήθως αποκτά χαμηλότερο επίπεδο διαφοροποίησης από τους γονείς του και η πολυγενεακή μεταβίβαση καταλήγει μετά από επανάληψη της διαδικασίας σε κάποια γενιά να παρουσιασθεί σοβαρή δυσλειτουργικότητα και βαριές σωματικές ή ψυχικές ασθένειες.

7. Αδελφική θέση

Τα αλληλεπιδραστικά σχήματα μεταξύ συντρόφων συνδέονται με την θέση του κάθε συντρόφου στην αδελφική σειρά της οικογένειας προέλευσης. Από την έρευνα του Tomari το 1961 προέκυψε ότι ορισμένα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας συνδέονται με την αδελφική σειρά στην οικογένεια. Περιγράφηκαν δέκα βασικά προφίλ προσωπικότητας πχ μεγαλύτερος αδελφός με αδελφούς ή αδελφές, μεγαλύτερη αδελφή με αδελφούς ή αδελφές, μικρότερος αδελφός με αδελφούς ή αδελφές, μικρότερη αδελφή με αδελφούς ή αδελφές, μοναχοπαίδι, δίδυμα. (Goldenberg I, Goldenberg H., 2005)

8.Κοινωνική παλινδρόμηση

« Ο Bowen υποστήριξε ότι η κοινωνία, όπως η οικογένεια εμπεριέχει αντίθετες δυνάμεις προς τη μη διαφοροποίηση και την εξατομίκευση. Υπό συνθήκες χρόνιου άγχους και συνεπώς σε ένα αγχογόνο κοινωνικό κλίμα, είναι φυσικό να υπάρξει ένα ξέσπασμα ομαδικότητας και μια αντίστοιχη διάβρωση δυνάμεων που έχουν σκοπό της επίτευξη της ατομικότητας. Μια κοινωνία μπορεί να παλινδρομεί σε χαμηλότερο βαθμό διαφοροποίησης, πράγμα που επιτείνει το άγχος που επιφέρει νέα παλινδρόμηση κ.ο.κ.

Θεραπεία Οικογενειακών Συστημάτων

Στη Θεραπεία Οικογενειακών Συστημάτων θεωρείται απαραίτητο ο θεραπευτής/η θεραπεύτρια να έχει επεξεργαστεί όσο το δυνατόν περισσότερο τη δική του/της διαφοροποίηση από την οικογένεια προέλευσής του/της ώστε να μπορεί να παραμείνει στο θεραπευτικό ρόλο.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Οι συνεντεύξεις αξιολόγησης της οικογένειας διεξάγονται με οποιοδήποτε συνδυασμό μελών της οικογένειας: ένας γονέας ,ο σύζυγος και η σύζυγος, η πυρηνική οικογένεια ή ίσως περιλαμβάνει και μέλη της εκτεταμένης οικογένειας. εστιάζει στη διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας και πώς αυτές συνδέονται με το σύμπτωμα.Στόχος είναι η χαρτογράφηση του συναισθηματικού συστήματος της οικογένειας.

Γενεόγραμμα

Διάγραμμα της οικογένειας για τουλάχιστον τρεις γενιές. Αποτελεί χρήσιμο εργαλείο που επιτρέπει τόσο στον θεραπευτή όσο και στα μέλη της οικογένειας να εξετάσουν τα σκαμπανεβάσματα των συναισθηματικών διεργασιών της οικογένειας στο διαγενεαλογικό τους πλαίσιο.

Οι πληροφορίες που παρέχει το γενεόγραμμα αφορούν τις παρακάτω περιοχές:

- Δομή οικογένειας: σύνθεση (αριθμός μελών, ηλικίες, φύλο κλπ), υποομάδες αδελφών, τυχόν ασυνήθιστα οικογενειακά σχήματα
- Φάση κύκλου ζωής της οικογένειας
- Επαναλήψεις σχημάτων διαγενεακά (pattern λειτουργικότητας, σχέσεων, δομής)
- Γεγονότα ζωής και οικογενειακή λειτουργικότητα: συμπτώσεις γεγονότων ζωής, αντίκτυπο αλλαγών, μεταβάσεων κύκλου ζωής, τραυμάτων, κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά γεγονότα
- Pattern και τρίγωνα (γονείς – παιδί, ευρύτερη οικογένεια, διαζύγια, εξωσυζυγικές σχέσεις)
- Οικογενειακή ισορροπία (δομή, ρόλοι, επίπεδο και τρόπος λειτουργίας, εφεδρίες

B) Θεραπεία πλαισίου

Διατυπώθηκε και εφαρμόστηκε από τον Boszormenyi-Nagy.

Βασική έννοια της θεωρίας η “σχεσιακή ηθική” που αναφέρεται σε θέματα δικαιοσύνης, αφοσίωσης και υποχρέωσης των μελών μιας οικογένειας σε διαγενεακές σχέσεις καθώς και σε θέματα κληρονομιάς με την ευρεία έννοια και όχι μόνο την οικονομική πχ η αίσθηση χρέους του παιδιού προς τους γονείς, που θεωρεί ότι έχει προτεραιότητα σε σχέση με ο,τιδήποτε άλλο, μπορεί να δημιουργήσει συμπτώματα. Ο όρος “δικαίωμα καταστροφικότητας” αναφέρεται σε ανθρώπους που μεγάλωσαν σε εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες ή βίωσαν τραυματικά γεγονότα και αυτό αισθάνονται ότι τους δίνει το δικαίωμα να φέρονται καταστροφικά στις σχέσεις της ενήλικης ζωής τους. Στη θεραπεία πλαισίου τα συμπτώματα αναπλαισιώνονται με όρους σχεσιακής ηθικής και συνδέονται με τα θέματα που αναφέρονται στη σχεσιακή ηθική (δικαιοσύνη, αφοσίωση, υποχρέωση κλπ στις οικογενειακές σχέσεις.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1 ΣΚΟΠΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Με την παρούσα μελέτη επιδιώκεται η εξέταση του ενδιαφέροντος των γονέων που συμμετέχουν στην Ομαδική Συμβουλευτικής Γονέων του Δήμου Ελευσίνας έπειτα από 5 χρόνια λειτουργίας της, καθώς επίσης επιδιώκεται η μελέτη της επίδρασης του προγράμματος, σε ότι αφορά στην πρόληψη δυσκολιών και αντιμετώπιση κρίσεων μέσα στην οικογένεια.

5.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η διερεύνηση του θέματος, επιλέχθηκε να γίνει διαμέσου των συνεντεύξεων με γονείς που συμμετείχαν στο πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής. Πρόκειται δηλαδή για μια ποιοτική έρευνα που δίνει την δυνατότητα να διερευνηθεί με λεπτομέρεια και βάθος τα τυχόν οφέλη των μετεχόντων στο πρόγραμμα και να κατανοηθούν βαθύτερα οι απόψεις, οι γνώμες και συναισθήματά τους.

Μέθοδος συλλογής στοιχείων

Η μέθοδος συλλογής των στοιχείων που επιλέχθηκε είναι οι ημιδομημένες συνεντεύξεις. Η μέθοδος αυτή, από την μία επιτρέπει στον ερωτώμενο να δομήσει την απάντησή του ελεύθερα, από την άλλη επιτρέπει στον ερευνητή να ζητήσει αποσαφηνίσεις για τις απαντήσεις που δίνει ο συνεντευξιαζόμενος. Παράλληλα βοηθά στην διαδικασία ανάλυσης, μιας και η υπάρχουσα δομή της συνέντευξης αποτελεί και την αρχική θεματική ανάλυση των δεδομένων.

Πέντε ήταν οι θεματικές ενότητες που συζητήθηκαν με τους μετέχοντες. Αυτές αφορούσαν στα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους, στις προηγούμενες εμπειρίες και στην πληροφόρηση για το πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων του Δήμου

Ελευσίνας.Επίσης,τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν και οι οποίες τους ώθησαν να συμμετέχουν στο πρόγραμμα Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων καθώς και τα αποτελέσματα από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα, και τις αντιλήψεις των γονέων για το πρόγραμμα αυτό.

Αναλυτικά η δομή της συνέντευξης και τα στοιχεία που συλλέχτηκαν από κάθε θεματική παρουσιάζονται παρακάτω:

5.3 ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

1^η θεματική ενότητα : Δημογραφικά Χαρακτηριστικά

- Όνομα
- Φύλο
- Ηλικία
- Μορφωτικό επίπεδο
- Οικογενειακή κατάσταση

2^η θεματική ενότητα : Προηγούμενες εμπειρίες και πληροφόρηση για το πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων του Δήμου Ελευσίνας .

- Πριν πληροφορηθούν για το πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής του Δήμου μας, που απευθυνόντουσαν για τη διαχείριση των δυσκολιών τους;
- Από ποιους πήραν πληροφορίες για το πρόγραμμα Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων του Δήμου μας;
- Τι είδους πληροφορίες τους δόθηκαν για το πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων ;

3^η θεματική ενότητα : Δυσκολίες και συμμετοχή στο πρόγραμμα Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων.

- Ποιες ήταν οι δυσκολίες που αντιμετώπιζαν και ποια/ποιες από αυτές στάθηκε αφορμή για να απευθυνθούν, στο πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων;

4^η θεματική ενότητα: Αποτελέσματα από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων.

- Σε ποιες ενότητες της ομαδικής Συμβουλευτικής συμμετείχαν;
- Από ποιο κομμάτι της Συμβουλευτικής βοηθήθηκαν περισσότερο. Από
- Θεωρητικό
- Βιωματικό
- Και τα δύο
- Κανένα από τα δύο

Γιατί ;

- Σε ποιους τομείς ενισχύθηκαν από την συμμετοχή τους στην Ομαδική Συμβουλευτική του Δήμου Ελευσίνας;
- Εκτός από το πρόγραμμα της ομαδικής Συμβουλευτικής ,συμμετείχαν και στο πρόγραμμα της ατομικής συμβουλευτικής;

5^η θεματική ενότητα: Στάσεις και αντιλήψεις των γονέων για το πρόγραμμα της Συμβουλευτικής Γονέων .

- Πως αισθάνονταν μετά από κάθε εβδομαδιαία συμμετοχή τους στο πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής ;
- Πιστεύουν ότι χρειάζεται να αλλάξει κάτι στο πρόγραμμα της Συμβουλευτικής Γονέων ;
Αν ναι ποιο είναι αυτό ;
- Πιστεύουν ότι το πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων του Δήμου μας, θα μπορούσε να βοηθήσει κι άλλους γονείς με παρόμοια προβλήματα;
- Πως θα παρουσίαζαν το πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής σε άλλους γονείς ,ώστε να λάβουν συμμετοχή και εκείνοι ;

5.4 ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑ

Το δείγμα αποτέλεσαν 20 γονείς, δημότες Ελευσίνας που συμμετείχαν από τον Οκτώβρη του 2010 έως τον Μάιο του 2011 στο πρόγραμμα Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων του Δήμου Ελευσίνας. Το δείγμα επιλέχθηκε με την μέθοδο της ποσόστωσης (Robson,2007) ως προς το φύλο. Κατ αναλογία, από τα 20 άτομα που είναι το δείγμα μας, n=18 του δείγματος είναι γυναίκες και n=2 άντρες.(Robson,2007).

5.5 Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Προσέγγιση δείγματος:

Κατά την διάρκεια της πρακτικής μου άσκησης την περίοδο Απρίλιο – Οκτώβρη 2011, στον χώρο της Κοινωνικής Υπηρεσίας του Δήμου Ελευσίνας εκπαιδύτηκα κυρίως στο κομμάτι της Ομαδικής Συμβουλευτικής συμμετέχοντας στις ομάδες τις οποίες ήταν υπεύθυνη και εμπυχώτρια η κοινωνική λειτουργός-εκπαιδύτρια μου κ.Καπαή. Λόγω της συμμετοχής είχα άμεση πρόσβαση στο δείγμα.

Την ημέρα της λήξης των ομάδων για το έτος 2011 στις 26 Μαΐου τα μέλη των πρωινών και απογευματινών ομάδων ενημερώθηκαν από τη εκπαιδύτρια μου και εμένα για την έρευνα την οποία θα πραγματοποιούταν σχετικά με την Ομαδική Συμβουλευτική, ζητώντας την συμμετοχή τους αφού πρώτα εξηγήθηκαν οι τρόποι συμμετοχής τους στην έρευνα αυτή. Οι συναντήσεις με τα μέλη έγιναν κατόπιν τηλεφωνικής επικοινωνίας.

Τοποθεσία συνέντευξης:

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στον χώρο της Κοινωνικής Υπηρεσίας του Δήμου Ελευσίνας, τις μέρες και τις ώρες κατά τις οποίες εξασκούσα την πρακτική μου άσκηση στο πλαίσιο.

Διάρκεια συνέντευξης:

Η συνάντηση με τον κάθε συνεντευξιαζόμενο είχε διάρκεια έως και 40 λεπτά

Ηθικά ζητήματα

Καθ' ότι η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε γονείς, το οποίο είχε απευθυνθεί στο κοινοτικό πρόγραμμα του Δήμου μας, προκειμένου να διαχειριστεί τις δυσκολίες που ενδεχομένως να υπήρχαν στο οικογενειακό τους περιβάλλον χρειαζόταν μεγάλη προσοχή και διακριτικότητα στον τρόπο προσέγγισης του δείγματος από μέρους μου όπως επίσης κατά την διάρκεια της συνεργασίας μας με τους γονείς έπρεπε να αναπτύξω ένα κλίμα εμπιστοσύνης ανάμεσα μας. Τέλος,κατά την διαδικασία της απομαγνητοφώνησης να διαχειριστώ τις πληροφορίες τις οποίες έλαβα από τους συνεντευξιαζόμενους, με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια προκειμένου να μην παραποιήσω ή παραλείψω τα λεγόμενα τους, όπως επίσης και εχεμύθεια καθώς υπήρχαν κάποια ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα.

Δυσκολίες που αντιμετώπισα:

Σε επίπεδο αλληλεπίδρασης μερικοί άνθρωποι μπορεί να βρίσκουν το μαγνητόφωνο ανασταλτικό και να μην επιθυμούν οι συνομιλίες τους να καταγράφονται. Η μεταγραφή των μαγνητοφωνημένων λόγων σε κείμενο είναι επίσης μια μακρά διαδικασία καθώς απαιτείται ακρίβεια.

Αντίδραση των μετεχόντων κατά την διάρκεια της συνέντευξης:

Η συμμετοχή μου στις ομάδες Συμβουλευτικής ως εξασκούμενη κοινωνική λειτουργός, είχε ως απόρροια να υπάρχει μια άμεση επαφή και επικοινωνία με τα μέλη των ομάδων.Οι μετέχοντες στην ερευνά μου,δεν διατηρήσαν κάποια επιφυλακτικότητα απέναντι στην όλη διαδικασία.Ερμηνεύοντας την λεκτική επικοινωνία έδειξαν μεγάλη προθυμία και ενδιαφέρον στο να συμμετέχουν στην ερευνητική διαδικασία.

Αξιοσημείωτο είναι πως καθόλη την διάρκεια της μαγνητοφώνησης οι περισσότεροι μετέχοντες,όπως μπορούσε να ερμηνευτεί και από την μη-λεκτική επικοινωνία τους και συγκεκριμένα από την στάση του σώματος τους και από τις χειρονομίες τους έδειχναν χαλαροί και δεκτικοί.

Ανάλυση των στοιχείων

Για την ανάλυση των στοιχείων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της τυπολογικής ανάλυσης, η δόμηση δηλαδή του ποιοτικού υλικού σε κατηγορίες ή θεματικά πεδία και υποκατηγορίες. (Ιωσηφίδης,2008).«Το ιδανικό είναι αυτές οι κατηγορίες να είναι εξαντλητικές του θέματος, το οποίο περιλαμβάνουν και να μην υπάρχουν επικαλύψεις με άλλες, αν και στην πραγματικότητα αυτό είναι αρκετά δύσκολο να επιτευχθεί. Η ανάλυση αυτού του τύπου εκτός από την διερεύνηση του ποιοτικού υλικού κάθε ξεχωριστής κατηγορίας περιλαμβάνει και τις σχέσεις και συνδέσεις των διαφορετικών κατηγοριών μεταξύ τους». (Ιωσηφίδης,2008:176).

5.6 ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ **ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ:**

1.ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Το δείγμα μας αποτελείται από 20 ερωτώμενους εκ των οποίων οι 18 είναι γυναίκες και οι 2 άνδρες.Η ηλικία των συνεντευξιαζόμενων κυμαίνεται από τα 30-50 έτη.Ως επί το πλείστον η ηλικία 15 συνεντευξιαζομένων κυμαίνεται από τα 40-50 ετών, ενώ η ηλικία των υπόλοιπων 5 συνεντευξιαζομένων κυμαίνεται από τα 30-40 έτη.Ως προς το μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων στην πλειοψηφία τους οι ήταν απόφοιτοι λυκείου (8 άτομα) και στην συνέχεια ακολουθούν με ίδιο ποσοστό,απόφοιτοι γυμνασίου (6 άτομα) και απόφοιτοι ανώτερης/τατης σχολής (6 άτομα).

Στην πλειοψηφία τους οι συμμετέχοντες ήταν έγγαμοι (15 άτομα),ενώ ακολουθούν οι διαζευγμένοι (4 άτομα) και οι χήροι (1 άτομο). Όσα αφορά τον αριθμό τέκνων των συμμετεχόντων ως επί το πλείστον ο επικρατέστερος αριθμός ήταν 2 τέκνα (11 άτομα),ακολουθούν εκείνοι με 1 τέκνο (6 άτομα) ενώ τέλος ακολουθούν οι συμμετέχοντες με 3 τέκνα (3 άτομα).

2. Προηγούμενες εμπειρίες και πληροφόρηση για το πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων του Δήμου Ελευσίνας .

2.1. Πριν πληροφορηθούν για το πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής του Δήμου μας, που απευθύνονταν για τη διαχείριση των δυσκολιών τους;

Από τις 20 συνεντεύξεις που πάρθηκαν από γονείς-μέλη του προγράμματος της Ομαδικής Συμβουλευτικής ,προκύπτει ότι ως επί το πλείστον οι συμμετέχοντες απευθύνονταν σε επαγγελματίες ψυχικής υγείας (7 άτομα),ακολουθούν οι συμμετέχοντες οι οποίοι απευθύνονταν στον-ην σύζυγο (5 άτομα),ενώ τέλος με ίδιο ποσοστό συνεχίζουν οι ερωτώμενοι,οι οποίοι απευθύνονταν σε βιβλία συμβουλευτικού περιεχομένου(4 άτομα) και σε φιλικές παρέες (4 άτομα).

2.2 Από ποιους πήραν πληροφορίες για το πρόγραμμα Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων του Δήμου μας;

Στο ερώτημα πως πληροφορήθηκαν για το πρόγραμμα, 9 άτομα απάντησαν πως πληροφορήθηκαν από φίλους-ες, οι οποίοι-ες είχαν παρακολουθήσει πρωτίστως το πρόγραμμα,7 άτομα πληροφορήθηκαν από την τοπικό τύπο,ο οποίος αναφερόταν στο πρόγραμμα ενώ τέλος 4 άτομα πληροφορήθηκαν από τοιχοκολλημένη αφίσα,η οποία ενημέρωνε για το πρόγραμμα.

2.3 Τι είδους πληροφορίες τους δόθηκαν για το πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων ;

Μέσα από τις συνεντεύξεις προκύπτουν τα εξής: 12 άτομα πληροφορήθηκαν,πως το πρόγραμμα αποτελεί πηγή γνώσεων για θέματα που αφορούν την οικογένεια,ενώ 8 άτομα ενημερώθηκαν για τον τόπο,χρόνο διεξαγωγής του προγράμματος ,θεματική ενότητα καθώς επίσης έμαθαν τα ονόματα και τις ειδικότητες των εκπαιδευτριών του προγράμματος.

3 .Δυσκολίες και συμμετογή στο πρόγραμμα Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων.

3.1 Ποιες ήταν οι δυσκολίες που αντιμετώπιζαν και ποια/ποιες από αυτές στάθηκε αφορμή για να απευθυνθούν, στο πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων;

Στο παραπάνω ερώτημα 8 άτομα δήλωσαν πως η κυριότερη δυσκολία τους ήταν η οριοθέτηση των παιδιών τους,4 άτομα η διαχείριση εφηβείας ,3 άτομα η επικοινωνία στην οικογένεια,3 άτομα η διαχείριση επιθετικότητας των παιδιών τους και 2 άτομα

απευθύνθηκαν στο πρόγραμμα προκειμένου να διαχειριστούν τον ελεύθερο χρόνο τους μέσω της ένταξης τους στην ομάδα.

4.Αποτελέσματα από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων.

4.1 Σε ποιες ενότητες της ομαδικής Συμβουλευτικής συμμετείχαν;

Όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις ,από τους 20 συμμετέχοντες οι 15 έχουν παρακολουθήσει την ενότητα μεγάλωνοντας με τον έφηβό μας,11 έχουν συμμετάσχει στην ενότητα τα παιδιά χρειάζονται όρια τα έχουν ανάγκη, 4 στην ενότητα το ζευγάρι αυτός ο εύθραυστος δεσμός και 3 στην επικοινωνία.Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι τα μέλη ως επί το πλείστον έχουν συμμετάσχει σε παραπάνω από 2 θεματικές ενότητες του προγράμματος.

4.2 Από ποιο κομμάτι της Συμβουλευτικής βοηθήθηκαν περισσότερο. Από

- ✓ Θεωρητικό
- ✓ Βιωματικό
- ✓ Και τα δύο
- ✓ Κανένα από τα δύο

Γιατί ;

Μέσα από τις συνεντεύξεις παρατηρήθηκε ότι κατά κύριο λόγο 17 ερωτώμενοι βοηθήθηκαν περισσότερο και από τα δύο κομμάτια της Συμβουλευτικής,δηλαδή και από το βιωματικό αλλά και από το θεωρητικό, 2 βοηθήθηκαν από το βιωματικό και 1 βοηθήθηκε περισσότερο από το θεωρητικό. Στο ερώτημα γιατί , οι συμμετέχοντες οι οποίοι απάντησαν πως βοηθήθηκαν και από τα δύο, ανέφεραν ως επί το πλείστον πως η θεωρία συμπληρώνεται από την πράξη.Οι συμμετέχοντες που βοηθήθηκαν περισσότερο από το βιωματικό, ανέφεραν ως επί το πλείστον ότι μαθαίνεις καλύτερα κάτι βλέποντας το στην πράξη.Τέλος το μέλος που απάντησε πως βοηθήθηκε περισσότερο από την

θεωρία,υποστήριξε πως μέσα από τα λεγόμενα της εκπαιδύτριας κατανοούσε τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε να χειριστεί τις δυσκολίες του.

4.3 Σε ποιους τομείς ενισχύθηκαν από την συμμετοχή τους στην Ομαδική Συμβουλευτική του Δήμου Ελευσίνας;

Όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις, 14 ερωτώμενοι απάντησαν πως ενισχύθηκαν στους τομείς οριοθέτησης παιδιών,επικοινωνία μέσα στη οικογένεια, 4 ερωτώμενοι ανέφεραν πως ενισχύθηκαν στον τομέα διαχείρισης θυμού και 2 ενισχύθηκαν στον τομέα οριοθέτησης του εαυτού τους.

4.4 Εκτός από το πρόγραμμα της ομαδικής Συμβουλευτικής ,συμμετείχαν και στο πρόγραμμα της ατομικής συμβουλευτικής;

Χαρακτηριστικά 12 συνεντευξιζόμενοι αναφέρουν πως συμμετείχαν και στο πρόγραμμα της ατομικής συμβουλευτικής,ενώ 8 μέλη δήλωσαν πως δεν συμμετείχαν παρά μόνο στην Ομαδική Συμβουλευτική.

5. Στάσεις και αντιλήψεις των γονέων για το πρόγραμμα της Συμβουλευτικής Γονέων .

5.1 Πως αισθάνονταν μετά από κάθε εβδομαδιαία συμμετοχή τους στο πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής ;

Η πλειοψηφία των ερωτώμενων,6 άτομα δήλωσαν πως αισθάνονταν χαρούμενοι από την ένταξη τους στο ομαδικό κλίμα, 6 άτομα ανέφεραν πως αισθάνονταν αποφορτισμένα, 4 πολύ καλά καθώς έπαιρναν χρήσιμες γνώσεις,3 άτομα ένιωθαν ικανοποίηση με το να τους λύνονται οι απορίες τους,ενώ1 άτομο ένιωθε πιο δυνατό .

5.2 Πιστεύουν ότι χρειάζεται να αλλάξει κάτι στο πρόγραμμα της Συμβουλευτικής Γονέων ; Αν ναι ποιο είναι αυτό ;

Μέσα από τις συνεντεύξεις προκύπτουν τα εξής: 16 συμμετέχοντες δήλωσαν πως χρειάζεται να γίνουν κάποιες αλλαγές στο πρόγραμμα. Από αυτούς οι 13 ανέφεραν περισσότερες συναντήσεις και 3 περισσότερες θεματικές ενότητες. Τέλος 4 συμμετέχοντες δήλωσαν πως δεν χρειάζεται να γίνει καμία αλλαγή στο πρόγραμμα.

5.3 Πιστεύουν ότι το πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων του Δήμου μας, θα μπορούσε να βοηθήσει κι άλλους γονείς με παρόμοιες δυσκολίες;

Η πλειοψηφία του δείγματος, 13 ερωτώμενοι αναφέρουν πως αναμφίβολα το πρόγραμμα θα μπορούσε να βοηθήσει , 5 ερωτώμενοι δηλώνουν χαρακτηριστικά, πως το πρόγραμμα μπορεί να βοηθήσει εφόσον οι γονείς-μέλη το παρακολουθούν με συνέπεια , ενώ 2 άτομα υποστηρίζουν πως το πρόγραμμα μπορεί να βοηθήσει γονείς είτε με μεγαλύτερες είτε με μικρότερες δυσκολίες από τις δικές τους.

5.4 Πως θα παρουσίαζαν το πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής σε άλλους γονείς, ώστε να λάβουν συμμετοχή και εκείνοι ;

Όσο αφορά την παρουσίαση του προγράμματος , 13 συμμετέχοντες ανέφεραν πως θα το παρουσίαζαν ως ένα οργανωμένο πρόγραμμα με καταρτισμένο προσωπικό, 4 συμμετέχοντες θα το παρουσίαζαν ως ένα ενημερωτικό πρόγραμμα το οποίο διδάσκει τρόπους αντιμετώπισης δυσκολιών μέσα στην οικογένεια, ενώ τέλος 3 άτομα θα το παρουσίαζαν ως ένα πολύ βοηθητικό πρόγραμμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ

6.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ολοκληρώνοντας την έρευνα αξίζουν να αναφερθούν και να συνοψιστούν τα εξής. Το δείγμα μας αποτελείται ως επί το πλείστον αποτελείται από γυναίκες. Η ηλικία των περισσότερων συμμετεχόντων κυμαίνεται από τα 40 – 50 έτη. Ως προς το μορφωτικό τους επίπεδο οι περισσότεροι είναι απόφοιτοι Λυκείου, ενώ όσο αφορά την οικογενειακή τους κατάσταση ο μεγαλύτερος αριθμός συμμετεχόντων είναι έγγαμοι με δύο τέκνα.

Όσο αφορά τις προηγούμενες εμπειρίες και την πληροφόρηση των ερωτώμενων για το πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής του Δήμου, αξίζουν να σημειωθούν τα εξής. Ως επί το πλείστον οι ερωτώμενοι για την διαχείριση των δυσκολιών τους, προτού την ένταξη τους στο πρόγραμμα απευθύνονταν σε επαγγελματίες ψυχικής υγείας (ψυχολόγους-κοινωνικούς λειτουργούς). Οι περισσότεροι συμμετέχοντες πληροφορήθηκαν για το πρόγραμμα από φιλικό τους περιβάλλον, που είχε παρακολουθήσει πρωτίστως το πρόγραμμα, ενώ οι πληροφορίες που πήρε η πλειοψηφία των μελών, ανέφεραν πως το πρόγραμμα αποτελεί πηγή γνώσεων για θέματα που αφορούν την οικογένεια.

Μελετώντας την τρίτη θεματική ενότητα των συνεντεύξεων, παρατηρούμε πως η μεγαλύτερη δυσκολία των γονέων για την οποία απευθύνθηκαν στο πρόγραμμα, αφορούσε την οριοθέτηση των παιδιών τους.

Περιγράφοντας τα αποτελέσματα από την συμμετοχή των μελών στο πρόγραμμα, προκύπτει ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες έχουν παρακολουθήσει τουλάχιστον 3 θεματικές ενότητες του προγράμματος. Από την συμμετοχή τους βοηθήθηκαν ως επί το πλείστον και από το θεωρητικό αλλά και από το βιωματικό κομμάτι, καθώς όπως αναφέρουν η θεωρία συμπληρώνεται από την πράξη. Ακόμη ο μεγαλύτερος αριθμός των ερωτώμενων ενισχύθηκαν στην οριοθέτηση των παιδιών και στην επικοινωνία μέσα στην οικογένεια.

Εξετάζοντας την τελευταία ενότητα η οποία αφορά τις στάσεις και τις αντιλήψεις των γονέων για το πρόγραμμα της Συμβουλευτικής χαρακτηριστικά είναι τα εξής. Η πλειοψηφία των ερωτώμενων δήλωσαν πως μετά από κάθε εβδομαδιαία συμμετοχή τους αισθάνονταν χαρούμενοι εξαιτίας της ένταξης τους στο ομαδικό κλίμα. Επιπλέον ο μεγαλύτερος αριθμός συμμετεχόντων ανέφερε πως ίσως χρειάζεται να γίνουν κάποιες αλλαγές στο πρόγραμμα και κυρίως να πραγματοποιούνται περισσότερες συναντήσεις. Τέλος η πλειοψηφία του δείγματος

τόνισε πως το πρόγραμμα θα μπορούσε να βοηθήσει αναμφίβολα γονείς με παρόμοιες δυσκολίες.

6.2 ΤΕΛΙΚΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Όπως εξακριβώνεται από όσα έχουν προαναφερθεί το πρόγραμμα της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων της Κοινωνικής Υπηρεσίας του Δήμου Ελευσίνας,είναι ένα πρόγραμμα το οποίο γνώρισε και συνεχίζει να γνωρίζει ανταπόκριση από το κοινό στο οποίο απευθύνεται και πιο συγκεκριμένα από τους γονείς.Δίνοντας τα ακριβή στοιχεία,σύμφωνα με την αξιολόγηση που πραγματοποίησαν οι αρμόδιοι κοινωνικοί λειτουργοί του προγράμματος,Καππαή Θεοδώρα,Κατσαρού Μαρία και η εκπαιδευόμενη τότε κοινωνική λειτουργός Τσαντήλα Αρετή,από τον Μάρτιο του 2008 όπου πραγματοποιήθηκε η πρώτη θεματική ενότητα του προγράμματος έως τον Δεκέμβριο του 2009,συμμετείχαν σε αυτό 246 άτομα.Κατόπιν νέας αξιολόγησης του προγράμματος η οποία αντιστοιχούσε στην περίοδο Οκτώβριος 2010 έως Μάιο 2011,διαπιστώθηκε πως συμμετείχαν στο πρόγραμμα Ομαδικής Συμβουλευτικής 110 άτομα.

Κρίνοντας από τις απαντήσεις του δείγματος το οποίο χρησιμοποιήθηκε για τις συνεντεύξεις,ο μειωμένος αριθμός προσέλευσης γονέων σε σχέση με τον πρώτο καιρό εφαρμογής προγράμματος,ίσως να οφείλεται στην επανάληψη των θεματικών ενότητων καθώς οι γονείς είχαν παρακολουθήσει τις συγκεκριμένες ενότητες και γνώριζαν το περιεχόμενο τους,ενώ ακόμη σύμφωνα πάντα με τα λεγόμενα τους φάνηκε να είναι δυσαρεστημένοι από τον περιορισμένο κατά την γνώμη τους αριθμό συναντήσεων τους καθώς η κάθε θεματική ενότητα που εφαρμόζει το πρόγραμμα έχει διάρκεια δέκα συναντήσεων.(σελ:10.της έρευνας:13 άτομα ανέφεραν περισσότερες συναντήσεις και 3 περισσότερες θεματικές ενότητες).

Η εφαρμογή τέτοιων προγραμμάτων,όπως αυτό της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων είναι απαραίτητη,ιδιαίτερα σε τέτοιες περιόδους όπου τον ρόλο του γονέα, καθιστούν δυσκολότερο και άλλοι εξωοικογενειακοί παράγοντες όπως εργασιακό burn-out,πιεστικό ωράριο,οικονομικό άγχος,δύσκολες διανθρώπινες σχέσεις καθώς και η κρίση των αξιών στο πλαίσιο μιας κοινωνίας της κατανάλωσης και της επικινδυνότητας,που αποδυναμώνουν την παιδαγωγική αξία των οικογενειακών σχέσεων.(Μπεχράκη,2002).

Ως εκτούτου ο γονέας αισθάνεται ανέτοιμος να χειριστεί χωρίς αισθήματα ανασφάλειας τον παιδαγωγικό του ρόλο. Ιδιαίτερα στη σύγχρονη εποχή που οι διαφυλικές σχέσεις αναπροσαρμόζονται, που εγκαταλείπεται ως αναποτελεσματικό μέσο η αυστηρή πειθαρχία και αυστηρός έλεγχος, που οι συναισθηματικές ανάγκες ζητούν ικανοποίηση και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τυγχάνει μελέτης και αποδοχής, η διαπαιδαγώγηση των παιδιών δεν είναι μόνο θέμα τύχης και ενστίκτου αλλά και επιστημονικής θεμελίωσης και ευθύνης. (Μπεχράκη, 2002).

Η διαπαιδαγώγηση των παιδιών από την μια μεριά πρέπει να έχει ως βάση τον διάλογο, την επεξεργασία παραδειγμάτων και εμπειριών με κατάθεση επιχειρημάτων. Από την άλλη μεριά θα πρέπει να δίνεται η δυνατότητα στο παιδί να εκφράσει την άποψη του και την γνώμη του. Πρόκειται ως εκ τούτου για μια πολυεπίπεδη αγωγή, η οποία σκοπεύει στην ωρίμανση και τη σταδιακή ανεξαρτητοποίηση του ατόμου. (Μπεχράκη, 2002).

Για την ικανοποίηση αυτής της κοινωνικής ανάγκης, για την εκπαίδευση των γονέων εφαρμόζονται προγράμματα όπως εκείνο της Ομαδικής Συμβουλευτικής Γονέων, προγράμματα τα οποία όπως διαπιστώνεται και από την παραπάνω έρευνα βοηθούν τους γονείς σε θέματα οριοθέτησης παιδιών, επικοινωνία μέσα στη οικογένεια, διαχείρισης θυμού και οριοθέτησης του εαυτού τους. (σελ 9 της έρευνας: Όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις, 14 ερωτώμενοι απάντησαν πως ενισχύθηκαν στους τομείς οριοθέτησης παιδιών, επικοινωνία μέσα στη οικογένεια, 4 ερωτώμενοι ανέφεραν πως ενισχύθηκαν στον τομέα διαχείρισης θυμού και 2 ενισχύθηκαν στον τομέα οριοθέτησης του εαυτού τους).

Πολύ σημαντικό κομμάτι είναι η κατανόηση εκ μέρους των κοινοτήτων και των αρμόδιων φορέων της σημαντικότητας ύπαρξης τέτοιων προγραμμάτων επιδιώκοντας αν δύναται κάθε τοπική κοινότητα να περιλαμβάνει τέτοιου είδους προγράμματα, για την ενίσχυση ενός τόσο ιδιαίτερου και ευλογημένου ρόλου, εκείνου του «Γονέα».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- ✓ Γαλάνης Γ,(2003) *Οικογένεια μ' έναν γονέα (Μια πραγματικότητα-Προοπτικές –Κοινωνική Πολιτική)*, Αθήνα: Λιβάνη.
- ✓ Γεωργίου Σ, (2000) *Σχέση Σχολείου – Οικογένειας Και Ανάπτυξη Του Παιδιού*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ✓ Δημητρίου Τ., (2007) *Σύγχρονα οικογενειακά πρότυπα. Ο κοινωνικοοικονομικός ρόλος των συζύγων μέσα στην οικογένεια. Περίπτωση μελέτης: Η πόλη Λεμεσός της Κύπρου* Πτυχιακή Εργασία: Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
- ✓ Δραγάση- Σηφάκη Ε, (1999) *Σωστοί Γονείς Ευτυχισμένα Παιδιά*. Αθήνα,: Καστανιώτη.
- ✓ Ζαφείρης Α, Ζαφείρη Ε, Μουζακίτης Χ, (2008) *Οικογενειακή Θεραπεία* ,6^η έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ✓ Ιωσηφίδης Θ,(2008) *Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας Στις Κοινωνικές Επιστήμες*, Αθήνα: Κριτική.
- ✓ Καππαή Θ. , Κατσαρού Μ., Τσαντήλα Α.,(2010) *Σχεδιασμός & Εφαρμογή Προγράμματος Συμβουλευτικής Γονέων στο Δήμο Ελευσίνας* Κοινωνική Εργασία, Τεύχος 99, σ.135-150
- ✓ Καρακώστα Χ.& Κονταξάκη Β. (2006) *Αντιλήψεις των άγαμων νέων του Ν. Ηρακλείου για τον θεσμό του γάμου, της οικογένειας και τη μονογονεϊκότητα*, Πτυχιακή Εργασία: Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης
- ✓ Κατάκη Χ, (1998) *Οι Τρείς Ταυτότητες Της Ελληνικής Οικογένειας*, 8^η έκδοση Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ✓ Κογκίδου Δ, (1995) *Μονογονεϊκές Οικογένειες (Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική)*, Αθήνα: Λιβάνη.
- ✓ Κρίβας Σ, (2002) *Παιδαγωγική Επιστήμη (Βαϊκή Θεματική)*, Αθήνα: Gutenberg.

- ✓ Μαλικιώση-Λοίζου Μ, (2008) *Επικοινωνία-Διαπροσωπικές Σχέσεις Στο Συμβουλευτική Γονέων* (σσ 52-81) Αθήνα: ΙΔΕΚΕ ΥΠΕΠΘ, Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων.
- ✓ Μεσσήνης Σ, (2011) *Οι Μορφές Της Σύγχρονης Οικογένειας Και Οι Επιδράσεις Στα Μέλη Τους*, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- ✓ Μοριχοβίτης Α, (2001) *Κοινωνιολογία Της Σύγχρονης Οικογένειας*, Φλώρινα, Εκδόσεις: Φλώρινα.
- ✓ Νόβα-Καλτσούνη Χ, (2003) *Κείμενα Κοινωνιολογίας του Γάμου Και Της Οικογένειας*, Αθήνα: Gutenberg.
- ✓ Μπεχράκη Κ, (2002) *Σχολές Γονέων (Εμπειρίες – Προοπτικές)*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ✓ Παππά Β, (2006) *Επάγγελμα Γονέας*, Αθήνα: Καστανιώτη.
- ✓ Παππά Β, (2006) *Η Μετάβαση Στο Γονικό Ρόλο Στο Επιθεώρηση Συμβουλευτικής –Προσανατολισμού*, τεύχος: 76-77, σσ.108-117).
- ✓ Παπαδιώτη-Αθανασίου Β, (2000) *Οικογένεια Και Όρια (Συστημική Προσέγγιση)*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ✓ Παπαδοπούλου – Κατσορίδου Χ, (2009) *Κοινωνική Εργασία Με Ομάδες*, 2^η έκδοση. Περιστέρι : Έλλην.
- ✓ Σιδέρης Ν, (2009) *Τα παιδιά Δεν Θέλουν Ψυχολόγο. Γονείς Θέλουν*, 1^η έκδοση. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- ✓ Συμβούλιο Επιμόρφωσης Στην Κοινωνική Εργασία Σ.Ε.Κ.Ε, (2009) *Η Οικογένεια Και Το Σχολείο*, Αθήνα: Appleprint
- ✓ Χουρδάκη Μ, (2000) *Σχολές Γονέων, Σκοπός-Θεματολογία-Μεθοδολογία (Εφαρμογές 1962-2000)*, Αποτελέσματα Φυλλάδιο του Πανελληνίου Συνδέσμου Σχολών Γονέων.

Μεταφρασμένη Βιβλιογραφία

- ✓ Corey G. (1999) *Θεωρία & Πρακτική της Συμβουλευτικής και της Ψυχοθεραπείας*, μεταφρ. Μπαρμπάτση Μ., Αθήνα: Έλλην.
- ✓ Geldard K & Geldard D, (2010) *Η Συμβουλευτική Ψυχολογία Στους Εφήβους*, Μετάφραση: Μαλαθράκη Μ, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

- ✓ Geldard K & Geldard D, (2004) *Η Συμβουλευτική Ψυχολογία Στα Παιδιά*, μετάφρ: Μεταξιάς Σ., Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- ✓ Goldenberg I. & Goldenberg H. (2005) *Οικογενειακή Θεραπεία- Μια επισκόπηση*, μετάφρ. Κουβαράκου Ν., & Μακρυγιάννη Ε., Αθήνα: Ελλην
- ✓ Minuchin S ,(2009) *Οικογένειες και Οικογενειακή Θεραπεία* , μετάφρ: Αναγνωστόπουλος Φ, 7^η έκδοση . Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- ✓ Napier A.(1997). *Το Ζευγάρι Ένας Εύθραυστος Δεσμός*. Αθήνα :Ελληνικά Γράμματα.
- ✓ Robson C.(2007), *Η Έρευνα Του Πραγματικού Κόσμου*, Αθήνα : Gutenberg.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- ✓ Dun J,(2004) *Children's friendships*, Malden: Blakwell.
- ✓ Epstein J.L,(2001) *School Family And Community Partnerships*, Boulde,Co :Westview.
- ✓ Newcomb AF, Bagwell CL,(1996) *The Developmental Significance Of Children's Friendship Relations*, Cambridge: University Press.
- ✓ Parker JC, Asher SR,(1993) *Friendship And Friendship Quality In Middle Childhood*, Dev Psychol.

Διευθύνσεις Στο Διαδίκτυο

- ✓ www.ypostirixi.net/.../parents-counselling [πρόσβαση 03 Μαΐου 2011]
- ✓ www.ypostirixi.net/.../behavior_problems/ [πρόσβαση 03 Μαΐου 2011]
- ✓ www.medlook.net/article.asp? [πρόσβαση 03 Μαΐου 2011]
- ✓ www.specialeducation.gr/modules.php? [πρόσβαση 03 Μαΐου 2011]

- ✓ www.psychografimata.com/.../i-adelfiki-sches [πρόσβαση 03 Μαΐου 2011]
- ✓ www.neo.gr/modules.php? [πρόσβαση 03 Μαΐου 2011]
- ✓ www.proseggisi.gr/?p=11751 [πρόσβαση 03 Μαΐου 2011]